

INVALĪDU UN
VIŅU DRAUGU
APVIENĪBA
APEIRONS

Rokasgrāmata

Šis buklets ir sagatavots ar EEZ finanšu instrumenta un Norvēģijas finanšu instrumenta
finansiālu atbalstu projekta „Konsolidētais „Invaliditātes dimensijas” monitorings” nr. 2007.NVOF3.1./18/01 ietvaros.
Par bukleta saturu pilnībā atbild „Invalidu un viņu draugu apvienība „Apeirons”, un tas nekādā ziņā neatspoguļo ES viedokli.

Rokasgrāmatas saturs

Lietas, ko vajadzētu zināt

Rokasgrāmatā
ANO „lielā” prezentācija
LM prezentācija par ieviešanu

Pievienotajā CD
Visas lektoru prezentācijas

Likumdošanas analīze

Rokasgrāmatā
LM apkopojums par atvieglojumiem

Pievienotajā CD
Juristu veiktā likumdošanas analīze

Diskriminācijas piemēri

Rokasgrāmatā
Diskriminācijas piemēri ar komentāriem

Pievienotajā CD

Kritēriji konvencijas novērtēšanai

Rokasgrāmatā
23. un 28. panta kritēriji, kas bija ekspertiem

Pievienotajā CD
Visu pantu kritēriji

Ekspertu anketu apkopojums

Rokasgrāmatā
23. un 28. panta kritēriju anketu apkopojums

Pievienotajā CD

ANO konvencija

Rokasgrāmatā
Konvencijas teksts vieglā valodā

Pievienotajā CD
ANO konvencijas teksts LV, RU un EN valodā

Resursi

Rokasgrāmatā
Par atbalsti eLVē
Valsts un pašvaldību institūciju adreses, kontakti

Pievienotajā CD

levads

Jau sākot ar neatkarības atgūšanas gadiem Latvijā vienmēr runā par cilvēku ar invaliditātes integrācijas politiku un Latvijas valdības nostāju šajā jautājumā. Diemžēl līdz pat 2009. gadam nekādas noteiktas pozīcijas vai politikas apvienība „Apeirons” nav atradusi. Protams, ir pamatnostādnes, deklarācijas, koncepcijas un dažādas programmas, tomēr noteikt kādā virzienā Latvija vēlas doties izglītības, nodarbinātības un citos jautājumos ir ārkārtīgi sarežģīti.

Uzsākot projektu „Konsolidētais invaliditāte monitorings” mēs izvirzījām lielu un sarežģītu mērķi – noteikt invaliditātes politikas nulles punktu pēc kura tad varētu novērtēt vai izmaiņas vienā vai otrā jomā ir notikušas vai arī tieši otrādi – nekas netiek darīts. Tāpat arī projekta laikā apmācījām reģionālus ekspertus, kas pēc noteiktiem kritērijiem spēj izvērtēt pašvaldības, pilsētas, pagasta, institūcijas vai arī kādas organizācijas politiku attiecībā uz cilvēku ar invaliditāti integrāciju. Šajā grāmatā piedāvājam lielu un plašu materiālu, kas ir apgūts projektā, kā arī, kuru var izmantot ikviens interesents, lai izvērtētu vai tā invalīdu politika, kuru mums iesaka starptautiskās organizācijas tiek ievērota Latvijas valstī vai arī joprojām mēs īsti nezinām uz kuriem ejam un ko nākotnē varam sagaidīt.

Papildus grāmatai esam pievienojuši CD versiju, kur informācija ir pieejama daudz plašāka un padziļināta.

Apeirons

ANO konvencija laikam ir pats svarīgākais dokuments cilvēces vēsturē, kurā noteiktas tās jomas un atbildības, kuras valstīm jāievēro, lai uzlabotu cilvēku ar invaliditāti situāciju. ANO konvencija diezgan strikti nosaka atbildību un cilvēku ar invaliditāti tiesības dzīvot mūsdienu sabiedrībā.

Skaidrs, ka katrai valstij ir savs pieejams resursu daudzums, tomēr pievienojoties šai konvencijai, valstis apsolās darīt maksimāli visu, lai cilvēku stāvokli maksimāli uzlabotu. Šajā sadaļā piedāvājam nelielu ieskatu konvencijā, kā arī Latvijas soļus šīs konvencijas ratifikācijā. Savukārt pievienotajā CD ir iespējams iepazīties ar pilnu ANO konvencijas par Invalīdu tiesībām tekstu, kā arī fakultatīvo protokolu, kas ir tikpat svarīgs kā pati konvencija.

Konvencija par Personu ar invaliditāti tiesībām un tās Fakultatīvais protokols

Konvencijas laika grafiks

- **Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā Asambleja pieņēma** – 2006. gada 13. decembrī
- **Atvērta parakstīšanai** – 2007. gada 30. martā
- **Stājas spēkā** – 30 dienas pēc tam, kad konvenciju ratificē divdesmit valstis/ pēc tam, kad Fakultatīvo protokolu ratificē 10 valstis
- **Valdības sasaukšana** – ne vēlāk kā 6 mēnešus pēc konvencijas stāšanās spēkā
- **Cilvēku ar invaliditāti tiesību ekspertu ievēlēšana** – ne vēlāk kā 6 mēnešus pēc konvencijas stāšanās spēkā

Saistība ar citiem invaliditātes dokumentiem

- Konvencija ir veidota un darbojas saskaņā ar iepriekšējiem starptautiskiem dokumentiem, kas attiecas un cilvēkiem ar invaliditāti:
 - Paraugnoteikumi par vienlīdzīgām iespējām cilvēkiem ar invaliditāti - 1994 (nav likumīgi saistošs dokuments)
 - Pasaulē rīcības programma cilvēkiem ar invaliditāti – 1982 (nav likumīgi saistošs dokuments)

Kāpēc Konvencija?

- Kā reakcija uz pamanītiem attīstības izaicinājumiem: no visas pasaules iedzīvotājiem aptuveni 10% (vairāk kā 650 miljoniem cilvēku) ir cilvēki ar invaliditāti. Apmēram 80% no tiem dzīvo attīstības valstīs.
- Neskatoties uz to, ka jau esošās cilvēktiesību konvencijas paredz cilvēku ar invaliditāti tiesību aizsardzību, tās netiek ievērotas. Personu ar invaliditāti tiesības netiek ievērotas un tiek turētas atstatus visā pasaulē. Konvencija nosaka likumīgus pienākumus valstīm veicināt un aizsargāt cilvēku ar invaliditāti tiesības. Tā nerada jaunas tiesības.

Konvencijas mērķis (1. pants)

Veicināt, aizsargāt un nodrošināt visu personu ar invaliditāti pilnīgu un vienlīdzīgu cilvēktiesību un pamatbrīvību izmantošanu, kā arī veicināt tām piemītošās cieņas ievērošanu.

Kas Konvencijai ir unikāls?

- Tā ir gan attīstības, gan cilvēktiesību instruments
- Politikas instruments, kas aptver visas invaliditātes grupas un visus ar to saistītos sektorus
- Likumīgi saistošs

Paradigmas pārmaiņa

- Konvencija izceļ "paradigmas pārmaiņu" attieksmei un pieejām cilvēkiem ar invaliditāti.
- Personas ar invaliditāti netiek apskatītas kā labdarības, medicīnas vai sociālās aizsardzības "objekti", bet gan kā "subjekti", kuriem ir tiesības, kuri ir spējīgi pieprasīt šīs tiesības un pieņemt lēmumus savā dzīvē, kas balstīti uz viņu brīvu un informētu piekrišanu, kā arī esot aktīvai sabiedrības daļai.
- Konvencija piedāvā universālu cilvēku ar invaliditāti cieņas ievērošanu.

Kas ir invaliditāte?

- Konvencija tieši nedefinē invaliditāti
- Konvencijas preambula nosaka:
 - "Invaliditāte ir jēdziens, kas pastāvīgi **attīstās** un rodas **mijiedarbībā** starp cilvēku, kuram ir ierobežojumi, un

attieksmes un vides radītiem šķēršļiem, kas kavē pilnīgu un efektīvu līdzdalību sabiedrībā uz vienlīdzīgiem nosacījumiem ar pārējiem”.

■ **Konvencijas 1. pants nosaka:**

- “Pie cilvēkiem ar invaliditāti pieder personas, kurām ir ilgtermiņa fiziski, garīgi, intelektuāli vai sensori traucējumi, kas mijiedarbībā ar dažādiem šķēršļiem kavē viņu pilnīgu un efektīvu līdzdalību sabiedrībā uz vienlīdzīgiem nosacījumiem ar pārējiem.”
- Invaliditāte rodas mijiedarbībā starp ne-iekļaujošu sabiedrību un indivīdiem:
 - Cilvēkam, kurš pārvietojas ratiņkrēslā, var rasties grūtības iegūt darbu ne tādēļ, ka viņš pārvietojas ratiņkrēslā, bet tādēļ, ka pastāv vides barjeras, kā piemēram, nepieejami autobusi, pakāpieni, kas traucē pārvietošanos.
 - Cilvēks, kuram ir spēcīga tuvredzība un kurš nevar iegūt koriģējošas lēcas, nav spējīgs veikt ikdienas uzdevumus. Šim pašam cilvēkam iegūstot koriģējošas brilles, rastos iespējas ikdienas uzdevumus pildīt bez problēmām.

Konvencijas terminoloģija

■ JĀ:

- “cilvēki ar invaliditāti”

■ NĒ:

- “fizisks trūkums”
- “fiziski vai garīgi atpalicis”

- *Piezīme:* Terminoloģijas izvēle starp cilvēkiem ar invaliditāti un starp ģeogrāfiskiem reģioniem var atšķirties. Cilvēku ar invaliditāti individuālās vēlmes ir jārespektē.

Vispārējie principi (3. pants)

- Cilvēkam piemītošās cieņas, personīgās patstāvības, t.sk. personīgās izvēles brīvības un personas neatkarības ievērošana
- Ne-diskriminācija
- Pilnīga un efektīva līdzdalība un iekļaušana sabiedrībā
- Cieņa pret atšķirīgo un cilvēku ar invaliditāti pieņemšana kā cilvēku daudzveidības un cilvēces daļu
- Iespēju vienlīdzība
- Pieejamība
- Vīriešu un sievietes vienlīdzība
- Cieņa pret bērnu ar invaliditāti spēju attīstību un pret bērnu ar invaliditāti tiesībām saglabāt savu identitāti

Līdzdalība un iekļaušana

- Līdzdalība ir nozīmīga, lai varētu identificēt īpašas vajadzības, kā arī, lai dotu indivīdam iespēju
- Pilnīga un efektīva līdzdalība un iekļaušana sabiedrībā konvencijā tiek minēta:
 - Vispārējie principi (3. pants)
 - Vispārējās saistības (4. pants)
 - Tiesības (29. un 30. pants)

Ne-diskriminācija

- Starptautiskā cilvēktiesību likuma pamatprincips
- Iekļauj tiešo un netiešo diskrimināciju
- cilvēkiem ar invaliditāti jārada **pieņemami mājokļi**
- *pieņemams mājoklis* nozīmē: “nepieciešamās un atbilstošās izmaiņas un pielāgošanu, ja tās konkrētā gadījumā ir nepieciešamas un neuzliek nesamērīgu un nepamatotu slogu, lai nodrošinātu cilvēka ar invaliditāti labsajūtu uz vienlīdzīgiem nosacījumiem ar pārējiem, izmantojot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības”.

Pieejamība

- Nozīmīgs līdzeklis iedrošināšanai un iekļaušanai
- Gan vispārēji principi, gan viens pats pants (9. pants)
- Pieejamībai jābūt nodrošinātai:
 - Tiesai (13. pants)
 - Dzīvojot neatkarīgi un esot iekļautam sabiedrībā (19. pants)
 - Informācijai un komunikāciju pakalpojumiem (21. pants)
 - Izglītībai (24. pants)

- Veselībai (25. pants)
- Adaptācijai un rehabilitācijai (26. pants)
- Darbam un nodarbinātībai (27. pants) – cilvēkresursu politika un prakse
- Pienācīgam dzīves līmenim un sociālajai aizsardzībai (28. pants)
- Līdzdalībai politiskajā un sociālajā dzīvē (29. pants)
- Līdzdalībai kultūras dzīvē, atpūtā, brīvajā laikā un sporta aktivitātēs (30. pants)

Konvencijā noteiktās tiesības

- Vienlīdzīga likuma priekšā bez diskriminācijas (5. pants)
- Personas tiesības uz dzīvību, brīvību un drošību (10. & 14. panti)
- Vienlīdzīgas tiesībspējas atzīšana un likumīgā kapacitāte (12. pants)
- Brīvība no spīdzināšanas (15. pants)
- Brīvība no izmantošanas, vardarbības un ļaunprātīgas izmantošanas (16. pants)
- Tiesības uz personas fiziskās un garīgās integritātes respektu (17. pants)
- Pārvietošanās un pilsonības brīvība (18. pants)
- Tiesības dzīvot sabiedrībā (19. pants)
- Vārda un uzskatu brīvība (21. pants)
- Privātuma neaizskaramība (22. pants)
- Cieņa pret dzīvesvietu un ģimeni (23. pants)
- Tiesības uz izglītību (24. pants)
- Tiesības uz veselību (25. pants)
- Tiesības strādāt (27. pants)
- Tiesības uz pienācīgu dzīves līmeni (28. pants)
- Tiesības piedalīties politiskajā un sabiedriskajā dzīvē (29. pants)
- Tiesības piedalīties kultūras dzīvē (30. pants)

Starptautiskā sadarbība (32. pants)

- Starptautiskā sadarbība, tostarp starptautiskās attīstības programmām, jābūt iekļaujošām un pieejamām cilvēkiem ar invaliditāti
- Visās attīstības aktivitātēs uzsvars tiek likts uz izplatītāko invaliditāti, tomēr varētu būt nepieciešams invaliditātes specifiskos rādītājus "paātrināt vai sasniegt *de facto* cilvēku ar invaliditāti vienlīdzību" (5. pants)
- Tūkstošgades Attīstības Mērķi netiks sasniegti, ja netiks iesaistīti cilvēki ar invaliditāti

Cilvēktiesību aizsardzība un veicināšana ar ierobežotiem līdzekļiem

- Starptautiskais cilvēktiesību likums pieļauj resursu ierobežošanu
- Resursu ierobežojums **nav** attaisnojums ikdienas ieviešanai
- Ierobežotie resursi ir jāprioritizē, balstoties uz saprātīgiem un objektīviem kritērijiem un finansējumam jābūt proporcionālam
- Ierobežotu resursu efektivitātes stratēģijas:
 - Mērķis: zemu izmaksu programmas
 - Mērķis: cilvēki, kuri ir vissarežģītākajā situācijā
 - Būt ne-diskriminējošam
 - Piesaistīt starptautisku sadarbību
 - Iekļaujiet cilvēkus ar invaliditāti visos posmos

Invaliditātes jautājumu iekļaušana esošajos procesos

- 4.1.(c) pants: "Ņemt vērā personu ar invaliditāti cilvēktiesību aizsardzību un veicināšanu visās stratēģijās un programmās"
- Ņemot vērā konvenciju, par invaliditāti iekļauj:
 - Esošo cilvēktiesību līgumu darbībās
 - Cilvēktiesību tiesās
 - Tūkstošgades Attīstības Mērķi (TAM) – nacionālās un starptautiskās stratēģijās
 - Kopīgos valstu novērtējumos/ANO attīstības atbalsta ietvaros
 - Nabadzības mazināšanas stratēģijas dokumentos
 - Attīstības aktivitātēs starptautiskiem donoriem un NVO
 - Tautas skaitīšanā
 - Sektorālā un starpsektoriālā politikā
 - Programmās un politikās sievietēm (6. pants) un bērniem (7. pants)
 - u.c.

Ne-plaisas politika

- Neviena organizācija patstāvīgi nespēj panākt cilvēku ar invaliditāti vienlīdzību.
- Šī mērķa sasniegšanai ir nepieciešams savstarpēji saistīts pārstāvju tīklojums.
- Piemēram, lai cilvēks ar invaliditāti, kurš pārvietojas ratiņkrēslā, varētu atrast pienācīgu darbu, viņam vajag spēt:
 - fiziski izklūt un iekļūt savā dzīvesvietā,
 - Izmantot publisko telpu un transportu,
 - Izmantot darba aprīkojumu (gan fizisko vidi, gan informāciju un komunikācijas sistēmu).
- Dažādām organizācijām jānodrošina, ka viņu attiecīgā atbildību sfēra piedāvā nepieciešamās iespējas un pieejas personām ar invaliditāti uz vienlīdzīgu iespēju pamata ar pārējiem.
- Ja šo saistību izpildē kaut viens no tīklojuma elementiem iztrūkst, cilvēks nav spējīgs gūt labumu no citiem elementiem.

Cik pieejamas ir aktivitātes manā organizācijā?

- Katram organizācijas aktivitāšu aspektam jābūt izanalizētam, lai nodrošinātu pieejamību un iekļaušanu. Daži piemēri:
 - Vai mūsu partneriem/ granta devējiem ir nepieciešama politika, kas nodrošina cilvēku ar invaliditāti iekļaušanu?
 - Vai mēs apkopojam datus par tiem cilvēkiem ar invaliditāti, kuri gūst labumu no mūsu attīstības aktivitātēm?
 - Vai mēs savus attīstības projektus un programmas veidojam nodrošinot, ka cilvēki ar invaliditāti var piedalīties un gūt labumu?
 - Un daudz citi.

Cik pieejama ir mana organizācija?

- Ir nepieciešama rūpīga katra organizācijas aspekta analīze, lai nodrošinātu pieejamību un iekļaušanu. Daži piemēri:
 - Vai mūsu cilvēkresursu politika un prakse ir pieejama?**
 - Vai mums ir nostādnes, kas nodrošina darbā pieņemšanas procesu pieejamu personām ar dažāda veida invaliditāti?
 - Vai mums ir nostādnes un resursi, kas nodrošina nosacījumus *saprātīgam mājoklim*, ļaujot cilvēkiem ar invaliditāti strādāt mūsu organizācijā?
 - Vai mūsu informācijas un komunikācijas sistēmas ir pieejamas?**
 - Vai mūsu mājas lapa ir pieejama?
 - Vai ir pieejams zīmju tulks?
 - Vai dokumenti ir pieejami Braila rakstā?
 - Vai mūsu fiziskā telpa ir pieejama?**
 - Vai mūsu ēka, biroja telpas un labierīcības ir pieejamas?

Konvencijas lēmējvara

- **Valsts konference**
 - Tiekas, lai apspriestu jebkādus jautājumus, kas saistīti ar konvencijas ieviešanu (katru otro gadu vai arī pēc nepieciešamības)
- **Cilvēku ar invaliditāti tiesību komiteja**
 - Neatkarīgu ekspertu komiteja, kas darbojas pēc savas personīgās kapacitātes
 - Uzdevums: pārraudzīt, kā valstīs tiek ieviesta konvencija
 - Sākotnēji sastāv no 12 neatkarīgiem ekspertiem; vēlāk, kad konvenciju ratificējušas 60 valstis, palielinās līdz 18 ekspertiem

Fakultatīvais protokols

- Paredz papildu funkcijas Cilvēku ar invaliditāti tiesību komitejai:
 - Individuāla komunikācija.** Komiteja ņem vērā individu vai grupu sūdzības par to, ka valsts nenodrošina konvencijas vai fakultatīvā protokola ievērošanu.
 - Izmeklēšana.** Saņemot informāciju, kas pierāda, ka valsts politikas sistēma nenodrošina konvencijas ievērošanu, komitejas locekļi var ierosināt izmeklēšanu valsts politikā.

Īstenošana un pārraudzība valsts līmenī

- Nozīmīga loma ir Tiesībsargam

- Vietēja līmeņa galvenie punkti un koordinācijas mehānisms valdībā
 - Visu ministriju un sektoru iesaistīšana
 - Citu ieinteresēto pušu ietekme (sabiedriskās organizācijas, akadēmiskie/zinātnes institūti, privātais sektors)

Ieviešana Apvienotajās Nācijās:

Starp-aģentūru atbalsta grupa

- Ir izveidota Apvienoto Nāciju Starp-aģentūru atbalsta grupa personu ar invaliditāti tiesību konvencijai (SAAG) (*United Nations Inter-Agency Support Group for the Convention on the Rights of Persons with Disabilities (IASG)*).
- Pirmā tikšanās notika 2007. gada decembrī.
- Ar SAAG palīdzību Apvienotās Nācijas atbalstīs valstis konvencijas koordinācijas un darbības plānošanā.
- SAAG nodrošinās, ka Apvienoto Nāciju programmas un politika ir iekļaujoša personām ar invaliditāti, kā arī strādās, lai stiprinātu Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām atzišanu un ievērošanu.
- SAAG dalībnieki: Apvienoto Nāciju departamenti, reģionālās komisijas, aģentūras, fondi un programmas, kuru darbības ir saistītas ar konvenciju.

Īpašie ziņotāji par invaliditāti

- Īpašā ziņotāja par invaliditāti loma:
 - Uzraudzīt Paraugnoteikumu par vienlīdzīgām tiesībām cilvēkiem ar invaliditāti ieviešanu;
 - Aizstāvēt visu cilvēktiesību iespēju vienlīdzību un cilvēku ar invaliditāti labklājību;
 - Radīt izpratni par konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām, tai skaitā palielināt to valstu skaitu, kas parakstījušas un ratificējušas konvenciju;
 - Darboties kā veicinātājam, lai sekmētu starptautisku un tehnisku sadarbību invaliditātes jautājumos, tai skaitā identificējot stratēģiskas sfēras pieredzes, labās prakses, zināšanu, informācijas un saistošu tehnoloģiju nodošanai, lai paaugstinātu dalībvalstu kapacitāti;
 - Sadarboties ar saistošām ieinteresētajām pusēm, tai skaitā cilvēku ar invaliditāti organizācijām, lai nodrošinātu augstākminēto uzdevumu izpildi.
- Īpašais ziņotājs katru gadu ziņo Sociālā departamenta komisijai.

Pārraudzība un ieviešana

Visās aktivitātēs jānodrošina cilvēku ar invaliditāti līdzdalība:

‘Neko par mums bez mums’

Secinājumi

- Konvencijas ieviešanas izaicinājumus ir **tagad!**
- Ir nepieciešamība pēc apmācības, kapacitātes paaugstināšanas, izpratnes veidošanas, labās prakses apkopšanas un zināšanu pārzināšanas.
- Ir nepieciešams izcelt invaliditāti visās attīstības aktivitātēs.
- Nepieciešamība ieviest konvencijas principus organizāciju iekšējā darbībā.
- Nepieciešamība iekļaut personas ar invaliditāti visos ieviešanas posmos, kā arī stiprināt cilvēku ar invaliditāti organizāciju kapacitāti tā panākšanai.

LR Labklājības ministrijas veiktie pasākumi ANO Konvencijas “Par personu ar invaliditāti tiesībām” īstenošanai

Aktivitātes pirms Konvencijas parakstīšanas

- Organizēta Konvencijas tulkošana latviešu valodā
- Sagatavoti un MK vairākkārtīgi iesniegti Ministru kabineta rīkojumu projekti “Par Konvenciju “Par personu ar invaliditāti tiesībām””
- Veiktas aktivitātes, lai saņemtu Tieslietu ministriju, Ārlietu un Finanšu ministriju atbalstu Konvencijas parakstīšanai.

Saeima 2008. gada 29. jūnijā MK uzdeva:

- līdz 2008. gada 1. septembrim nodrošināt Konvencijas parakstīšanu;
- līdz 2008. gada 31. decembrim izvērtēt LR normatīvo aktu atbilstību Konvencijas prasībām;

- līdz 2009. gada 1. maijam izstrādāt rīcības plānu Konvencijas ratifikācijas procesa sagatavošanai;
- līdz 2009. gada 1. decembrim sagatavot un iesniegt Saeimā likumprojektu "Par ANO Konvenciju "Par personu ar invaliditāti tiesībām""

Pasākumi pēc Saeimas lēmuma:

- LM sagatavoja protokollēmuma projektu par Konvenciju un 2008. gada 19. jūnijā projektu iesniedza izskatīšanai Ministru kabinetā;
- 2008. gada 8. jūlijā MK atbalstīja LM sagatavoto protokollēmuma projektu par Konvenciju;
- 2008. gada 18. jūlijā Konvencija tika parakstīta.

Konvencijas parakstīšana

- Dalībvalsts izsaka nolūku pēc kāda laika izpildīt darbības, kuras pieprasa starptautiskais līgums.
- Parakstīšana nosaka pienākumu atturēties no likumiem, kas ir pretrunā ar vienošanās mērķi un nolūku laikā starp parakstīšanu un ratifikāciju vai pievienošanos.
- Ratifikācija uzliek valstij juridiskas saistības ieviest Konvenciju, uzņemoties juridiskās saistības.

Pasākumi pēc Konvencijas parakstīšanas

2008. gada 18. jūlijā izveidota darba grupa (nozaru ministriju, kompetento valsts iestāžu, plānošanas reģionu, NVO pārstāvji).

Darba grupas uzdevumi:

- izvērtēt nacionālo tiesību aktu atbilstību Konvencijai;
- izvērtēt nepieciešamību veikt grozījumus esošajos tiesību aktos vai izstrādāt jaunus tiesību aktus;
- identificēt spēkā esošo tiesību aktu realizācijas nepilnības;
- izstrādāt priekšlikumus attiecīgo pasākumu ilgtermiņa īstenošanas plānam (rīcības plānam pa gadiem – reāli izpildāmos termiņos);
- veikt aprēķinus šo pasākumu īstenošanai (aprēķini būs nepieciešami rīcības plāna un likumprojekta „Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju „Par cilvēku ar invaliditāti tiesībām” anotācijas sagatavošanai);
- sagatavot likumprojektu „Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju „Par cilvēku ar invaliditāti tiesībām”.

Kopā organizētas 6 darba grupas sēdes:

2008. gada 29. jūlija darba grupas sēde

- Tiek veikts Konvencijas izvērtējums pa pantiem, lai identificētu atbildīgo institūciju konkrētā Konvencijas panta īstenošanai.
- Panākta vienošanās, ka atbildīgās institūcijas veiks nozaru politikas atbilstības izvērtējumu pa konkrētiem Konvencijas pantiem.
- Panākta vienošanās, ka NVO pārstāvji izvērtēs LR nozaru ministriju īstenošanās politikas atbilstību personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju jomā un sniegs priekšlikumus politikas pilnveidošanai.

2008. gada 17. oktobra darba grupas sēde

- Tiek veikta LR likumdošanas atbilstības Konvencijas mērķim un saturam izvērtējums.
- Tiek uzsākts identificēt nepieciešamos pasākumus Konvencijas īstenošanai.

2008. gada 14. novembra darba grupas sēde

Galvenie problēmjautājumi:

1. Iespējamie grozījumi Civillikumā, Civilprocesa likumā un Bāriņtiesu likumā, paredzot ieviest daļēju rīcībspēju;
2. Grozījumi Notariāta likumā;
3. Konvencijas 33. panta "Īstenošana un pārraudzība valstu līmenī piemērošana";
4. Informācijas sniegšana personai ar invaliditāti saprotamā valodā;
5. "Jumta" likuma izstrāde Konvencijā noteikto principu īstenošanai.

2008. gada 19. novembra darba grupas sēde

- Problēmjaudājumi personu ar invaliditāti nodarbinātībā.
- Pasākumi darba devēju motivēšanai nodarbināt personas ar invaliditāti.
- Darba aizsardzības pasākumi.

2008. gada 21. novembra darba grupas sēde

- Vides pieejamības veicināšana.
- Izglītības pieejamības veicināšana.

Citi pasākumi:

- 2008. gada 4. decembrī tikšanās ar LTV pārstāvjiem informācijas pieejamības sabiedriskajā televīzijā personām ar dzirdes invaliditāti veicināšanā;
- 2008. gada 23. decembrī sagatavots un nosūtīts Valsts kancelejai LR normatīvo aktu atbilstības Konvencijas mērķim un saturam izvērtējums;
- 2009. gada 13. janvārī tikšanās ar LR Tiesībsarga pārstāvi – panākta vienošanās izvērtēt Diskriminācijas novēršanas likumprojekta izstrādi.

Viens no svarīgākajiem kritērijiem, lai izvērtētu cik atbalstoša ir valsts politika, ir pieņemtie normatīvie dokumenti. Šajā sadaļā CD versijā piedāvājam likumdošanas analīzi, tomēr projekta gaitā jau secinājām, ka, lai gan likumi Latvijā reizēm ir pieņemti ļoti labi, izpildes un kontroles mehānismi darbojās ļoti vāji vai arī nedarbojas nemaz, tomēr visskumjāk ir tas, ka pieņemtie dažādie likumi un noteikumi neveido kopēju invalīdu politiku, tādējādi, lai īstenotu vienu vai otru normu cilvēkam ar invaliditāti ir jāapgūst ārkārtīgi liela apjoma un sarežģīta informācija. Tomēr kā mēs pārliecinājāmies projekta gaitā, tad vienus un tos pašus likumus var dažādi interpretēt, tādējādi novēlam ikvienam cilvēkam ar invaliditāti savu juristu un advokātu.

Grāmatā izmantojām Labklājības ministrijas izstrādāto apkopojumu par dažādiem atvieglojumiem cilvēkiem ar invaliditāti, tātad minēti gan normatīvi, gan konkrēti atvieglojumi.

Atvieglojumi strādājošajiem un nestrādājošajiem I grupas invalīdiem

Normatīvais akts	Strādājošajiem	Nestrādājošajiem
Ministru kabineta 2007.gada 2.oktobra noteikumi Nr. 677 "Noteikumi par pasažieru kategorijām, kam ir tiesības izmantot braukšanas maksas atvieglojumus maršrutu tīkla pamata maršrutos"	Invalīdam un personai, kas pavada I grupas invalīdu - tiesības bez maksas izmantot: 1. sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus pilsētas nozīmes maršrutā; 2. sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus reģionālajā starppilsētu nozīmes maršrutā; 3. sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus reģionālajā vietējās nozīmes maršrutā.	Invalīdam un personai, kas pavada I grupas invalīdu - tiesības bez maksas izmantot: 1. sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus pilsētas nozīmes maršrutā; 2. sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus reģionālajā starppilsētu nozīmes maršrutā; 3. sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus reģionālajā vietējās nozīmes maršrutā.
Ministru kabineta 2009.gada 31.marta noteikumi Nr. 279 "Noteikumi par kartību, kādā persona saņem pakalpojumus sociālās rehabilitācijas institūcijās, un prasībām sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējiem"	Personas ar funkcionālajiem traucējumiem darbības spējas vecumā ir tiesīgas saņemt līdz 21 dienu ilgu valsts apmaksātu sociālās rehabilitācijas pakalpojumu kursu, ja funkcionālie traucējumi atbilst noteikumos norādītajiem kritērijiem. Šādu pakalpojumu var saņemt arī atkārtoti, bet ne biežāk kā reizi divos gados, izņemot gadījumus, ja persona pakalpojumu pieprasa vai ir saņēmusi steidzamības kārtā. Atkārtoti var saņemt 14 dienu ilgu sociālās rehabilitācijas pakalpojumu kursu.	Personas ar funkcionālajiem traucējumiem darbības spējas vecumā ir tiesīgas saņemt līdz 21 dienu ilgu valsts apmaksātu sociālās rehabilitācijas pakalpojumu kursu, ja funkcionālie traucējumi atbilst noteikumos norādītajiem kritērijiem. Šādu pakalpojumu var saņemt arī atkārtoti, bet ne biežāk kā reizi divos gados, izņemot gadījumus, ja persona pakalpojumu pieprasa vai ir saņēmusi steidzamības kārtā. Atkārtoti var saņemt 14 dienu ilgu sociālās rehabilitācijas pakalpojumu kursu.
Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 25. panta pirmā daļa Tehnisko palīgīdzekļu sarakstu nosaka Ministru kabineta 2007. gada 20. novembra noteikumi Nr.790 "Tehnisko palīgīdzekļu noteikumi"	Iesniedzot speciālista atzinumu par tehniskā palīgīdzekļa nepieciešamību, saņem bez maksas: - ortozes, protēzes un ortopēdiskos apavus, kas atbilstoši medicīniskajām indikācijām ir izgatavoti vai pielāgoti konkrētai personai; - personiskās pārvietošanās palīgierīces; - personiskās aprūpes palīgīdzekļus; - tehniskos palīgīdzekļus personām ar redzes un dzirdes zudumu.	Iesniedzot speciālista atzinumu par tehniskā palīgīdzekļa nepieciešamību, saņem bez maksas: - ortozes, protēzes un ortopēdiskos apavus, kas atbilstoši medicīniskajām indikācijām ir izgatavoti vai pielāgoti konkrētai personai; - personiskās pārvietošanās palīgierīces; - personiskās aprūpes palīgīdzekļus; - tehniskos palīgīdzekļus personām ar redzes un dzirdes zudumu.
Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 23. pants		Tiesības uz aprūpi mājās - ja ģimenes locekļi objektīvu apstākļu dēļ nespēj viņiem nodrošināt aprūpi.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 27. pants		Dienas aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas nodrošina aprūpi un iespēju iesaistīties fiziskās un garīgās aktivitātēs invalīdiem ar fiziska rakstura traucējumiem.
Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 27. ¹ pants 1998. gada 30. jūnija noteikumi Nr. 233 "Noteikumi par dokumentiem, kas apliecina personas (ģimenes) tiesības īrēt sociālo dzīvokli, un dzīvokļa kopējās platības normām"	Tiesības īrēt sociālo dzīvokli (personai ar smagiem funkcionāliem traucējumiem).	Tiesības īrēt sociālo dzīvokli (personai ar smagiem funkcionāliem traucējumiem).
Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums Ministru kabineta 2007. gada 18. decembra noteikumi Nr. 891 "Bezdarbnieka un darba meklētāja statusa piešķiršanas kārtība un statusa piešķiršanai nepieciešamie dokumenti "		Tiesības iegūt bezdarbnieka statusu (ja nav sasniedzis valsts vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamo vecumu un Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu komisija nav noteikusi 100 procentu darbspēju zaudējumu).
Ministru kabineta 2003. gada 20. janvāra noteikumi Nr. 25 "Kārtība, kādā piešķirama stipendija un īres un transporta izdevumu kompensācija bezdarbnieka profesionālās apmācības, pārkvalifikācijas un kvalifikācijas paaugstināšanas laikā un nosakāms stipendijas un kompensācijas apmērs		Tiesības uz materiālo atbalstu mācību laikā, ja ir piešķirts bezdarbnieka statuss.
Ministru kabineta 1997. gada 8. aprīļa noteikumi Nr. 138 "Noteikumi par iedzīvotāju ienākuma nodokļa papildu atvieglojumiem invalīdiem, politiski represētajām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem"	Papildus ar ienākuma nodokli netiek aplikta summa 1296 latu apmērā gadā.	
Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 26. pants	Tiesības saņemt profesionālās rehabilitācijas pakalpojumus (darbspējas vecumā).	Tiesības saņemt profesionālās rehabilitācijas pakalpojumus (darbspējas vecumā)
Sauszemes transporta līdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likums	Maksājumi ne vairāk kā par viena transportlīdzekļa apdrošināšanu tiek samazināti par 40%.	Maksājumi ne vairāk kā par viena transportlīdzekļa apdrošināšanu tiek samazināti par 40% .
Likums "Par transportlīdzekļu ikgadējo nodevu"	No nodevas maksāšanas tiek atbrīvoti visi I un II grupas invalīdi par vienu uz viņu vārda reģistrētu automobili.	No nodevas maksāšanas tiek atbrīvoti visi I un II grupas invalīdi par vienu uz viņu vārda reģistrētu automobili.
Likums "Par vieglo automobiļu un motociklu nodokli"	Nodokli nemaksā invalīdi ar pārvietošanās traucējumiem , kuriem ir noteiktas medicīniskās indikācijas speciāli pielāgoto vieglo automobiļu iegādei un pabalsta saņemšanai transporta izdevumu kompensācijai (par vienu uz attiecīgās personas vārda reģistrētu speciāli pielāgoto vieglo automobili).	Nodokli nemaksā invalīdi ar pārvietošanās traucējumiem , kuriem ir noteiktas medicīniskās indikācijas speciāli pielāgoto vieglo automobiļu iegādei un pabalsta saņemšanai transporta izdevumu kompensācijai (par vienu uz attiecīgās personas vārda reģistrētu speciāli pielāgoto vieglo automobili).

Ministru kabineta 1997. gada 15. jūlija noteikumi Nr. 250 "Noteikumi par kredīta procenta segšanu invalīdiem, kuri saņēmuši kredītu mājokļa pielāgošanu"	Invalīdiem, kuriem kredītiestāde izsniegusi kredītu mājokļa pielāgošanai (mājokļa renovācijai, aprīkošanai ar nepieciešamajām palīgierīcēm un labiekārtošanai atbilstoši invalīda vajadzībām), pilnīgi vai daļēji tiek segti kredīta procenti.	Invalīdiem, kuriem kredītiestāde izsniegusi kredītu mājokļa pielāgošanai (mājokļa renovācijai, aprīkošanai ar nepieciešamajām palīgierīcēm un labiekārtošanai atbilstoši invalīda vajadzībām), pilnīgi vai daļēji tiek segti kredīta procenti.
Ministru kabineta 2001. gada 23. janvāra noteikumi Nr. 28 "Noteikumi par valsts nodevu par notariālo darbību izpildi un īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā"	No valsts nodevas par notariālo darbību izpildi ir atbrīvoti 1. un 2. grupas invalīdi – par dokumentiem krimināllietās.	No valsts nodevas par notariālo darbību izpildi ir atbrīvoti 1. un 2. grupas invalīdi – par dokumentiem krimināllietās.
Ministru kabineta 2006. gada 4. jūlija noteikumi Nr. 561 "Noteikumi par valsts nodevu par kadastra izziņu"	Atvieglojumi 50% apmērā no noteiktās likmes par kadastra dokumentu, kas sagatavots kā kadastra izziņa, paredzēti pirmās grupas invalīdiem.	Atvieglojumi 50% apmērā no noteiktās likmes par kadastra dokumentu, kas sagatavots kā kadastra izziņa, paredzēti pirmās grupas invalīdiem.
Ministru kabineta 2006. gada 19. oktobra noteikumi Nr. 1059 "Noteikumi par valsts nodevu par personas apliecību un pasu izsniegšanu"	I un II grupas invalīdiem un bērniem invalīdiem valsts nodeva: - kuri iesniegušas dokumentus personas apliecības saņemšanai 30 dienu laikā pēc 15 gadu vecuma sasniegšanas - viens lats ; par atkārtotu personas apliecības izsniegšanu - divi lati ; - par pasēs pirmreizēju izsniegšanu vai par pasēs atkārtotu izsniegšanu, ja iepriekšējai pasei beidzies derīguma termiņš, pase nav derīga ceļošanai, personai mainījies personvārds vai mainījies personas tiesiskais statuss, ir pieci lati ; par atkārtotu pasēs izsniegšanu - 10 latu ; par pasēs paātrinātu izsniegšanu – no 15 līdz 30 latiem ; - kuri mainījuši uzvārdu pēc laulības noslēgšanas un dokumentus pasēs izsniegšanai sakarā ar uzvārda maiņu iesniegusi 30 dienu laikā pēc laulības noslēgšanas, valsts nodevas likme par pasēs paātrinātu izsniegšanu ir pieci lati .	I un II grupas invalīdiem un bērniem invalīdiem valsts nodeva: - kuri iesniegušas dokumentus personas apliecības saņemšanai 30 dienu laikā pēc 15 gadu vecuma sasniegšanas - viens lats ; par atkārtotu personas apliecības izsniegšanu - divi lati ; - par pasēs pirmreizēju izsniegšanu vai par pasēs atkārtotu izsniegšanu, ja iepriekšējai pasei beidzies derīguma termiņš, pase nav derīga ceļošanai, personai mainījies personvārds vai mainījies personas tiesiskais statuss, ir pieci lati ; par atkārtotu pasēs izsniegšanu - 10 latu ; par pasēs paātrinātu izsniegšanu – no 15 līdz 30 latiem ; - kuri mainījuši uzvārdu pēc laulības noslēgšanas un dokumentus pasēs izsniegšanai sakarā ar uzvārda maiņu iesniegusi 30 dienu laikā pēc laulības noslēgšanas, valsts nodevas likme par pasēs paātrinātu izsniegšanu ir pieci lati .
Ministru kabineta 2007. gada 11. decembra Noteikumi Nr. 844 "Noteikumi par valsts nodevu par informācijas saņemšanu no ledzīvotāju reģistra"	No valsts nodevas samaksas ir atbrīvoti invalīdi.	No valsts nodevas samaksas ir atbrīvoti invalīdi.
Ministru kabineta 2001. gada 5. jūnija noteikumi Nr. 234 "Noteikumi par valsts nodevu par naturalizācijas iesnieguma iesniegšanu"	No valsts nodevas ir atbrīvoti pirmās grupas invalīdi.	No valsts nodevas ir atbrīvoti pirmās grupas invalīdi.
Ministru kabineta 2000. gada 28. novembra noteikumi Nr. 410 "Noteikumi par valsts nodevu par atteikšanās no Latvijas pilsonības un pilsonības atjaunošanas dokumentēšanu"	Noteikts atvieglojums – valsts nodevas likme ir 5 lati pirmās grupas invalīdiem, kuri vēlas atjaunot pilsonību, kas zaudēta juridiskas kļūdas vai prettiesiskas pilsonības atņemšanas dēļ.	Noteikts atvieglojums – valsts nodevas likme ir 5 lati pirmās grupas invalīdiem, kuri vēlas atjaunot pilsonību, kas zaudēta juridiskas kļūdas vai prettiesiskas pilsonības atņemšanas dēļ.

Ministru kabineta 2000. gada 22. augusta noteikumi Nr. 289 "Noteikumi par valsts nodevu par valsts valodas prasmes atestāciju profesionālo un amata pienākumu veikšanai"	Nodevu 50% apmērā (5 latus) maksā invalīdi (izņemot invalīdus kopš bērnības). Nodevu 10% apmērā (vienu latu) maksā invalīdi kopš bērnības.	Nodevu 50% apmērā (5 latus) maksā invalīdi (izņemot invalīdus kopš bērnības). Nodevu 10% apmērā (vienu latu) maksā invalīdi kopš bērnības.
Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumi Nr. 1046 "Veselības aprūpes organizēšanas un finansēšanas kārtība" (14.23.2. apakšpunkts)	No valsts budžeta apmaksā ģimenes ārsta mājas vizīti pie I grupas invalīdiem.	No valsts budžeta apmaksā ģimenes ārsta mājas vizīti pie I grupas invalīdiem.

Atvieglojumi strādājošajiem un nestrādājošajiem II grupas invalīdiem

Normatīvais akts	Strādājošajiem	Nestrādājošajiem
Ministru kabineta 2007. gada 2. oktobra noteikumi Nr. 677 "Noteikumi par pasažieru kategorijām, kam ir tiesības izmantot braukšanas maksas atvieglojumus maršrutu tīkla pamata maršrutos"	Tiesības bez maksas izmantot: 1. sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus pilsētas nozīmes maršrutā; 2. sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus reģionālajā starppilsētu nozīmes maršrutā; 3. sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus reģionālajā vietējās nozīmes maršrutā.	Tiesības bez maksas izmantot: 1. sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus pilsētas nozīmes maršrutā; 2. sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus reģionālajā starppilsētu nozīmes maršrutā; 3. sabiedrisko transportlīdzekli, kas pārvadā pasažierus reģionālajā vietējās nozīmes maršrutā.
Ministru kabineta 2009. gada 31. marta noteikumi Nr. 279 "Noteikumi par kartību, kādā persona saņem pakalpojumus sociālās rehabilitācijas institūcijās, un prasībām sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējiem".	Personas ar funkcionālajiem traucējumiem darbības vecumā ir tiesīgas saņemt līdz 21 dienu ilgu valsts apmaksātu sociālās rehabilitācijas pakalpojumu kursu, ja funkcionālie traucējumi atbilst noteikumos norādītajiem kritērijiem. Šādu pakalpojumu var saņemt arī atkārtoti, bet ne biežāk kā reizi divos gados, izņemot gadījumus, ja persona pakalpojumu pieprasa vai ir saņēmusi steidzamības kārtā. Atkārtoti var saņemt 14 dienu ilgu sociālās rehabilitācijas pakalpojumu kursu.	Personas ar funkcionālajiem traucējumiem darbības vecumā ir tiesīgas saņemt līdz 21 dienu ilgu valsts apmaksātu sociālās rehabilitācijas pakalpojumu kursu, ja funkcionālie traucējumi atbilst noteikumos norādītajiem kritērijiem. Šādu pakalpojumu var saņemt arī atkārtoti, bet ne biežāk kā reizi divos gados, izņemot gadījumus, ja persona pakalpojumu pieprasa vai ir saņēmusi steidzamības kārtā. Atkārtoti var saņemt 14 dienu ilgu sociālās rehabilitācijas pakalpojumu kursu.
Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 25. panta pirmā daļa Tehnisko palīglīdzekļu sarakstu nosaka Ministru kabineta 2007.gada 20. novembra noteikumi Nr. 790 "Tehnisko palīglīdzekļu noteikumi"	Iesniedzot speciālista atzinumu par tehniskā palīglīdzekļa nepieciešamību, saņem bez maksas: - ortozes, protēzes un ortopēdiskos apavus, kas atbilstoši medicīniskajām indikācijām ir izgatavoti vai pielāgoti konkrētai personai; - personiskās pārvietošanās palīgierīces; - personiskās aprūpes palīglīdzekļus; - tehniskos palīglīdzekļus personām ar redzes un dzirdes zudumu.	Iesniedzot speciālista atzinumu par tehniskā palīglīdzekļa nepieciešamību, saņem bez maksas: - ortozes, protēzes un ortopēdiskos apavus, kas atbilstoši medicīniskajām indikācijām ir izgatavoti vai pielāgoti konkrētai personai; - personiskās pārvietošanās palīgierīces; - personiskās aprūpes palīglīdzekļus; - tehniskos palīglīdzekļus personām ar redzes un dzirdes zudumu.
Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 23. pants		Tiesības uz aprūpi mājās - ja ģimenes loceklī objektīvu apstākļu dēļ nespēj viņiem nodrošināt aprūpi.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 27. pants	Dienas aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas nodrošina aprūpi un iespēju iesaistīties fiziskās un garīgās aktivitātēs invalīdiem ar fiziska rakstura traucējumiem.	Dienas aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas nodrošina aprūpi un iespēju iesaistīties fiziskās un garīgās aktivitātēs invalīdiem ar fiziska rakstura traucējumiem.
Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 27. ¹ pants 1998. gada 30. jūnija noteikumi Nr. 233 "Noteikumi par dokumentiem, kas apliecina personas (ģimenes) tiesības īrēt sociālo dzīvokli, un dzīvokļa kopējās platības normām"	Tiesības īrēt sociālo dzīvokli (personai ar smagiem funkcionāliem traucējumiem).	Tiesības īrēt sociālo dzīvokli (personai ar smagiem funkcionāliem traucējumiem).
Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums Ministru kabineta 2007. gada 18. decembra noteikumi Nr. 891 "Bezdarbnieka un darba meklētāja statusa piešķiršanas kārtība un statusa piešķiršanai nepieciešamie dokumenti"		Tiesības iegūt bezdarbnieka statusu (ja nav sasniedzis valsts vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamo vecumu).
Ministru kabineta 2003. gada 20. janvāra noteikumi Nr. 25 "Kārtība, kādā piešķirama stipendija un īres un transporta izdevumu kompensācija bezdarbnieka profesionālās apmācības, pārkvalifikācijas un kvalifikācijas paaugstināšanas laikā un nosakāms stipendijas un kompensācijas apmērs"		Tiesības uz materiālo atbalstu mācību laikā, ja ir piešķirts bezdarbnieka statuss.
Ministru kabineta 1997. gada 8. aprīļa noteikumi Nr. 138 "Noteikumi par iedzīvotāju ienākuma nodokļa papildu atvieglojumiem invalīdiem, politiski represētajām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem"	Papildus ar ienākuma nodokli netiek aplikta summa 1296 latu apmērā gadā	
Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 26. pants	Tiesības saņemt profesionālās rehabilitācijas pakalpojumus (darbspējas vecumā).	Tiesības saņemt profesionālās rehabilitācijas pakalpojumus (darbspējas vecumā).
Sauszemes transporta līdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likums	Maksājumi ne vairāk kā par viena transportlīdzekļa apdrošināšanu tiek samazināti par 40%.	Maksājumi ne vairāk kā par viena transportlīdzekļa apdrošināšanu tiek samazināti par 40%.
Likums "Par transportlīdzekļu ikgadējo nodevu"	No nodevas maksāšanas tiek atbrīvoti visi I un II grupas invalīdi par vienu uz viņu vārda reģistrētu automobili.	No nodevas maksāšanas tiek atbrīvoti visi I un II grupas invalīdi par vienu uz viņu vārda reģistrētu automobili.
Likums "Par vieglo automobiļu un motociklu nodokli"	Nodokli nemaksā invalīdi ar pārvietošanās traucējumiem , kuriem ir noteiktas medicīniskās indikācijas speciāli pielāgoto vieglo automobiļu iegādei un pabalsta saņemšanai transporta izdevumu kompensācijai (par vienu uz attiecīgās personas vārda reģistrētu speciāli pielāgoto vieglo automobili).	Nodokli nemaksā invalīdi ar pārvietošanās traucējumiem , kuriem ir noteiktas medicīniskās indikācijas speciāli pielāgoto vieglo automobiļu iegādei un pabalsta saņemšanai transporta izdevumu kompensācijai (par vienu uz attiecīgās personas vārda reģistrētu speciāli pielāgoto vieglo automobili).

Ministru kabineta 1997. gada 15. jūlija noteikumi Nr. 250 "Noteikumi par kredīta procenta segšanu invalīdiem, kuri saņēmuši kredītu mājokļa pielāgošanai"	Invalīdiem, kuriem kredītiestāde izsniegusi kredītu mājokļa pielāgošanai (mājokļa renovācijai, aprikošanai ar nepieciešamajām palīgierīcēm un labiekārtošanai atbilstoši invalīda vajadzībām), pilnīgi vai daļēji tiek segti kredīta procenti.	Invalīdiem, kuriem kredītiestāde izsniegusi kredītu mājokļa pielāgošanai (mājokļa renovācijai, aprikošanai ar nepieciešamajām palīgierīcēm un labiekārtošanai atbilstoši invalīda vajadzībām), pilnīgi vai daļēji tiek segti kredīta procenti.
Ministru kabineta 2001. gada 23. janvāra noteikumi Nr. 28 "Noteikumi par valsts nodevu par notariālo darbību izpildi un īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā"	No valsts nodevas par notariālo darbību izpildi ir atbrīvoti 1. un 2. grupas invalīdi – par dokumentiem krimināllietās.	No valsts nodevas par notariālo darbību izpildi ir atbrīvoti 1. un 2. grupas invalīdi – par dokumentiem krimināllietās.
Ministru kabineta 2006. gada 19. oktobra noteikumi Nr. 1059 "Noteikumi par valsts nodevu par personas apliecību un pasu izsniegšanu"	I un II otrās grupas invalīdiem un bērniem invalīdiem valsts nodeva: - kuri iesniegušas dokumentus personas apliecības saņemšanai 30 dienu laikā pēc 15 gadu vecuma sasniegšanas - viens lats ; par atkārtotu personas apliecības izsniegšanu - divi lati ; - par pases pirmreizēju izsniegšanu vai par pases atkārtotu izsniegšanu, ja iepriekšējai pasei beidzies derīguma termiņš, pase nav derīga ceļošanai, personai mainījies personvārds vai mainījies personas tiesiskais statuss, ir pieci lati ; par atkārtotu pases izsniegšanu - 10 latu ; par pases paātrinātu izsniegšanu – no 15 līdz 30 latiem ; - kuri mainījuši uzvārdu pēc laulības noslēgšanas un dokumentus pases izsniegšanai sakarā ar uzvārda maiņu iesnieguši 30 dienu laikā pēc laulības noslēgšanas, valsts nodevas likme par pases paātrinātu izsniegšanu ir pieci lati .	I un II otrās grupas invalīdiem un bērniem invalīdiem valsts nodeva: - kuri iesniegušas dokumentus personas apliecības saņemšanai 30 dienu laikā pēc 15 gadu vecuma sasniegšanas - viens lats ; par atkārtotu personas apliecības izsniegšanu - divi lati ; - par pases pirmreizēju izsniegšanu vai par pases atkārtotu izsniegšanu, ja iepriekšējai pasei beidzies derīguma termiņš, pase nav derīga ceļošanai, personai mainījies personvārds vai mainījies personas tiesiskais statuss, ir pieci lati ; par atkārtotu pases izsniegšanu - 10 latu ; par pases paātrinātu izsniegšanu – no 15 līdz 30 latiem ; - kuri mainījuši uzvārdu pēc laulības noslēgšanas un dokumentus pases izsniegšanai sakarā ar uzvārda maiņu iesnieguši 30 dienu laikā pēc laulības noslēgšanas, valsts nodevas likme par pases paātrinātu izsniegšanu ir pieci lati .
2007. gada 11. decembra Noteikumi Nr. 844 "Noteikumi par valsts nodevu par informācijas saņemšanu no ledzīvotāju reģistra"	No valsts nodevas samaksas ir atbrīvoti invalīdi.	No valsts nodevas samaksas ir atbrīvoti invalīdi.
Ministru kabineta 2000. gada 28. novembra noteikumi Nr. 410 "Noteikumi par valsts nodevu par atteikšanās no Latvijas pilsonības un pilsonības atjaunošanas dokumentēšanu"	Atlaide - valsts nodevas likme par naturalizācijas iesniegumu iesniegšanu trīs lati noteikta otrās un trešās grupas invalīdiem.	Atlaide - valsts nodevas likme par naturalizācijas iesniegumu iesniegšanu trīs lati noteikta otrās un trešās grupas invalīdiem.
Ministru kabineta 2000. gada 22. augusta noteikumi Nr. 289 "Noteikumi par valsts nodevu par valsts valodas prasmes atestāciju profesionālo un amata pienākumu veikšanai"	Nodevu 50% apmērā (5 latus) maksā invalīdi (izņemot invalīdus kopš bērnības). Nodevu 10% apmērā (vienu latu) maksā invalīdi kopš bērnības.	Nodevu 50% apmērā (5 latus) maksā invalīdi (izņemot invalīdus kopš bērnības). Nodevu 10% apmērā (vienu latu) maksā invalīdi kopš bērnības.
Ministru kabineta 2006. gada 19. oktobra noteikumi Nr. 1059 "Noteikumi par valsts nodevu par	I un II otrās grupas invalīdiem un bērniem invalīdiem valsts nodeva: - kuri iesniegušas dokumentus	I un II otrās grupas invalīdiem un bērniem invalīdiem valsts nodeva: - kuri iesniegušas dokumentus

<p>personas apliecību un pasu izsniegšanu”</p>	<p>personas apliecības saņemšanai 30 dienu laikā pēc 15 gadu vecuma sasniegšanas - viens lats; par atkārtotu personas apliecības izsniegšanu - divi lati;</p> <p>- par pasēs pirmreizēju izsniegšanu vai par pases atkārtotu izsniegšanu, ja iepriekšējai pasei beidzies derīguma termiņš, pase nav derīga ceļošanai, personai mainījies personvārds vai mainījies personas tiesiskais statuss, ir pieci lati; par atkārtotu pases izsniegšanu - 10 latu; par pases paātrinātu izsniegšanu – no 15 līdz 30 latiem;</p> <p>- kuri mainījuši uzvārdu pēc laulības noslēgšanas un dokumentus pases izsniegšanai sakarā ar uzvārda maiņu iesnieguši 30 dienu laikā pēc laulības noslēgšanas, valsts nodevas likme par pasēs paātrinātu izsniegšanu ir pieci lati.</p>	<p>personas apliecības saņemšanai 30 dienu laikā pēc 15 gadu vecuma sasniegšanas - viens lats; par atkārtot personas apliecības izsniegšanu - divi lati;</p> <p>- par pasēs pirmreizēju izsniegšanu vai par pases atkārtotu izsniegšanu, ja iepriekšējai pasei beidzies derīguma termiņš, pase nav derīga ceļošanai, personai mainījies personvārds vai mainījies personas tiesiskais statuss, ir pieci lati; par atkārtotu pases izsniegšanu - 10 latu; par pases paātrinātu izsniegšanu – no 15 līdz 30 latiem;</p> <p>- kuri mainījuši uzvārdu pēc laulības noslēgšanas un dokumentus pases izsniegšanai sakarā ar uzvārda maiņu iesnieguši 30 dienu laikā pēc laulības noslēgšanas, valsts nodevas likme par pasēs paātrinātu izsniegšanu ir pieci lati.</p>
--	--	---

Atvieglojumi strādājošajiem un nestrādājošajiem III grupas invalīdiem

Normatīvais akts	Strādājošajiem	Nestrādājošajiem
<p>Ministru kabineta 2009. gada 31. marta noteikumi Nr. 279 "Noteikumi par kartību, kādā persona saņem pakalpojumus sociālās rehabilitācijas institūcijās, un prasībām sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējiem”.</p>	<p>Personas ar funkcionālajiem traucējumiem darbības vecumā ir tiesīgas saņemt līdz 21 dienu ilgu valsts apmaksātu sociālās rehabilitācijas pakalpojumu kursu, ja funkcionālie traucējumi atbilst noteikumos norādītajiem kritērijiem.</p> <p>Šādu pakalpojumu var saņemt arī atkārtoti, bet ne biežāk kā reizi divos gados, izņemot gadījumus, ja persona pakalpojumu pieprasa vai ir saņēmusi steidzamības kārtā. Atkārtoti var saņemt 14 dienu ilgu sociālās rehabilitācijas pakalpojumu kursu.</p>	<p>Personas ar funkcionālajiem traucējumiem darbības vecumā ir tiesīgas saņemt līdz 21 dienu ilgu valsts apmaksātu sociālās rehabilitācijas pakalpojumu kursu, ja funkcionālie traucējumi atbilst noteikumos norādītajiem kritērijiem.</p> <p>Šādu pakalpojumu var saņemt arī atkārtoti, bet ne biežāk kā reizi divos gados, izņemot gadījumus, ja persona pakalpojumu pieprasa vai ir saņēmusi steidzamības kārtā. Atkārtoti var saņemt 14 dienu ilgu sociālās rehabilitācijas pakalpojumu kursu.</p>
<p>Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 25. panta pirmā daļa</p> <p>Tehnisko palīglīdzekļu sarakstu nosaka Ministru kabineta 2007. gada 20. novembra noteikumi Nr. 790 "Tehnisko palīglīdzekļu noteikumi”</p>	<p>Iesniedzot speciālista atzinumu par tehniskā palīglīdzekļa nepieciešamību, saņemt bez maksas:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ortozes, protēzes un ortopēdiskos apavus, kas atbilstoši medicīniskajām indikācijām ir izgatavoti vai pielāgoti konkrētai personai; - personiskās pārvietošanās palīgierīces; - personiskās aprūpes palīglīdzekļus; - tehniskos palīglīdzekļus personām ar redzes un dzirdes zudumu. 	<p>Iesniedzot speciālista atzinumu par tehniskā palīglīdzekļa nepieciešamību, saņemt bez maksas:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ortozes, protēzes un ortopēdiskos apavus, kas atbilstoši medicīniskajām indikācijām ir izgatavoti vai pielāgoti konkrētai personai; - personiskās pārvietošanās palīgierīces; - personiskās aprūpes palīglīdzekļus; - tehniskos palīglīdzekļus personām ar redzes un dzirdes zudumu.
<p>Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 23. pants</p>		<p>Tiesības uz aprūpi mājās - ja ģimenes locekļi objektīvu apstākļu dēļ nespēj viņiem nodrošināt aprūpi (pēc pašvaldības izvērtējuma).</p>

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 27. pants		Dienas aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas nodrošina aprūpi un iespēju iesaistīties fiziskās un garīgās aktivitātēs invalīdiem ar fiziska rakstura traucējumiem.
Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums Ministru kabineta 2007. gada 18.decembra noteikumi Nr. 891 "Bezdarbnieka un darba meklētāja statusa piešķiršanas kārtība un statusa piešķiršanai nepieciešamie dokumenti"		Tiesības iegūt bezdarbnieka statusu (ja nav sasniedzis valsts vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamo vecumu).
Ministru kabineta 2003. gada 20. janvāra noteikumi Nr. 25 "Kārtība, kādā piešķirama stipendija un īres un transporta izdevumu kompensācija bezdarbnieka profesionālās apmācības, pārkvalifikācijas un kvalifikācijas paaugstināšanas laikā un nosakāms stipendijas un kompensācijas apmērs"		Tiesības uz materiālo atbalstu mācību laikā, ja ir piešķirts bezdarbnieka statuss.
Ministru kabineta 1997. gada 8. aprīļa noteikumi Nr. 138 "Noteikumi par iedzīvotāju ienākuma nodokļa papildu atvieglojumiem invalīdiem, politiski represētajām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem"	Papildus ar ienākuma nodokli netiek aplikta summa 1008 latu apmērā gadā.	
Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 26. pants	Tiesības saņemt profesionālās rehabilitācijas pakalpojumus (darbspējas vecumā).	Tiesības saņemt profesionālās rehabilitācijas pakalpojumus (darbspējas vecumā).
Sauszemes transporta līdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likums	Maksājumi ne vairāk kā par viena transportlīdzekļa apdrošināšanu tiek samazināti par 40% III grupas invalīdiem ar pārvietošanās traucējumiem.	Maksājumi ne vairāk kā par viena transportlīdzekļa apdrošināšanu tiek samazināti par 40% III grupas invalīdiem ar pārvietošanās traucējumiem.
Likums "Par transportlīdzekļu ikgadējo nodevu"	No nodevas maksāšanas tiek atbrīvoti III grupas invalīdi ar pārvietošanās traucējumiem par vienu uz viņu vārda reģistrētu invalīdiem paredzētu automobili.	No nodevas maksāšanas tiek atbrīvoti III grupas invalīdi ar pārvietošanās traucējumiem par vienu uz viņu vārda reģistrētu invalīdiem paredzētu automobili.
Likums "Par vieglo automobiļu un motociklu nodokli"	Nodokli nemaksā invalīdi ar pārvietošanās traucējumiem , kuriem ir noteiktas medicīniskās indikācijas speciāli pielāgoto vieglo automobiļu iegādei un pabalsta saņemšanai transporta izdevumu kompensācijai (par vienu uz attiecīgās personas vārda reģistrētu speciāli pielāgoto vieglo automobili.	Nodokli nemaksā invalīdi ar pārvietošanās traucējumiem , kuriem ir noteiktas medicīniskās indikācijas speciāli pielāgoto vieglo automobiļu iegādei un pabalsta saņemšanai transporta izdevumu kompensācijai (par vienu uz attiecīgās personas vārda reģistrētu speciāli pielāgoto vieglo automobili.
Ministru kabineta 1997. gada 15. jūlija noteikumi Nr. 250 "Noteikumi par kredīta procenta segšanu invalīdiem, kuri saņēmuši kredītu mājokļa pielāgošanai"	Invalīdiem, kuriem kredītiestāde izsniegusi kredītu mājokļa pielāgošanai (mājokļa renovācijai, aprīkošanai ar nepieciešamajām palīģierīcēm un labiekārtošanai atbilstoši invalīda	Invalīdiem, kuriem kredītiestāde izsniegusi kredītu mājokļa pielāgošanai mājokļa renovācijai, aprīkošanai ar (nepieciešamajām palīģierīcēm un labiekārtošanai atbilstoši invalīda

<p>2007. gada 11. decembra noteikumi Nr. 844 "Noteikumi par valsts nodevu par informācijas saņemšanu no ledzīvotāju reģistra</p>	<p>vajadzībām), pilnīgi vai daļēji tiek segti kredīta procenti.</p> <p>No valsts nodevas samaksas ir atbrīvoti invalīdi.</p>	<p>vajadzībām), pilnīgi vai daļēji tiek segti kredīta procenti.</p> <p>No valsts nodevas samaksas ir atbrīvoti invalīdi.</p>
<p>Ministru kabineta 2000. gada 28. novembra noteikumi Nr. 410 "Noteikumi par valsts nodevu par atteikšanās no Latvijas pilsonības un pilsonības atjaunošanas dokumentēšanu"</p>	<p>Atlaide - valsts nodevas likme par naturalizācijas iesniegumu iesniegšanu trīs lati noteikta otrās un trešās grupas invalīdiem.</p>	<p>Atlaide - valsts nodevas likme par naturalizācijas iesniegumu iesniegšanu trīs lati noteikta otrās un trešās grupas invalīdiem.</p>
<p>Ministru kabineta 2000.gada 22. augusta noteikumi Nr. 289 "Noteikumi par valsts nodevu par valsts valodas prasmes atestāciju profesionālo un amata pienākumu veikšanai"</p>	<p>Nodevu 50% apmērā (5 latus) maksā invalīdi (izņemot invalīdus kopš bērnības). Nodevu 10% apmērā (vienu latu) maksā invalīdi kopš bērnības.</p>	<p>Nodevu 50% apmērā (5 latus) maksā invalīdi (izņemot invalīdus kopš bērnības). Nodevu 10% apmērā (vienu latu) maksā invalīdi kopš bērnības.</p>

Reālo cilvēku ar invaliditāti situāciju valstī, mūsdiā, vislabāk raksturo patiesi stāsti un piemēri. Projekta laikā reģionālie eksperti pierakstīja ārkārtīgi lielu daudzumu dokumentālu faktu, daļu no kuriem mēs publicējam šajā grāmatā. Bieži vien diskriminācijas faktu nav iespējams piefiksēt, bet reizēm liekas, ka pie visa vainīga nezināšana, nevēlēšanās un attieksme.

Kādam vīrietim, kurš nevarēja iekļūt publiskā ēkā vides nepieejamības dēļ, darbinieki atteicās iznākt ārā, lai sniegtu nepieciešamo informāciju.

29 gadus vecs vīrietis netika ielaists naktsklubā. Apsardze attaisnojās ar to, ka vietu skaits ir ierobežots un ka cilvēkam ratiņkrēslā konkrētajā izklaides vietā vispār nevajadzētu atrasties. Citā reizē šajā pat izklaides vietā vīrietis netika ielaists, jo apsargi uzskatīja, ka cilvēks ratiņkrēslā traucēs apkārtējiem pilnvērtīgi izklaidēties.

Kādam vīrietim, kurš ikdienā pārvietojas ar auto, kurai ir rokas vadība, degvielas uzpildes stacijā personāls atteicās palīdzēt iepildīt automašīnā degvielu, attaisnojoties, ka tas neietilpst viņu darba pienākumos.

Kāda sieviete vēlējās pierakstīties pie zobārsta. Tiklīdz ārsts uzzināja, ka sieviete pārvietojas ratiņkrēslā, atteica vizīti, sakot, ka tuvākajā laikā visas pieraksta vietas ir aizņemtas. Tajā pašā dienā sievietes radniece zvanīja tam pašam ārstam, lai pieteiktu vizīti pie zobārsta un brīva vieta atradās uzreiz.

Kādam vīrietim pašvaldība pie daudzdzīvokļu mājas uzstādīja pacelēju, lai nodrošinātu pieejamāku piekļuvi dzīvoklim. Kaimiņi uzrakstīja sūdzību, pamatojoties uz to, ka pacelējs rada lielas neērtības un lūdza vīrieti izlikt no dzīvokļa. Vīrietis pastāvīgi tika apvainots.

Sabiedriskajos transportos daudzi autobusu vadītāji nepalīdz un atsakās nolaist/pacelt platformu, saka: „Paprasiet mūsu priekšniekam, lai viņš jums palīdz.” Tāpat sabiedriskā transporta vadītāji bieži nepietur pieturā, ja redz, ka tajā transportu gaida cilvēks ar invaliditāti.

Kāda jauna sieviete saņēma atteikumu, kad mēģināja iestāties SIVA koledžā. Atteikuma iemesls: nespēs nokārtot eksāmenus, nespēj patstāvīgi sevi aprūpēt.

Vīrietis 50 gadi, diagnoze: bērnu cerebrālā trieka. Izmantojis iespēju un pabeidzis 3 dažāda līmeņa datorkursus. Stājās uzskaitē Nodarbinātības Valsts aģentūrā kā bezdarbnieks. Katru mēnesi, ejot pie inspektora, atbilde vienmēr viena un tā pati: Invalīdiem darba nav.

Salīdzinājumā ar pārējām ES valstīm Latvijā nepaplašina tehnisko palīglīdzekļu sarakstu cilvēkiem ar redzes traucējumiem ar speciālām datorprogrammām, kuras atvieglotu neredzīgo ikdienu.

Cilvēki ar kustību traucējumiem, kuriem piešķirta 1. grupas invaliditāte var pieteikties un pēc Bartela indeksa 10 kritērijiem, cilvēkam var piešķirt kopšanas pabalstu 100 LVL apmērā. Bet cilvēki ar redzes traucējumiem, kuriem piešķirta 1. grupas invaliditāte, nevar pieteikties šim pabalstam, kā arī valsts nepiedāvā alternatīvus pabalstus. Bez papildus līdzekļiem redzes invalīdiem ir grūti atrast pavadoni/asistentu, kurš palīdzētu pārvietoties.

Pēc tam, kad kāds puisis ratiņkrēsla tika uzņemts universitātē pilna laika klātienē nodaļā, kur viņš arī vēlējās mācīties, universitātes administrācija ieteica viņam pāriet uz neklātienē, to pamatojot ar to, ka viņš nespēs pilnvērtīgi iesaistīties studiju procesā.

Kad Laura ieguva 2. invaliditātes grupu (redzes), viņa tika atlaista no darba. Paskaidroja ar to, ka apliecībā, kas izdota 1999. gadā ir ieraksts – “nestrādājoša grupa, var strādāt īpaši izveidotos apstākļos”.

Kāda izglītības iestāde bija izsludinājusi vakanto vietu uz sētnieka darbu. Kad 1. grupas invalīds ar funkcionāliem traucējumiem aizgāja uz darba interviju, darbs tika atteikts. Caur šīs izglītības darbiniekiem tika noskaidrots, ka šis invalīds “bojātu šīs izglītības iestādes tēlu”.

Kāda pašvaldība, kad tās vadībai bija jāpieņem lēmums par darbinieku samazināšanu, kā vienīgo darbinieci atlaida 2. grupas invalīdu. Vienīgais pamatojums: darbiniekam ir citi ienākumi: – invaliditātes pensija.

Kāda jaunbūvēta objekta novērtēšanā tika norādīts uz to, ka netiek ievērotas vides pieejamības prasības atbilstoši universālā dizaina principiem, kas attiecas uz cilvēkiem ar redzes traucējumiem. Kāds no komisijas locekļiem jautāja: “Vai tad viņiem šeit ir jānāk?”

Latvijā izglītības iestādes nav pieejamas izglītojamiem ar kustību traucējumiem, līdz ar to tiek diskriminēti gan bērni un skolotāji, gan arī vecāki, kuriem ir kustību traucējumi. Arī pašvaldību iestādes bieži vien atrodas no šī viedokļa

nepieejamās telpās. Sabiedriskā transporta pakalpojumi neatbilst cilvēku ar invaliditāti kā pakalpojuma saņēmēju vajadzībām. Aptiekas nevar nosaukt kā videi draudzīgas, jo daudzos gadījumos darbi veikti nekvalitatīvi. Visās pašvaldībās sociālā palīdzība tiek sniegta tikai tādā apmērā, kā to nosaka likumdošana valstī (obligāti jānodrošina), nevis ņemot vērā klienta vajadzības.

Cilvēki ar invaliditāti lauku rajonos jeb novados visu šo minēto apstākļu dēļ ir sociāli atstumti vai diskriminēti pašiem to nemaz nezinot. Savas tiesības pārzina vāji, tāpēc ir jāiegulda daudz vairāk darba, lai informētu cilvēkus par savām tiesībām, iespējām, jaunām tehnoloģijām, kas atvieglo šo cilvēku ikdienu. NVO jāveido labāka sadarbība ar pašvaldībām un noteikti ar sociālajiem dienestiem.

Lai varētu ik pēc zināma laika izvērtēt cilvēku ar invaliditāti situāciju Latvijā, projekta laikā esam izstrādājuši kritērijus pēc kuriem vienu un to pašu situāciju var piefiksēt dažādos laika posmos. Tādējādi katram ANO konvencijas pantam ir vairāki kritēriji, kuri ir piemērojami, lai novērtētu jebkuru pašvaldību, pilsētu, novadu vai pagastu. Esam pārliecināti, ka kritēriji ļaus labāk Latvijas ierēdņiem saprast kādas ir reālās cilvēku vajadzības, kā arī pašvaldību deputātiem palīdzēs izstrādāt reālus integrācijas plānus.

23. pants. Cieņa pret dzīvesvietu un ģimeni	
1. Dalībvalstis veic efektīvus un atbilstošus pasākumus, lai likvidētu diskrimināciju pret personām ar invaliditāti visos jautājumos saistībā ar laulību, ģimeni, vecāku stāvokli un attiecībām, vienlīdzīgi ar citiem, lai nodrošinātu, ka:	<p>Vai pašvaldībā ir stratēģijas, rīcības programmas, kurās būtu iekļauti uz ģimeni orientēti pakalpojumi?</p> <p>Kāda veida pakalpojumi tiek sniegti pašvaldībā?</p> <p>Vai informācija par šiem pakalpojumiem ir pieejama invalīdiem saprotamā veidā?</p>
a) personām ar invaliditāti, kas ir laulību vecumā, tiek atzītas tiesības stāties laulībā un dibināt ģimeni ar nākamo laulāto brīvu un pilnīgu piekrišanu;	<p>Vai ir statistika par invalīdu reģistrētajām laulībām/ invalīdu ģimeņu skaitu/ ģimeņu skaitu, kurās ir bērni invalīdi?</p> <p>Vai invalīdiem ir iespējas dibināt ģimenes?</p> <p>Vai ir konstatēti gadījumi, ka ir atteikta laulības reģistrācija?</p> <p>Vai ir konstatēti gadījumi, ka ir mēģināts pierunāt neregistrēt laulību?</p> <p>Vai ir konstatēti piespiedu laulības gadījumi?</p> <p>Vai invalīdiem ir iespējams saņemt speciālistu konsultācijas laulības, ģimenes un bērnu audzināšanas jautājumos?</p> <p>Vai invalīdiem un viņu ģimenēm ir iespējams saņemt psiholoģisko palīdzību?</p>
b) tiek atzītas personu ar invaliditāti tiesības brīvi un ar atbildību lemt par savu bērnu skaitu un laika periodu starp bērnu dzimšanu un tiesības uz vecumam atbilstošas informācijas un izglītības pieejamību par reprodiktīvajiem un ģimenes plānošanas jautājumiem un tām tiek pagādāti līdzekļi, kas vajadzīgi šo tiesību īstenošanai;	<p>Vai ir statistika par ģimeņu skaitu, kurā kāds no vecākiem/ abi vecāki vai bērns ir invalīds?</p> <p>Vai invalīdiem un viņu ģimenēm ir iespējams saņemt konsultācijas reprodiktīvas veselības jautājumos, bērnu audzināšanas un attīstības jautājumos?</p> <p>Vai ir iespējams saņemt konsultācijas ģimenes plānošanas jautājumos?</p> <p>Vai pašvaldībās ir plānoti konsultāciju pakalpojumi?</p> <p>Vai pašvaldībās ir pieejami finanšu resursi šo pakalpojumu sniegšanai?</p>
c) personas ar invaliditāti, tostarp bērni, vienlīdzīgi ar citiem saglabā savas reprodiktīvās spējas.	<p>Vai invalīdiem tiek nodrošināta seksuālā izglītība invalīdiem pieejamā veidā?</p> <p>Vai ir konstatēti piespiedu kontracepcijas gadījumi?</p> <p>Vai kontracepcijas pasākumi tiek piemēroti tikai ar invalīda piekrišanu un vienošanos par pieņemamāko kontracepcijas veidu?</p> <p>Vai tiek ievērotas invalīdu tiesības uz grūtnieču pirmsdzemdību un pēcdzemdību aprūpi?</p>
2. Dalībvalstis nodrošina personu ar invaliditāti tiesības un pienākumus attiecībā uz aizbildnību, aizgādību, aizbildniecību, bērnu adopciju vai līdzīgiem institūtiem, ja šādi jēdzieni pastāv attiecīgās valsts tiesību aktos; visos gadījumos galvenais apsvērums ir bērna vislabākās intereses. Dalībvalstis sniedz atbilstošu palīdzību personām ar invaliditāti, kas veic bērnu audzināšanas pienākumus.	<p>Vai ir statistika par invalīdu aizbildņu skaitu?</p> <p>Vai ir statistika par invalīdu aizgādņu skaitu?</p> <p>Vai ir statistika par adoptētāju invalīdu skaitu?</p> <p>Vai ir gadījumi, kad invalīdiem aizliedz/atsaka būt par aizbildņiem, aizgādņiem, adoptētājiem?</p> <p>Vai nododot bērnu invalīdu aizbildnībā, adopcijā tiek ņemtas vērā bērna intereses?</p> <p>Vai tiek uzklauss bērna, bērna invalīda viedoklis?</p>

<p>3. Dalībvalstis nodrošina, ka bērniem ar invaliditāti ir vienlīdzīgas tiesības attiecībā uz ģimenes dzīvi. Lai īstenotu šīs tiesības un nepieļautu bērnu ar invaliditāti slēpšanu, pamešanu, atstāšanu novārtā un nošķiršanu, dalībvalstis apņemas sniegt savlaicīgu un plašu informāciju, pakalpojumus un atbalstu bērniem ar invaliditāti un viņu ģimenēm.</p>	<p>Vai ir statistika par bērnu skaitu, kas tiek izņemti no ģimenēm, pamatojoties ar to, ka vecāks/vecāki ir invalīdi?</p> <p>Vai ir statistika par bērnu invalīdu skaitu, kas tiek izņemti no ģimenēm bērna invaliditātes dēļ?</p> <p>Vai pašvaldībās ir nepieciešamie speciālisti atbalsta sniegšanai?</p> <p>Vai pašvaldībās ir nepieciešamie pakalpojumi atbalsta sniegšanai?</p>
<p>4. Dalībvalstis nodrošina, ka bērns netiek nošķirts no vecākiem pret viņu gribu, izņemot tad, ja kompetentas iestādes, kas pakļautas tiesas kontrolei, saskaņā ar piemērojamajiem tiesību aktiem un procedūrām nosaka, ka šāda nošķiršana ir nepieciešama bērna vislabākajām interesēm. Nekādā gadījumā bērnu nedrīkst nošķirt no vecākiem vai nu paša bērna, vai viena vai abu vecāku invaliditātes dēļ.</p>	<p>Vai ir statistika par bērnu skaitu, kas tiek izņemti no ģimenēm, pamatojoties ar to, ka vecāks/vecāki ir invalīdi?</p> <p>Vai ir statistika par bērnu invalīdu skaitu, kas tiek izņemti no ģimenēm bērna invaliditātes dēļ?</p> <p>Vai pieņemot lēmumu par bērna izņemšanu no ģimenes tiek ņemtas vērā bērna intereses?</p> <p>Vai pieņemot lēmumu par bērna izņemšanu no ģimenes tiek uzklauts bērna viedoklis?</p>
<p>5. Ja tuvākie ģimenes locekļi nespēj rūpēties par bērnu ar invaliditāti, dalībvalstis dara visu iespējamo, lai nodrošinātu alternatīvu aprūpi, ko var sniegt attālākie radnieki, bet, ja tas nav iespējams, tad ģimenes vidē sabiedrībā.</p>	<p>Vai pašvaldībā tiek nodrošināti pakalpojumi bērna invalīda ģimenei?</p> <p>Kādi pakalpojumi ir pieejami bērna invalīda ģimenei?</p> <p>Vai pieņemot lēmumu par alternatīvās aprūpes pakalpojumu sniegšanu bērnam invalīdam tiek apzināti bērna tuvākie radnieki?</p> <p>Kādi aprūpes pakalpojumi ir pieejami bērniem invalīdiem?</p> <p>Kādi aprūpes pakalpojumi, kurus nodrošina bērniem invalīdiem, ir maksimāli tuvināti ģimenes videi?</p>
<p>28. pants. Pienācīgs dzīves līmenis un sociālā aizsardzība</p>	
<p>1. Dalībvalstis atzīst personu ar invaliditāti tiesības uz atbilstošu dzīves līmeni sev un saviem ģimenes locekļiem, tostarp uz pienācīgu pārtiku, apģērbu un mājokli un uz pastāvīgu dzīves apstākļu uzlabošanu, un veic atbilstošus pasākumus, lai nodrošinātu un veicinātu šo tiesību īstenošanu bez diskriminācijas invaliditātes dēļ.</p>	<p>Vai pašvaldībās ir izstrādāta politika sociālo pakalpojumu nodrošināšanai invalīdiem?</p> <p>Vai sociālo pakalpojumu (tai skaitā sociālās rehabilitācijas pakalpojumu) plānošanā, sniegšanā, kontrolē un novērtēšanā tiek iesaistīti invalīdi un invalīdu NVO?</p> <p>Vai tiek izstrādāti individuālie sociālās rehabilitācijas plāni?</p> <p>Vai pašvaldībās ir nodrošināts vienas pieturas aģentūras princips informācijas saņemšanai un konsultācijām par sociālajiem pakalpojumiem?</p> <p>Vai informācija tiek nodrošināta invalīdiem pieejamā veidā?</p> <p>Vai pašvaldību institūcijās, kas sniedz sociālos pakalpojumus (sociālie dienesti, aprūpes institūcijas u.c.), vide (iekšējā un ārējā) ir pielāgota invalīdu vajadzībām?</p> <p>Vai pašvaldību institūcijās, kas sniedz sociālos pakalpojumus ir apmācīts personāls darbam ar invalīdiem?</p> <p>Vai iespējas saņemt sociālās rehabilitācijas un sociālos pakalpojumus tiek pamatotas ar invalīda individuālo vajadzību izvērtēšanu?</p> <p>Vai pašvaldībās ir izveidotas struktūras vai darbinieki (atbalsta koordinators un resursu centri) sociālo pakalpojumu sniegšanai?</p> <p>Vai pašvaldības nodrošina invalīdiem nepieciešamos sociālās aprūpes pakalpojumus?</p> <p>Vai pašvaldības nodrošina alternatīvu pakalpojumu saņemšanas iespējas (piemēram, dienas aktivitātes centri ar mūzikas, mākslas, teātra un alternatīvajām terapijām – aromterapija, reflektalģija)?</p> <p>Vai pašvaldībā tiek nodrošināta invalīdiem nepieciešamā dienas aprūpe, ergoterapija, runas terapija un fizioterapija?</p>

	<p>Vai pašvaldībās tiek nodrošināta individuālo vajadzību izvērtēšana pirms lēmuma pieņemšanas par pakalpojumu sniegšanu?</p> <p>Vai invalīdiem ir izskaidrotas tiesības par lēmumu apstrīdēšanas un pārsūdzības kārtību?</p> <p>Vai pašvaldībās ir nepieciešamais sociālo pakalpojumu sniedzēju tīkls?</p> <p>Vai pašvaldības un pašvaldības institūciju darbinieki ir apmācīti darbam ar invalīdiem?</p> <p>Vai invalīdi tiek iesaistīti pakalpojumu plānošanā, sniegšanā un novērtēšanā?</p> <p>Vai pašvaldības institūcijas konsultējas ar invalīdiem, invalīdu ģimenes locekļiem un NVO pirms lēmuma pieņemšanas par pakalpojumu sniegšanu?</p> <p>Vai pašvaldības pakalpojumu sistēmas tiek plānotas, ietverot kvalitātes kritērijus un dialogu ar invalīdiem?</p> <p>Vai pašvaldību institūciju vide (ārējā un iekšējā) ir pieejama invalīdiem?</p> <p>Vai pašvaldību institūcijās ir izvietota invalīdiem nepieciešamā informācija saprotamā veidā?</p> <p>Vai pašvaldību institūcijās ir iespējams saņemt informāciju invalīdiem saprotamā veidā?</p>
2. Dalībvalstis atzīst personu ar invaliditāti tiesības uz sociālo aizsardzību un uz šo tiesību izmantošanu bez diskriminācijas invaliditātes dēļ un veic atbilstošus pasākumus, lai nodrošinātu un veicinātu šo tiesību īstenošanu, tostarp pasākumus ar mērķi:	<p>Vai pašvaldībās ir struktūra, kas atbild par vienlīdzīgas politikas ieviešanu un likumdošanas attīstību?</p> <p>Vai pašvaldībās ir izveidots un darbojas koordinācijas mehānisms?</p> <p>Vai pašvaldībās ir struktūra vai darbinieks, kas seko valsts likumdošanas izmaiņām?</p> <p>Vai pašvaldībās ir sadarbības - koordinācijas institūcijas (grupas, padomes)?</p> <p>Vai sadarbības - koordinācijas institūcijās ir iesaistīti un piedalās invalīdu nevalstiskās organizācijas (NVO)?</p> <p>Vai pašvaldības sadarbojas invalīdiem nepieciešamo sociālo pakalpojumu sniegšanā?</p> <p>Vai pašvaldībās tiek plānoti nepieciešamie finanšu resursi sociālo pakalpojumu sniegšanai?</p> <p>Vai pašvaldībās ir pieejami sekojoši pakalpojumi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • aprūpe mājās; • aprūpe dienas aprūpes centros; • aprūpe institūcijās; • dienas aktivitātes centri; • konsultācijas un atbalsts konkrētu problēmu risināšanai; • zīmju valodas tulks; • praktisko dzīves iemaņu un atbalsta sistēma neatkarīgas dzīves veicināšanai; • atbalsta personas; • uzticamības personas; • personīgie asistenti; • pavadoņi; • pašpalīdzības grupas; • atbalsta grupas; • psihologa konsultācijas; • krīzes centri; • nakts patversmes; • invalīdu vajadzībām pielāgots mājoklis; • juridiskās konsultācijas; • transporta (tai skaitā pielāgota transporta) pakalpojumi.
a) nodrošināt personām ar invaliditāti vienlīdzīgu pieeju tīra ūdens apgādei un nodrošināt pieeju atbilstošiem un pieejamiem pakalpojumiem, ierīcēm un citai palīdzībai, kas saistīta ar personu ar invaliditāti vajadzībām;	<p>Vai pašvaldības sniedz invalīdiem, viņu ģimenes locekļiem nepieciešamo atbalstu un konsultācijas?</p> <p>Vai pašvaldībās tiek īstenoti sabiedrības izglītošanas pasākumi (tai skaitā informatīvās kampaņas)?</p> <p>Vai pašvaldību darbiniekiem ir iespējams izmantot savā darbā speciālo literatūru?</p> <p>Vai pašvaldības darbiniekiem sociālo pakalpojumu jomā tiek nodrošināti zināšanu un prasmju paaugstināšanas pasākumi?</p> <p>Vai pašvaldībās ir nepieciešamie resursi un telpas sociālo pakalpojumu sniegšanai?</p> <p>Vai pašvaldībās notiek sadarbība starp speciālistiem un pakalpojumu sniedzējiem?</p> <p>Vai pašvaldībās ir izstrādāta un ieviesta invalīdu NVO atbalsta sistēma pakalpojumu plānošanā un sniegšanā?</p>

b) nodrošināt personu ar invaliditāti, jo īpaši sievietes un meiteņu ar invaliditāti un vecu cilvēku ar invaliditāti, pieeju sociālās aizsardzības programmām un nabadzības samazināšanas programmām;	Vai pašvaldībā ir izstrādāts pašvaldības rīcības plāns invalīdu tiesību nodrošināšanai?
	Vai pašvaldības rīcības plāns ir uzrakstīts vieglā, invalīdiem saprotamā formā?
	Vai un cik bieži pašvaldības rīcības plāns tiek pārskatīts?
	Vai pašvaldības stratēģijā/rīcības plānā ir iekļauti pasākumi, aktivitātes, kas ir vērstas uz sievietes invalīdu, bērnu invalīdu un vecu cilvēku invalīdu diskriminācijas mazināšanu?
	Vai pašvaldībā ir izstrādāta nabadzības novēršanas programma?
	Vai nabadzības novēršanas programmā ir iekļauti uz invalīdiem orientēti pasākumi, kādi?
	Vai pašvaldības nodrošina tehnisko palīgīdzekļu pieejamību invalīdiem sociālo pakalpojumu sniegšanas iestādēs?
	Vai pašvaldības nodrošina tehnisko palīgīdzekļu pieejamību invalīdu dzīves vietās?
	Vai pašvaldībā ir iespēja invalīdiem saņemt pašvaldības pabalstus?
	Vai pašvaldības nodrošina invalīdu arodapmācības iespējas?
	Vai pašvaldībā ir pieejams atbalstītais darbs?
	Vai pašvaldības finansē atbalstītā darba sistēmas?
	c) nodrošināt personām ar invaliditāti un to ģimenēm, kas dzīvo nabadzības apstākļos, valsts palīdzības pieejamību, lai segtu ar invaliditāti saistītos izdevumus, tostarp apmācības, konsultāciju, finansiālās palīdzības un pagaidu aizbildnības pieejamību;
Vai informācija tiek sniegta invalīdiem saprotamā veidā?	
Vai invalīdiem ir iespēja saņemt pašvaldības pabalstus, kādus?	
Vai invalīdiem ir iespējams saņemt transporta pabalstu?	
Vai invalīdiem ir iespējams saņemt pabalstu mājokļa pielāgošanai?	
Vai invalīdiem ar zemiem ienākumiem ir iespēja saņemt dzīvokli sociālajā mājā?	
Vai aprūpes iestādēs invalīdiem ir iespējams saņemt maksājumus (pabalstus, pensijas), lai invalīds pats varētu samaksāt par saņemtajiem pakalpojumiem?	
d) nodrošināt personām ar invaliditāti valsts mājokļu programmu pieejamību;	Vai invalīdiem ir iespējams saņemt konsultācijas un padomus dzīvokļa jautājumu risināšanai?
	Vai ir izstrādāta un apstiprināta mājokļu politika pašvaldību līmenī?
	Vai ir izstrādāti rīcības plāni invalīdiem pielāgotu mājokļu nodrošināšanā pašvaldībā?
	Vai invalīdiem ir iespējams iegūt informāciju par pašvaldībā pieejamiem mājokļiem un to pielāgotību invalīdu vajadzībām?
	Vai pašvaldībā ir izveidots invalīdiem paredzēts mājokļu fonds – individuāli pielāgoti dzīvokļi, individuālas pielāgotas mājas, mājas 5 invalīdiem, bungalos tipa mājas, 3-4 māju grupa ar kopēju dārzu?
	Vai informāciju ir iespējams saņemt invalīdiem saprotamā veidā?
e) nodrošināt personām ar invaliditāti pensiju pabalstu un programmu pieejamību.	Vai invalīdiem ir iespējams pašvaldībā saņemt informāciju par valsts pensijām?
	Vai invalīdiem ir iespējams pašvaldībā saņemt informāciju par valsts pabalstiem?
	Vai invalīdiem ir iespējams saņemt informāciju par valsts finansētām programmām, kādām?

Nelielam ieskatam piedāvājam apkopojumu no ekspertu anketām. Pēc iepriekšējās nodaļas kritērijiem projekta eksperti analizēja dažādu pašvaldību atbilstību ANO konvencijas normām. Neko īpaši nekomentējot katrs pats var saprast cik atbilstīga ir situācija Latvijā, tomēr viens secinājums gan ir skaidrs – katra Latvijas pašvaldība attīstās ļoti individuāli un savu spēju robežās.

Dati no:

Liepājas rajons

Strenču, Valkas un Smiltenes novadi

Daugavpils rajons

Rēzeknes rajons

Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas sociālais dienests

Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas sociālais dienests

Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas sociālais dienests

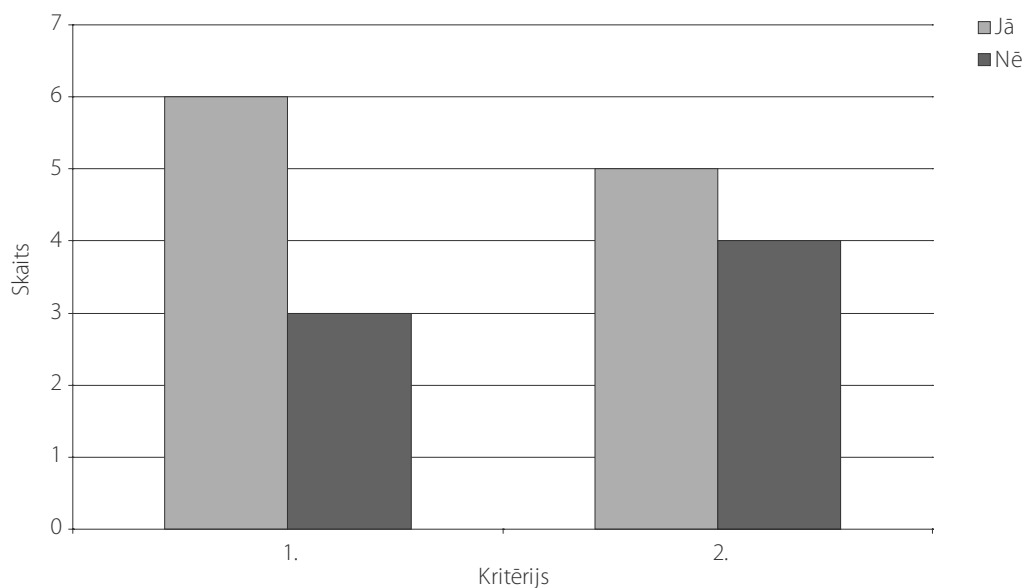
Latvijas Neredzīgo biedrība

Bērnu un invalīdu atbalsta fonds "Silpurene – 2"

23. pants. Cieņa pret dzīvesvietu un ģimeni

1. Dalībvalstis veic efektīvus un atbilstošus pasākumus, lai likvidētu diskrimināciju pret personām ar invaliditāti visos jautājumos saistībā ar laulību, ģimeni un vecāku stāvokli un attiecībām, vienlīdzīgi ar citiem, lai nodrošinātu, ka:

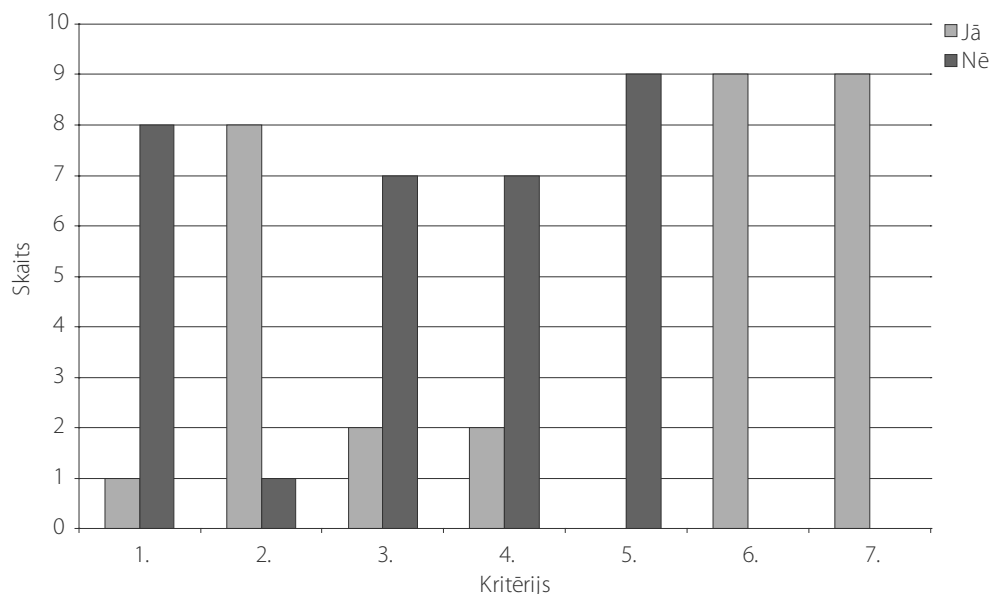
1. Vai pašvaldībā ir stratēģijas, rīcības programmas, kurās būtu iekļauti uz ģimeni orientēti pakalpojumi?
2. Vai informācija par šiem pakalpojumiem ir pieejama invalīdiem saprotamā veidā?

a) personām ar invaliditāti, kas ir laulību vecumā, tiek atzītas tiesības stāties laulībā un dibināt ģimeni ar nākamo laulāto brīvu un pilnīgu piekrišanu;

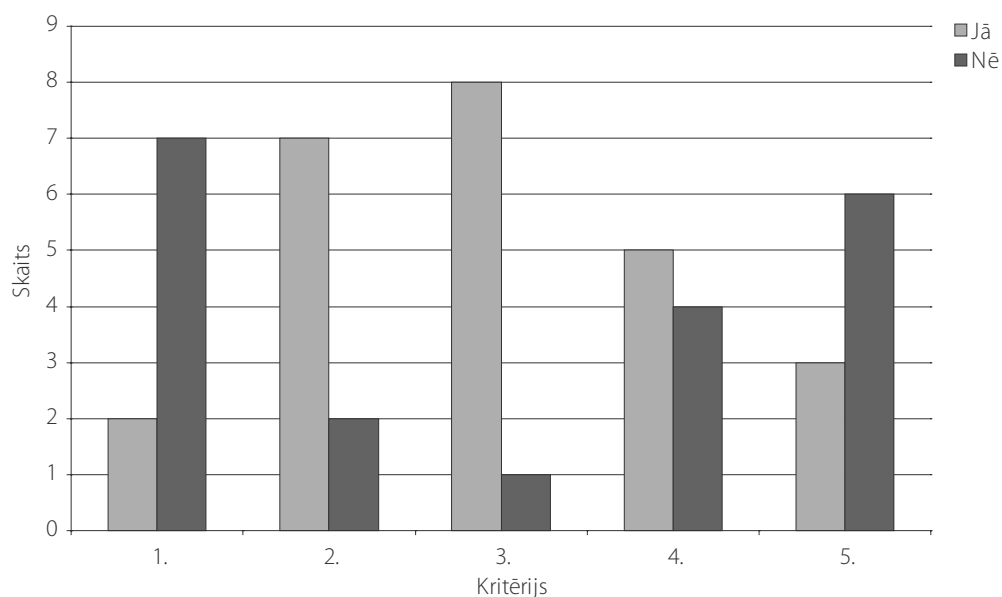
1. Vai ir statistika par invalīdu reģistrētajām laulībām/ invalīdu ģimeņu skaitu/ ģimeņu skaitu, kurās ir bērni invalīdi?
2. Vai invalīdiem ir iespēja dibināt ģimeni?
3. Vai ir konstatēti gadījumi, kad atteikta laulību reģistrācija?
4. Vai ir konstatēti gadījumi, kad mēģināts pierunāt neregistrēt laulību?

5. Vai ir konstatēti piespiedu laulības gadījumi?
6. Vai invalīdiem ir iespējams saņemt speciālistu konsultācijas laulības, ģimenes un bērnu audzināšanas jautājumos?
7. Vai invalīdiem un viņu ģimenēm ir iespējams saņemt psiholoģisko palīdzību?

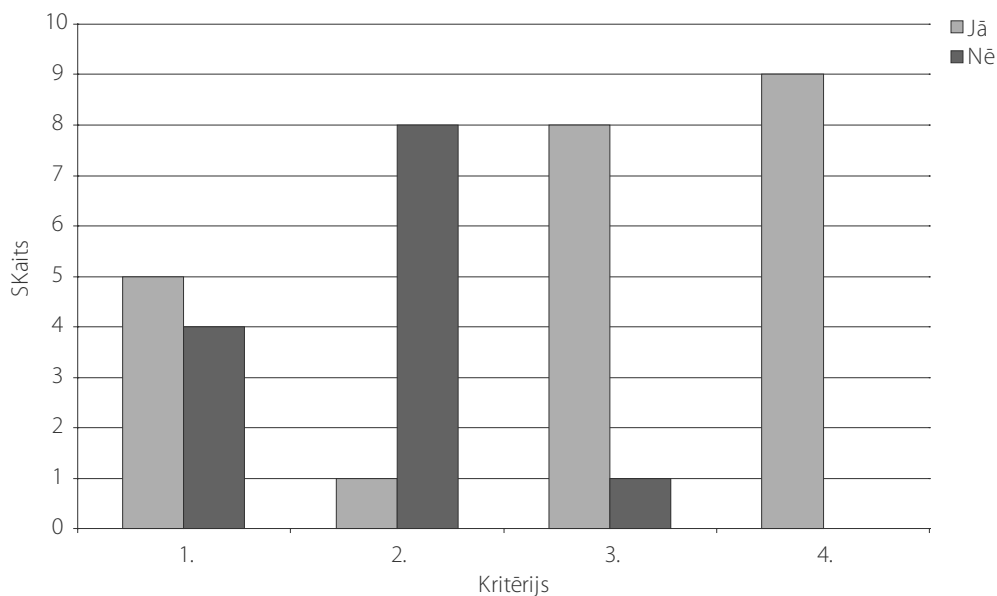
b) tiek atzītas personu ar invaliditāti tiesības brīvi un ar atbildību lemt par savu bērnu dzimšanu un tiesības uz vecumam atbilstošas informācijas un izglītības pieejamību par reprodktīvajiem un ģimenes plānošanas jautājumiem un tām tiek pagādāti līdzekļi, kas vajadzīgi šo tiesību īstenošanai;

1. Vai ir statistika par ģimeņu skaitu, kurā kāds no vecākiem/ abi vecāki vai bērns ir invalīds?
2. Vai invalīdiem un viņu ģimenēm ir iespējams saņemt konsultācijas reprodktīvās veselības jautājumos, bērnu audzināšanas un attīstības jautājumos?
3. Vai ir iespējams saņemt konsultācijas ģimenes plānošanas jautājumos?
4. Vai pašvaldībās ir plānoti konsultāciju pakalpojumi?
5. Vai pašvaldībās ir pieejami finanšu resursi šo pakalpojumu sniegšanai?

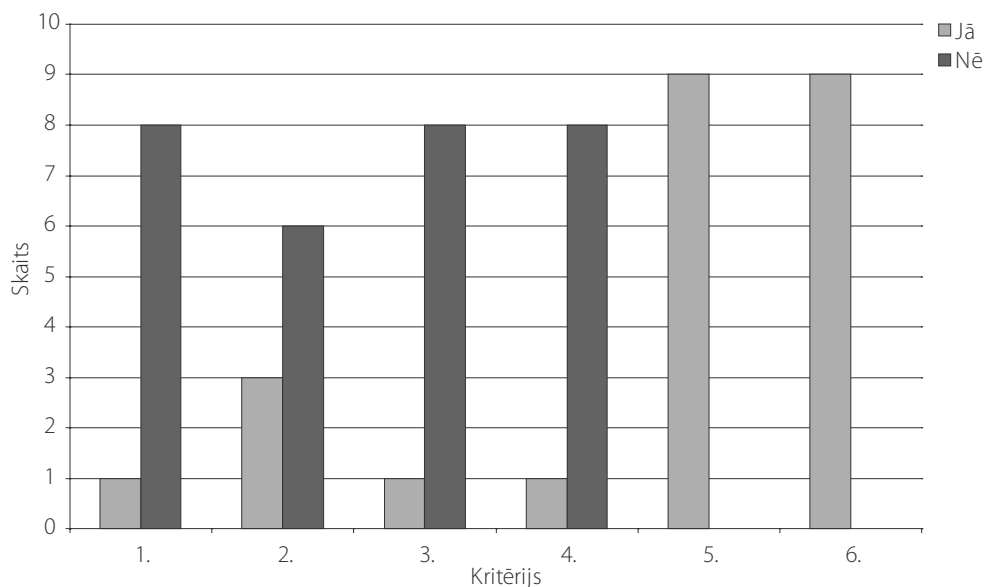
c) personas ar invaliditāti, tostarp bērni, vienlīdzīgi ar citiem saglabā savas reproduktīvās spējas.

1. Vai invalīdiem tiek nodrošināta seksuālā izglītība invalīdiem pieejamā veidā?
2. Vai konstatēti piespiedu kontracepcijas gadījumi?
3. Vai kontracepcijas pasākumi tiek piemēroti tikai ar invalīda piekrišanu un vienošanos par pieņemamāko kontracepcijas veidu?
4. Vai tiek ievērotas invalīdu tiesības uz grūtnieču pirmsdzemdību un pēcdzemdību aprūpi?

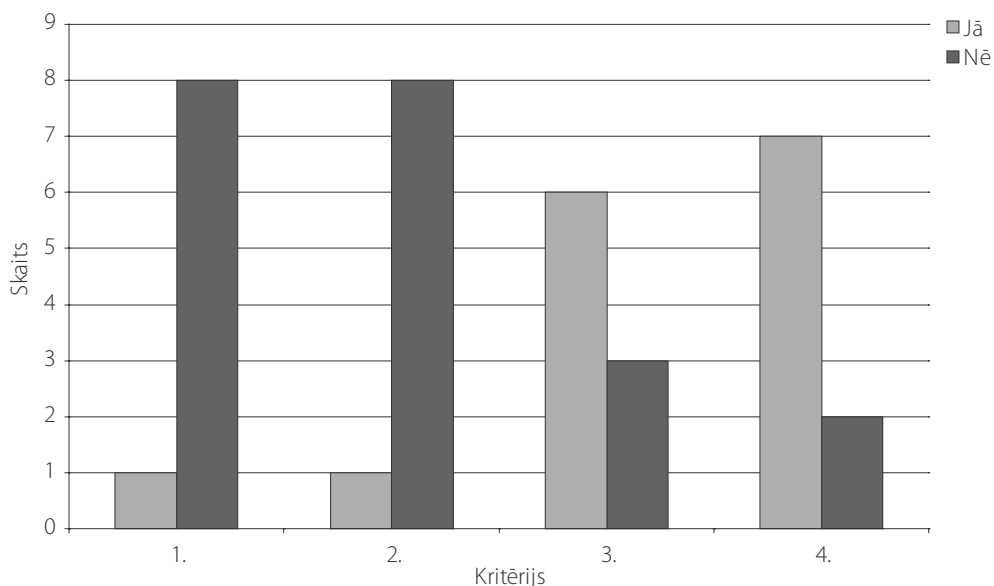
2. Dalībvalstis nodrošina personu ar invaliditāti tiesības un pienākumus attiecībā uz aizbildnību, aizgādību, aizbildniecību, bērnu adopciju vai līdzīgiem institūtiem, ja šādi jēdzieni pastāv attiecīgās valsts tiesību aktos; visos gadījumos galvenais apsvēruma ir bērna vislabākās intereses. Dalībvalstis sniedz atbilstošu palīdzību personām ar invaliditāti, kas veic bērnu audzināšanas pienākumus.

1. Vai ir statistika par invalīdu aizbildņu skaitu?
2. Vai ir statistika par invalīdu aizgādņu skaitu?
3. Vai ir statistika par adoptētāju invalīdu skaitu?
4. Vai ir gadījumi, kad invalīdiem aizliedz/ atsaka būt par aizbildņiem, aizgādņiem, adoptētājiem?
5. Vai nododot bērnu invalīdu aizbildnībā, adopcijā tiek ņemtas vērā bērna intereses?
6. Vai tiek uzklauts bērns, bērna invalīda viedoklis?

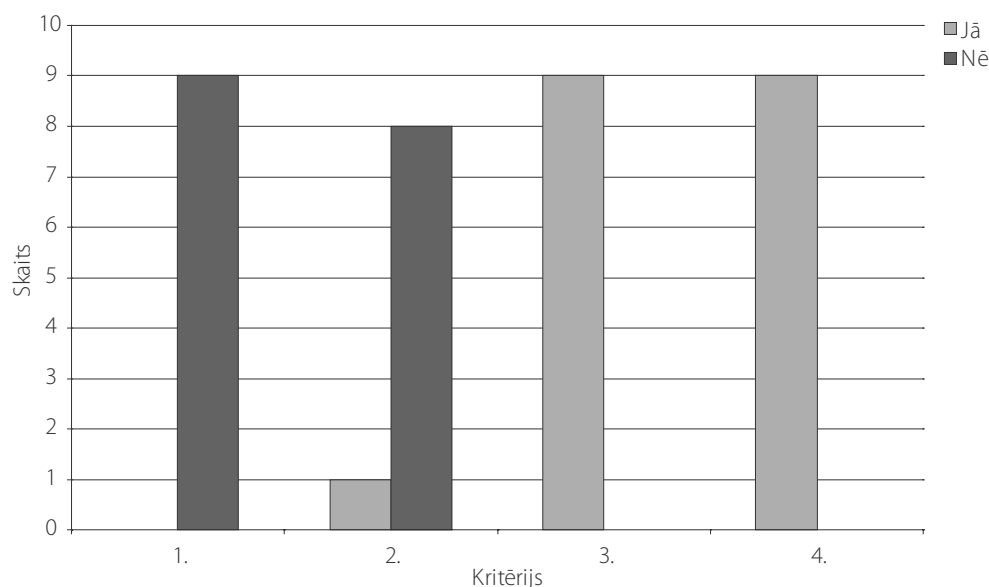
3. Dalībvalstis nodrošina, ka bērniem ar invaliditāti ir vienlīdzīgas tiesības attiecībā uz ģimenes dzīvi. Lai īstenotu šīs tiesības un nepieļautu bērnu ar invaliditāti slēpšanu, pamešanu un atstāšanu novārtā un nošķiršanu, dalībvalstis apņemas sniegt savlaicīgu un plašu informāciju, pakalpojumus un atbalstu bērniem ar invaliditāti un viņu ģimenēm.

1. Vai ir statistika par bērnu skaitu, kas tiek izņemti no ģimenēm, pamatojoties uz to, ka vecāks/vecāki ir invalīdi?
2. Vai ir statistika par bērnu invalīdu skaitu, kas tiek izņemti no ģimenēm bērna invaliditātes dēļ?
3. Vai pašvaldībās ir nepieciešamie speciālisti atbalsta sniegšanai?
4. Vai pašvaldībās ir nepieciešamie pakalpojumi atbalsta sniegšanai?

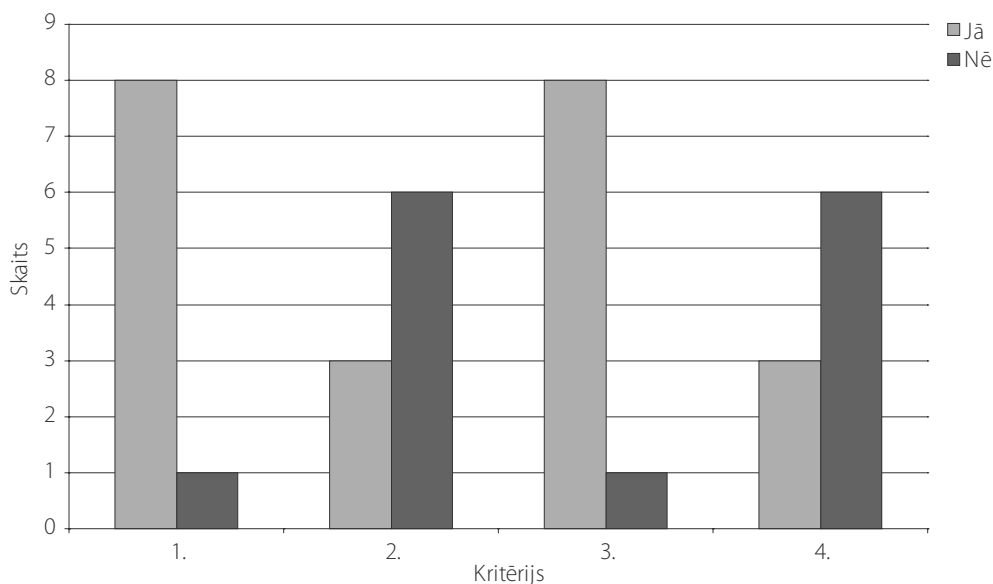
4. Dalībvalstis nodrošina, ka bērns netiek nošķirts no vecākiem pret viņu gribu, izņemot tad, ja kompetentas iestādes, kas pakļautas tiesas kontrolei, saskaņā ar piemērojamiem tiesību aktiem un procedūrām nosaka, ka šāda nošķiršana ir nepieciešama bērna vislabākajām interesēm. Nekādā gadījumā bērnu nedrīkst nošķirt no vecākiem vai nu paša bērna, vai viena vai abu vecāku invaliditātes dēļ.

1. Vai ir statistika par bērnu skaitu, kas tiek izņemti no ģimenēm, pamatojoties uz to, ka vecāks/vecāki ir invalīdi?
2. Vai ir statistika par bērnu invalīdu skaitu, kas tiek izņemti no ģimenes bērna invaliditātes dēļ?
3. Vai pieņemot lēmumu par bērna izņemšanu no ģimenes tiek ņemtas vērā bērna intereses?
4. Vai pieņemot lēmumu par bērna izņemšanu no ģimenes tiek uzklauts bērna viedoklis?

5. Ja tuvākie ģimenes locekļi nespēj rūpēties par bērnu ar invaliditāti, dalībvalstis dara visu iespējamo, lai nodrošinātu alternatīvu aprūpi, ko var sniegt attālāki radnieki, bet, ja tas nav iespējams, tad ģimenes vidē sabiedrībā.

1. Vai pašvaldībā tiek nodrošināti pakalpojumi bērna invalīda ģimenei?
2. Vai pieņemot lēmumu par alternatīvās aprūpes pakalpojumu sniegšanu bērnam invalīdam tiek apzināti bērna tuvākie radnieki?
3. Vai bērnam invalīdam ir pieejami aprūpes pakalpojumi?
4. Vai bērnam invalīdam nodrošinātie pakalpojumi ir maksimāli tuvu pietuvināti ģimenes videi?

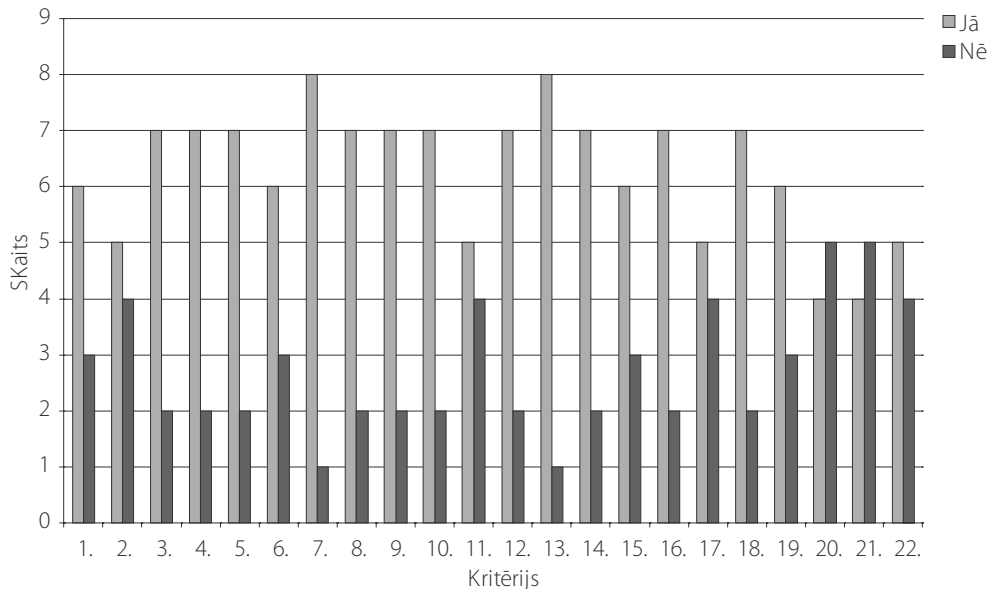

28. pants. Pienācīgs dzīves līmenis un sociālā aizsardzība

1. Dalībvalstis atzīst personu ar invaliditāti tiesības uz atbilstošu dzīves līmeni sev un saviem ģimenes locekļiem, tostarp uz pienācīgu pārtiku, apģērbu un mājokli un uz pastāvīgu dzīves apstākļu uzlabošanu, un veic atbilstošus pasākumus, lai nodrošinātu un veicinātu šo tiesību īstenošanu bez diskriminācijas invaliditātes dēļ.

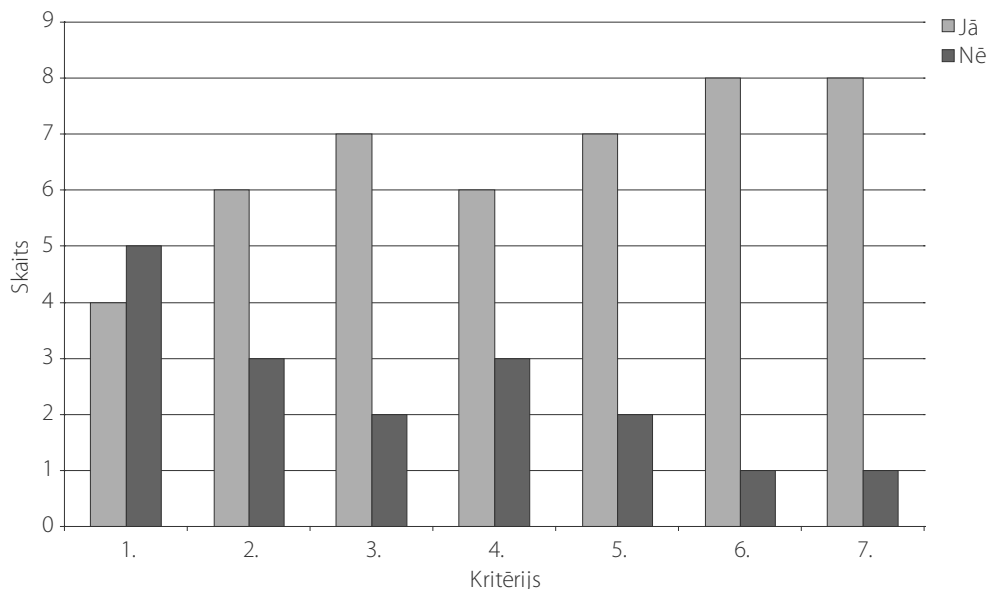
1. Vai pašvaldībās ir izstrādāta politika sociālo pakalpojumu nodrošināšanai invalīdiem?
2. Vai sociālo pakalpojumu (tai skaitā sociālās rehabilitācijas pakalpojumu) plānošanā, sniegšanā, kontrolē un novērtēšanā tiek iesaistīti invalīdi un invalīdu NVO?
3. Vai tiek izstrādāti individuālie sociālās rehabilitācijas plāni?
4. Vai pašvaldībās ir nodrošināts vienas pieturas aģentūras princips informācijas saņemšanai un konsultācijām par sociālajiem pakalpojumiem?
5. Vai informācija tiek nodrošināta invalīdiem pieejamā veidā?
6. Vai pašvaldību institūcijās, kas sniedz sociālos pakalpojumus (sociālie dienesti, aprūpes institūcijas u.c.), vide (iekšējā un ārējā) ir pielāgota invalīdu vajadzībām?
7. Vai pašvaldību institūcijās, kas sniedz sociālos pakalpojumus ir apmācīts personāls darbam ar invalīdiem?
8. Vai iespējas saņemt sociālās rehabilitācijas un sociālos pakalpojumus tiek pamatotas ar invalīda individuālo vajadzību izvērtēšanu?
9. Vai pašvaldībās ir izveidotas struktūras vai darbinieki (atbalsta koordinators un resursu centri) sociālo pakalpojumu sniegšanai?
10. Vai pašvaldības nodrošina invalīdiem nepieciešamos sociālās aprūpes pakalpojumus?
11. Vai pašvaldības nodrošina alternatīvu pakalpojumu saņemšanas iespējas (piemēram, dienas aktivitātes centri ar mūzikas, mākslas, teātra un alternatīvajām terapijām - aromterapija, reflektoloģija)?
12. Vai pašvaldībā tiek nodrošināta invalīdiem nepieciešamā dienas aprūpe, ergoterapija, runas terapija un fizioterapija?
13. Vai pašvaldībās tiek nodrošināta individuālo vajadzību izvērtēšana pirms lēmuma pieņemšanas par pakalpojumu sniegšanu?
14. Vai invalīdiem ir izskaidrotas tiesības par lēmumu apstrīdēšanas un pārsūdzības kārtību?
15. Vai pašvaldībās ir nepieciešamais sociālo pakalpojumu sniedzēju tīkls?

- 16. Vai pašvaldības un pašvaldības institūciju darbinieki ir apmācīti darbam ar invalīdiem?
- 17. Vai invalīdi tiek iesaistīti pakalpojumu plānošanā, sniegšanā un novērtēšanā?
- 18. Vai pašvaldības institūcijas konsultējas ar invalīdiem, invalīdu ģimenēm un NVO pirms lēmumu pieņemšanas par pakalpojumu sniegšanu?
- 19. Vai pašvaldības pakalpojumu sistēmas tiek plānotas, ietverot kvalitātes kritērijus un dialogu ar invalīdiem?
- 20. Vai pašvaldību institūciju vide (ārējā un iekšējā) ir pieejama invalīdiem?
- 21. Vai pašvaldību institūcijās ir izvietota invalīdiem nepieciešamā informācija saprotamā veidā?
- 22. Vai pašvaldību institūcijās ir iespējams saņemt informāciju invalīdiem saprotamā veidā?

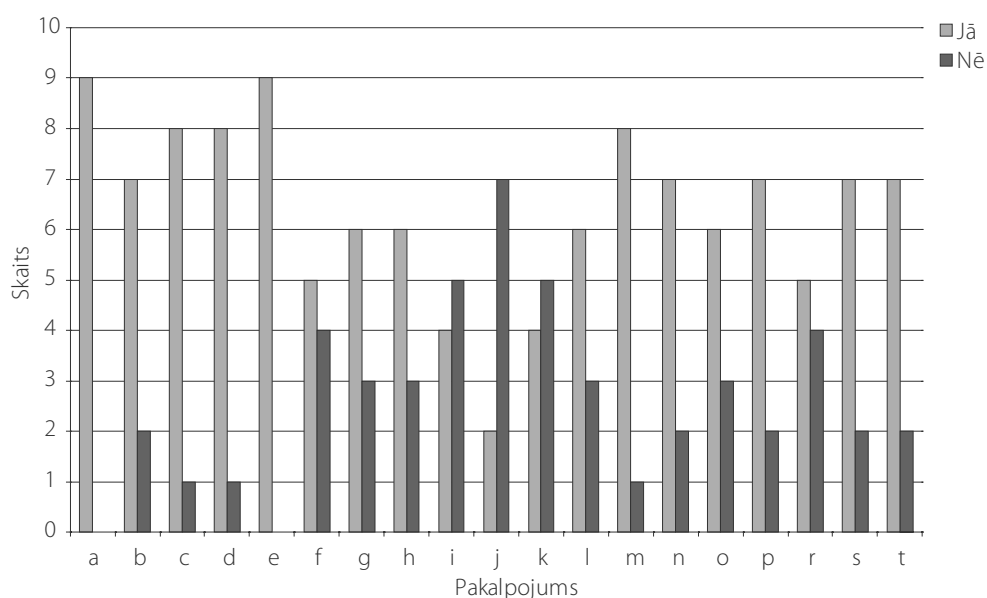
2. Dalībvalstis atzīst personu ar invaliditāti tiesības uz sociālo aizsardzību un uz šo tiesību izmantošanu bez diskriminācijas invaliditātes dēļ un veic atbilstošus pasākumus, lai nodrošinātu un veicinātu šo tiesību īstenošanu, tostarp pasākumus ar mērķi:

- 1. Vai pašvaldībās ir struktūra, kas atbild par vienlīdzīgas politikas ieviešanu un likumdošanas attīstību?
- 2. Vai pašvaldībās ir izveidots un darbojas koordinācijas mehānisms?
- 3. Vai pašvaldībās ir struktūra vai darbinieks, kas seko valsts likumdošanas izmaiņām?
- 4. Vai pašvaldības ir sadarbības - koordinācijas institūcijas (grupas, padomes)?
- 5. Vai sadarbības - koordinācijas institūcijās ir iesaistīti un piedalās invalīdu nevalstiskās organizācijas (NVO)?
- 6. Vai pašvaldības sadarbojas invalīdiem nepieciešamo sociālo pakalpojumu sniegšanā?
- 7. Vai pašvaldībās tiek plānoti nepieciešamie finanšu resursi sociālo pakalpojumu sniegšanai?

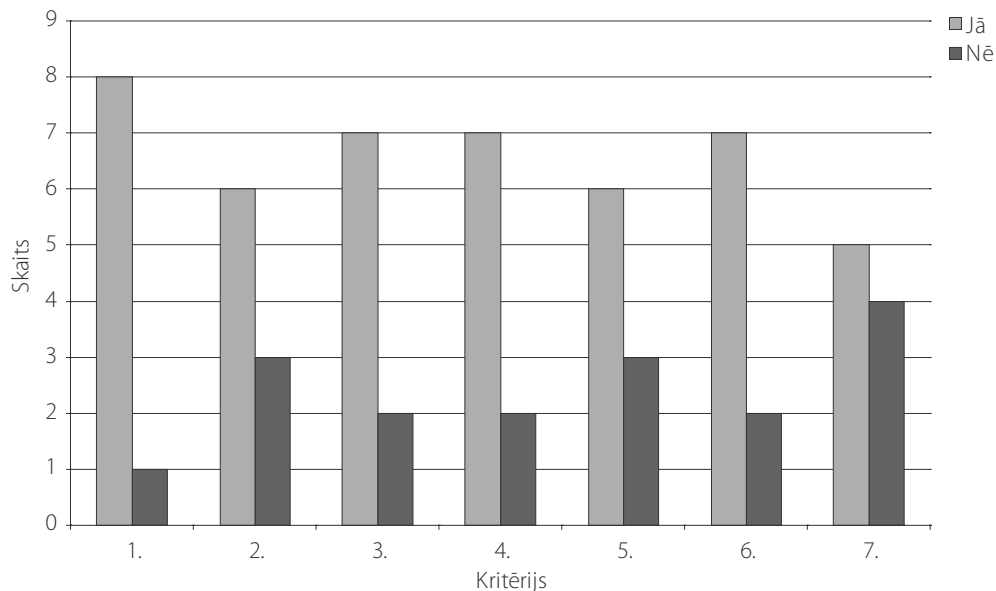
8. Vai pašvaldībās ir pieejami sekojoši pakalpojumi:

- aprūpe mājās
- aprūpe dienas aprūpes centros
- aprūpe institūcijās
- dienu aktivitātes centri
- konsultācijas un atbalsts konkrētu problēmu risināšanai
- zīmju valodas tulks
- praktisko dzīves iemaņu un atbalsta sistēma neatkarīgas dzīves veicināšanai
- atbalsta persona
- uzticamības persona
- personīgie asistenti
- pavadoņi
- pašpalīdzības grupas
- atbalsta grupas
- psihologa konsultācijas
- krīzes centri
- nakts patversmes
- invalīdu vajadzībām pielāgots mājoklis
- juridiskās konsultācijas
- transporta (tai skaitā pielāgota transporta) pakalpojumi

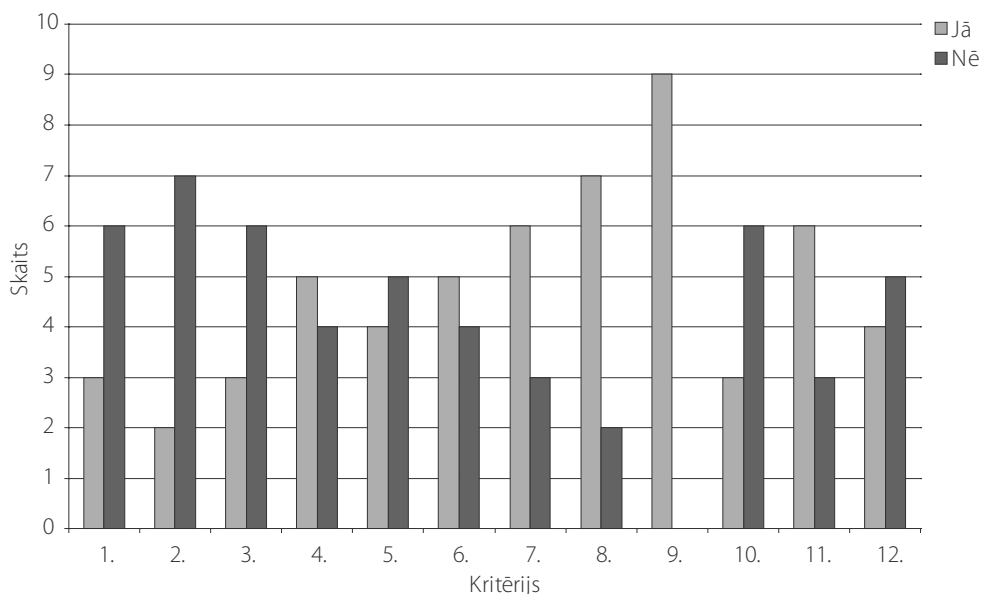
a) nodrošināt personām ar invaliditāti vienlīdzīgu pieeju tīra ūdens apgādei un nodrošināt pieeju atbilstošiem un pieejamiem pakalpojumiem, ierīcēm un citai palīdzībai, kas saistīta ar personu ar invaliditāti vajadzībām;

- Vai pašvaldības sniedz invalīdiem, viņu ģimenes locekļiem nepieciešamo atbalstu un konsultācijas?
- Vai pašvaldībās tiek īstenoti sabiedrības izglītošanas pasākumi (tai skaitā informatīvās kampaņas)?
- Vai pašvaldību darbiniekiem ir iespējams izmantot savā darbā speciālo literatūru?
- Vai pašvaldības darbiniekiem sociālo pakalpojumu jomā tiek nodrošināti zināšanu un prasmju paaugstināšanas pasākumi?
- Vai pašvaldībās ir nepieciešamie resursi un telpas sociālo pakalpojumu sniegšanai?
- Vai pašvaldībās notiek sadarbība starp speciālistiem un pakalpojumu sniedzējiem?
- Vai pašvaldībās ir izstrādāta un ieviesta invalīdu NVO atbalsta sistēma pakalpojumu plānošanā un sniegšanā?

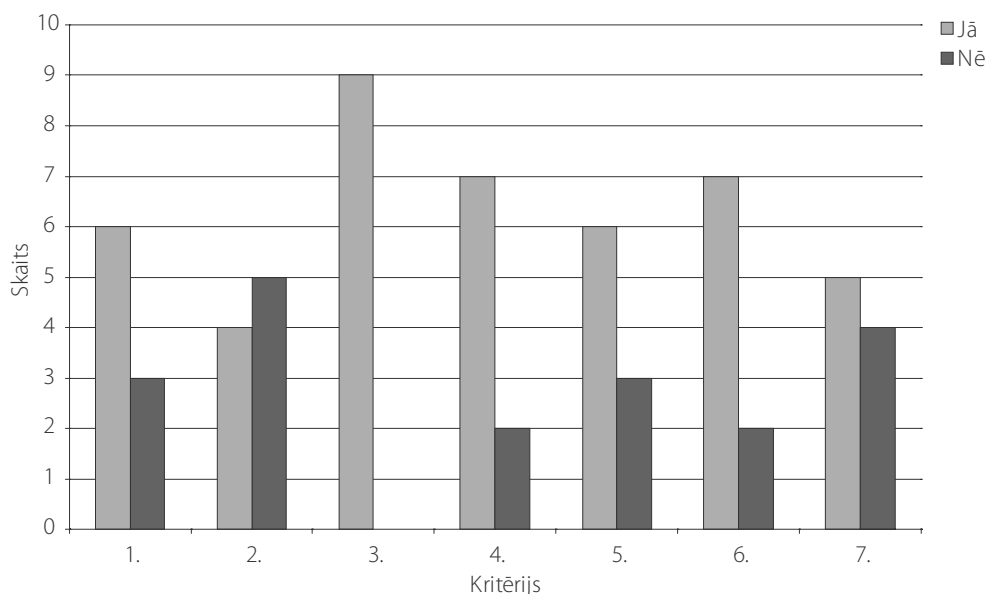
b) nodrošināt personu ar invaliditāti, jo īpaši sieviešu un meiteņu ar invaliditāti un vecu cilvēku ar invaliditāti, pieeju sociālās aizsardzības programmās un nabadzības samazināšanas programmām;

1. Vai pašvaldībās ir izstrādāts pašvaldības rīcības plāns invalīdu tiesību nodrošināšanai?
2. Vai pašvaldības rīcības plāns ir uzrakstīts vieglā, invalīdiem saprotamā formā?
3. Vai pašvaldības rīcības plāns tiek pārskatīts?
4. Vai pašvaldības stratēģijā/ rīcības plānā ir iekļauti pasākumi, aktivitātes, kas vērstas uz sieviešu invalīdu, bērnu invalīdu un vecu cilvēku invalīdu diskriminācijas mazināšanu?
5. Vai pašvaldībā ir izstrādāta nabadzības novēršanas programma?
6. Vai nabadzības novēršanas programmā ir iekļauti uz invalīdiem orientēti pasākumi?
7. Vai pašvaldības nodrošina tehnisko palīglīdzekļu pieejamību invalīdiem sociālo pakalpojumu sniegšanas iestādēs?
8. Vai pašvaldības nodrošina tehnisko palīglīdzekļu pieejamību invalīdu dzīves vietā?
9. Vai pašvaldībās ir iespēja invalīdiem saņemt pašvaldības pabalstu?
10. Vai pašvaldības nodrošina invalīdu arodapmācības iespējas?
11. Vai pašvaldībās ir pieejamas atbalstītāis darba?
12. Vai pašvaldības finansē atbalstītā darba sistēmas?

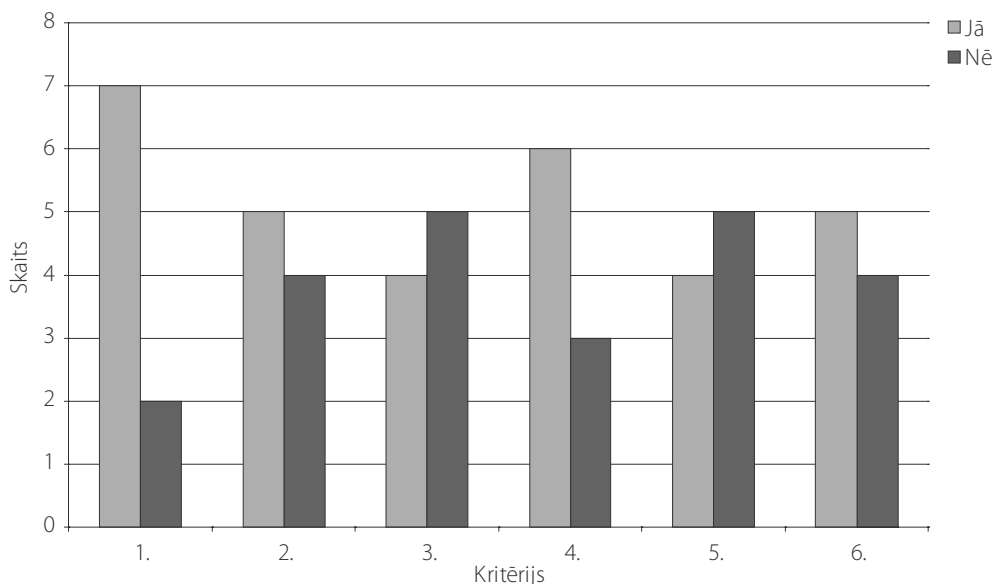
c) nodrošināt personām ar invaliditāti un to ģimenēm, kas dzīvo nabadzības apstākļos, valsts palīdzības pieejamību, lai segtu ar invaliditāti saistītos izdevumus, tostarp apmācības, konsultācijas, finansiālās palīdzības un pagaidu aizbildnības pieejamību;

1. Vai pašvaldībās sniedz informāciju par valsts atbalsta saņemšanas iespējām?
2. Vai informācija tiek sniegta invalīdiem saprotamā veidā?
3. Vai invalīdiem ir iespēja saņemt pašvaldības pabalstus?
4. Vai invalīdiem ir iespējams saņemt transporta pabalstu?
5. Vai invalīdiem ir iespējams saņemt pabalstu mājokļa pielāgošanai?
6. Vai invalīdiem ar zemiem ienākumiem ir iespēja saņemt dzīvokli sociālajā mājā?
7. Vai aprūpes iestādēs invalīdiem ir iespējams saņemt maksājumus (pabalstus, pensijas), lai invalīds pats varētu samaksāt par saņemtajiem pakalpojumiem?

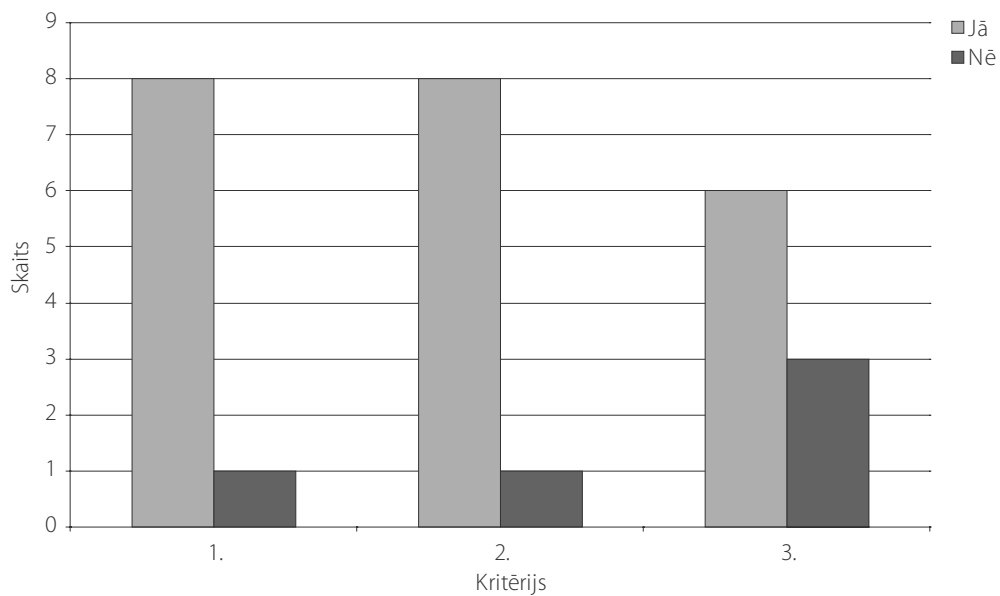
d) nodrošināt personām ar invaliditāti valsts mājokļu programmu pieejamību;

1. Vai invalīdiem ir iespējams saņemt konsultācijas un padomus dzīvokļa jautājumu risināšanā?
2. Vai izstrādāta un apstiprināta mājokļu politika pašvaldības līmenī?
3. Vai izstrādāti rīcības plāni invalīdiem pielāgotu mājokļu nodrošināšanā pašvaldībās?
4. Vai invalīdiem ir iespējams iegūt informāciju par pašvaldībās pieejamiem mājokļiem un to pielāgotību invalīdu vajadzībām?
5. Vai pašvaldībās ir izveidots invalīdiem paredzēts mājokļu fonds – invalīdiem pielāgoti dzīvokļi, individuālas pielāgotas mājas, mājas 5 invalīdiem, bungalo tipa mājas, 3-4 māju grupa ar kopēju dārzu?
6. Vai informāciju ir iespējams saņemt invalīdiem saprotamā veidā?

e) nodrošināt personām ar invaliditāti pensiju pabalstu un programmu pieejamību.

1. Vai invalīdiem ir iespējams pašvaldībā saņemt informāciju par valsts pensijām?
2. Vai invalīdiem ir iespējams saņemt informāciju par valsts pabalstiem?
3. Vai invalīdiem ir iespējams saņemt informāciju par valsts finansētām programmām?

Starptautisks līgums „Par invalīdu tiesībām”

Preambula

Valstis, kas ievēro šo līgumu,

- a) piekrīt tam, ka brīvība un miers pasaulē ir svarīgi.
Ir svarīgi, ka pret visiem cilvēkiem izturas taisnīgi.
Pret visiem cilvēkiem jāizturas ar cieņu.
Visi cilvēki ir vērtīgi.
Visiem cilvēkiem ir vienādas tiesības un tās nevar atņemt.
Tas ir noteikts Apvienoto Nāciju Organizācijas statūtos.
- b) atzīst, ka Apvienoto Nāciju Organizācija citos likumos ir noteikusi, ka visiem cilvēkiem tiesības un brīvības pie-der bez atšķirībām,
- c) apstiprina, ka visu cilvēku tiesības un brīvības ir savstarpēji saistītas un atkarīgas. Tās nav dalāmas. Invalīdiem tiesības un brīvības ir jāizmanto bez diskriminācijas,
- d) piekrīt citiem starptautiskajiem likumiem par cilvēku tiesībām.
Piekrīt starptautiskiem līgumiem par diskriminācijas likvidāciju pret dažādu rasu cilvēkiem un sievietēm.
Piekrīt starptautiskiem līgumiem pret spīdzināšanu un nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu apiešanos un sodīšanu.
Atsaucas uz starptautiskiem līgumiem par bērna tiesībām.
Piekrīt starptautiskiem līgumiem par visu par tādiem darba ņēmējiem un viņu ģimenes locekļiem, kuri brauc strādāt citās valstīs,
- e) atzīst, ka invaliditātes jēdziens attīstās. Atzīst, ka invaliditāte rodas tad, kad cilvēks, kurš kaut ko nespēj, saskaras ar šķēršļiem.
Šķēršļi ir attieksmes šķēršļi un apkārtējās vides šķēršļi.
Šķēršļi ierobežo vienlīdzīgas iespējas, lai cilvēks pilnvērtīgi līdzdarbotos sabiedrības dzīvē,
- f) atzīst, ka tas, kas bija noteikts Pasaules rīcības programmā attiecībā uz invalīdiem un Paraugnoteikumos par vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu invalīdiem ir svarīgi, lai turpinātu nodrošināt vienlīdzīgas iespējas invalīdiem,
- g) uzsver, ka ar invaliditāti saistītie jautājumi ir jāiekļauj attīstības plānos ilgam laikam,
- h) atzīst, ka jebkāda diskriminācija invaliditātes dēļ ir cilvēka cieņas un vērtības aizskārums,
- i) atzīst, ka invalīdi ir dažādi,
- j) atzīst, ka ir jāaizsargā invalīdu cilvēktiesības.

Jāaizsargā arī to invalīdu cilvēktiesības, kuriem ir vajadzīgs lielāks atbalsts,

- k) uztraucās, ka invalīdi visu laiku saskaras ar šķēršļiem, kas liedz piedalīties sabiedrības dzīvē.
Uztraucās, ka visā pasaulē tiek pārkāptas invalīdu cilvēktiesības,
- l) atzīst sadarbību starp dažādām pasaules valstīm, lai uzlabotu invalīdu dzīves apstākļus,
- m) atzīst, ka invalīdi dod un var dot ieguldījumu sabiedrībā, kurā dzīvo,
- o) uzskata, ka invalīdiem vajag aktīvi iesaistīties lēmumu pieņemšanas procesos attiecībā uz dažādiem plāniem.

Arī uz tādiem plāniem, kas tieši attiecas uz invalīdiem,

- p) uztraucās par grūtībām, ar kurām sastopas invalīdi, kuri tiek pakļauti diskriminācijai. Diskriminācija var būt dažāda.
Tā var būt pēc rases vai ādas krāsas.
Tā var būt pēc dzimuma vai valodas.
Tā var būt pēc ticības un uzskatiem par politiku vai citām lietām.
Tā var būt par cilvēka piederību pie konkrētas valsts vai par cilvēka izcelsmi.
Tā var būt par to, cik cilvēks ir bagāts.

Diskriminēt var arī vecuma dēļ,

- q) atzīst, ka sievietes un meitenes ar invaliditāti var ciest no vardarbības vairāk. No vardarbības var ciest mājās un ārpus tām.
Viņas var gūt vairāk traumu.
Sievietes un meitenes var vairāk tikt izmantotas ļaunprātīgi. Pret viņām biežāk izturas slikti un var vairāk ekspluatēt,
- r) atzīst, ka bērniem invalīdiem ir jānodrošina visas cilvēktiesības un pamatbrīvības, tāpat kā citiem bērniem.

Atgādina, ka dalībvalstīm ir pienākumi, ko nosaka starptautiskais līgums par bērna tiesībām,

- s) uzsver, ka dzimumu līdztiesības princips ir svarīgs, lai invalīdi varētu izmantot cilvēktiesības un pamatbrīvības,
- t) uzsver faktu, ka ļoti daudzi invalīdi dzīvo nabadzībā.

Atzīst, ka ir ļoti svarīgi novērst nabadzības slikto ietekmi uz invalīdiem,

- u) ņem vērā, ka invalīdu aizsardzībai ir nepieciešams miers un drošība, par ko cīnās Apvienoto Nāciju Organizācija. Ir svarīgi ievērot cilvēktiesību dokumentus.

Īpaši svarīgi tas ir kara laikā un tad, kad viena valsts iebrūk otrā valstī,

- v) atzīst to, ka invalīdiem ir svarīgi, lai visa vide būtu pieejama invalīdiem.

Tas vajadzīgs tāpēc, lai invalīdi varētu izmantot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības,

- w) apzinās, ka ikvienam cilvēkam ir jāievēro cilvēktiesības un jācīnās, lai citi arī ievēro cilvēktiesības,
- x) ir pārliecinātas, ka ģimene ir ļoti svarīga sabiedrībā.
Ģimenei ir tiesības uz sabiedrības un valsts aizsardzību.
Ģimenēm, kurās ir invalīdi, vajag saņemt nepieciešamo aizsardzību un palīdzību.
Palīdzība ir vajadzīga, lai invalīdi var izmantot savas tiesības,
- y) ir pārliecinātas, ka šis līgums būs ļoti svarīgs, lai uzlabotu invalīdu stāvokli.

Lai invalīdi iesaistītos sabiedrības dzīvē visās jomās un visās valstīs, vienojās par :

1. pants. Mērķis

Šī starptautiskā līguma mērķis ir darīt visu, lai visi invalīdi varētu izmantot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības.

Līguma mērķis ir veicināt arī to, ka invalīdus ciena.

Invalīdi ir cilvēki, kuriem ir ilgstoši traucējumi.

Traucējumi var būt fiziski, garīgi, intelektuāli vai maņu traucējumi. Šie traucējumi kopā ar citiem šķēršļiem var apgrūtināt cilvēku dzīvi sabiedrībā.

2. pants. Definīcijas

Šajā līgumā:

- * vārds "komunikācija" ietver visu, kas ir saistīts ar cilvēka spēju sazināties.

Ar vārdu "komunikācija" saprot valodu vai tekstu.

Tas ietver arī Braila rakstu neredzīgajiem. Tas ietver arī taustes vai dažāda lieluma burtu izmantošanu.

Tas ietver arī dažādu tehnisku palīgīdzekļu izmantošanu.

Ar vārdu "komunikācija" saprot arī to, ka kāds lasa priekšā;

- * ar vārdu "valoda" saprot runas valodu un zīmju valodu. Saprot arī citas ar runu nesaistītas valodas;

- * "diskriminācija invaliditātes dēļ" nozīmē to, ka pret cilvēku izturas savādāk nekā pret citiem, tāpēc, ka viņš ir invalīds. Tas nozīmē arī to, ka invalīds nevar izmantot visas savas cilvēktiesības un pamatbrīvības tāpat kā visi citi.

Tā ietver visas diskriminācijas formas;

- * "saprātīgs pielāgojums" nozīmē vajadzīgās izmaiņas, lai nodrošinātu, ka invalīdi var izmantot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības tāpat kā citi cilvēki;

Izmaiņām jāatbilst konkrētām invalīda vajadzībām.

Izmaiņas nevar būt ļoti lielas un ļoti dārgas;

- * "universālais dizains" nozīmē to, ka produktiem, videi, programmām un pakalpojumiem ir jābūt tādiem, lai to varētu izmantot visi cilvēki bez pielāgošanas. "Universālais dizains" nozīmē arī invalīdiem paredzētas atbalsta ierīces.

3. pants. Vispārējie principi

Šis starptautiskais līgums ievēro to, ka:

- a) cilvēkam ir sava cieņa, personīga patstāvība.
Cilvēkam ir personīgās izvēles brīvība, un ka cilvēks ir neatkarīgs,
- b) diskriminācija ir aizliegta,
- c) invalīdiem ir svarīgi iekļauties sabiedrībā,
- d) invalīdi ir jāciena. Cilvēki ir dažādi. Arī dažādi cilvēki jāciena,
- e) visiem ir vienādas iespējas,
- f) pieejamība ir svarīga,
- g) vīrieši un sievietes ir vienlīdzīgi,
- h) bērniem invalīdiem ir iespējas attīstīties. Bērnam invalīdam ir tiesības būt pašam.

4. pants. Vispārējās saistības

1. Dalībvalstis apņemas darīt visu, lai invalīdi varētu pilnībā īstenot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības.

Lai invalīdi netiktu diskriminēti.

Tāpēc dalībvalstis apņemas:

- a) pieņemt vajadzīgus likumus. Veikt visus vajadzīgos pasākumus, lai īstenotu šo starptautisko līgumu;
- b) ja vajag, atcelt vecos likumus, kas rada invalīdu diskrimināciju. Veikt pasākumus, lai mainītu paražas un praksi;
- c) ņemt vērā invalīdu cilvēktiesību aizstāvību visos plānos;
- d) nedarīt neko tādu, kas ir pret šo starptautisko līgumu. Darīt visu, lai valsts iestādes rīkotos saskaņā ar šo starptautisko līgumu;
- e) veikt visu, lai likvidētu diskrimināciju invaliditātes dēļ. Vienalga vai to dara kāds cilvēks, organizācija vai uzņēmums;
- f) uzņemties vai veicināt to, lai visas preces vai pakalpojumus varētu izmantot visi cilvēki.
Lai tos vajadzētu mazāk pielāgot un tie mazāk maksātu;
- g) veikt vai veicināt invalīdiem vajadzīgu lietu ražošanu.
Lai invalīdi par vajadzīgajām lietām varētu samaksāt. Vajadzīgās lietas ir pārvietošanās līdzekļi un citas ierīces;
- h) informēt invalīdus saprotamā veidā par pārvietošanās palīgīdzekļiem, ierīcēm un atbalsta tehnoloģijām.
Arī par citiem palīdzības un atbalsta pakalpojumiem;
- i) veicināt to darbinieku apmācību, kuri strādā ar invalīdiem. Mācīt darbiniekus par šajā starptautiskajā līgumā noteiktajām tiesībām.

2. Dalībvalstis apņemas darīt visu, lai panāktu visu cilvēka tiesību ievērošanu.

Tas attiecas uz ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām.

Katrai dalībvalstij ir jāizmanto visi pieejamie resursi.

Ja nepieciešams, valstīm ir savā starpā jāsadarbojas.

3. Dalībvalstīm ir jāsadarbojas ar invalīdiem tad, kad gatavo jaunus likumus. Jāsadarbojas tad, kad sagatavo dažādus plānus.

Jāsadarbojas tad, kad pieņem jebkādas lēmumus par jautājumiem, kas attiecas uz invalīdiem.

Jāsadarbojas arī ar bērniem invalīdiem, vai viņu pārstāvošo organizāciju.

4. Valstis var darīt vairāk kā ir teikts šajā starptautiskajā līgumā, lai sekmētu invalīdu tiesību īstenošanu.

Valstis nedrīkst atteikties kaut ko mainīt, ja ir cilvēktiesību un pamatbrīvību ierobežojumi, bet šajā līgumā šādas tiesības vai brīvības netiek atzītas vai tās ir atzītas mazākā mērā.

5. Šo starptautisko līgumu piemēro visās valstīs vai to daļās.

5. pants. Vienlīdzība un diskriminācijas aizliegums

1. Dalībvalstis atzīst, ka visi cilvēki ir vienlīdzīgi likuma priekšā.

Visiem cilvēkiem ir tiesības uz vienādu likuma aizsardzību.

Visi cilvēki var vienlīdzīgi izmantot likumā paredzētās priekšrocības.

2. Dalībvalstis aizliedz jebkādu diskrimināciju invaliditātes dēļ.

Dalībvalstis garantē invalīdiem vienlīdzīgu tiesisko aizsardzību pret diskrimināciju jebkāda iemesla dēļ.

3. Dalībvalstis veic saprātīgus pielāgojumus, lai veicinātu vienlīdzību un likvidētu diskrimināciju.

4. Ja valstis dara ko īpašu, lai invalīdi būtu vienlīdzīgi ar citiem, tad šis starptautiskais līgums nesauc to par diskrimināciju.

6. pants. Sievietes ar invaliditāti

1. Dalībvalstis atzīst, ka sievietes invalīdes un meitenes invalīdes tiek diskriminētas.

Dalībvalstis veic pasākumus, lai sievietes un meitenes varētu izmantot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības, tāpat kā visi citi cilvēki.

2. Dalībvalstis dara visu, lai sievietes varētu attīstīties.

Lai uzlabotos sieviešu stāvoklis.

Lai garantētu sievietēm šajā starptautiskajā līgumā noteiktās cilvēktiesības un pamatbrīvības.

7. pants. Bērni ar invaliditāti

1. Dalībvalstis dara visu, lai bērniem invalīdiem ir tādas pašas cilvēktiesības un pamatbrīvības, kā visiem citiem bērniem.

2. Ir jāpieņem tādi lēmumi, kas bērniem ir vislabākie.

3. Dalībvalstis nodrošina, ka visi bērni invalīdi var brīvi runāt par sev svarīgām lietām.

Bērnu invalīdu uzskatus ir jāņem vērā atbilstoši viņu vecumam. Dalībvalstīm ir jāpalīdz viņiem paust savu viedokli.

8. pants. Izpratnes veidošana

1. Dalībvalstis apņemas ātri veikt pasākumus:

a) lai visiem būtu saprotams, kas ir invalīdi.

Lai visi ievēro invalīdu cilvēktiesības.

Lai visi izturas pret invalīdiem ar cieņu.

b) lai nedomātu par invalīdiem slikti.

Lai slikti neizturētos pret invalīdiem, arī veciem cilvēkiem un bērniem.

c) lai visi zinātu par invalīdu spējām un sasniegumiem.

Šiem pasākumiem ir jāietver:

a) sabiedrības informēšanu, lai:

i) visi cilvēki būtu atsaucīgi pret invalīdu tiesībām,

ii) visi cilvēki labāk iepazītu invalīdus.

Visi cilvēki saprastu invalīdu vajadzības,

iii) visi cilvēki redz, ko invalīdi prot. Lai visi zina par invalīdu labām īpašībām. Lai visi cilvēki novērtē invalīdus kā labus darbiniekus;

b) mācību iestādēs invalīdus cienītu, cienītu arī mazus bērnus;

c) žurnālisti stāstītu par invalīdiem, kā ir rakstīts šajā līgumā;

d) izveidotu mācību programmas par invalīdiem un viņu tiesībām.

9. pants. Pieejamība

1. Dalībvalstīm ir jāveic pasākumi, lai invalīdi varētu visur nokļūt un visu saprast. Lai invalīdi pilsētās un laukos var izmantot pakalpojumus, ko izmanto visi citi. Lai invalīdi varētu dzīvot neatkarīgi.

Pasākumi ir tādi, lai var saskatīt visādus šķēršļus un tos novērst.

Pasākumi attiecas uz :

a) mājām, ceļiem, transportu, skolām, slimnīcām un poliklīnikām, un darba vietām;

b) informācijas, sakaru un citiem pakalpojumiem, arī internetu un avārijas dienestiem.

2. Dalībvalstis veic arī tādus pasākumus, lai:

a) izstrādātu noteikumus par to, lai invalīdi varētu brīvi staigāt pa ēkām un citām vietām. Lai invalīdi varētu izmantot visus pakalpojumus. Valsts skatītos, kā tas ir izdarīts.

b) nodrošinātu, ka visi ievēro invalīdu vajadzības;

c) nodrošinātu visiem apmācības par invalīdu vajadzībām ēkās, citās vietās un lai saņemtu pakalpojumus;

d) mājās un citās vietās, ko lieto visi cilvēki, informācija būtu neredzīgo valodā (Braila rakstā) un vieglā valodā;

e) nodrošinātu invalīdiem palīgus, lai vieglāk nokļūtu ēkās un citās vietās.

Palīgi var būt pavadoņi, lasītāji, surdotulki.

f) veicinātu citu vajadzīgu palīdzību invalīdiem, lai viņi varētu saprast citus;

g) veicinātu, lai invalīdi var lietot jaunas sakaru iekārtas, datorus un internetu;

h) veicinātu, lai tiktu radītas un ražotas jaunas un lētas sakaru iekārtas un tehnika.

10. pants. Tiesības uz dzīvību

Dalībvalstis vēlreiz apstiprina, ka katram cilvēkam ir tiesības uz dzīvību. Dalībvalstis dara visu, lai invalīdi tās izmanto tāpat, kā visi citi.

11. pants. Riska situācijas un ārkārtas humānās situācijas

Dalībvalstis nodrošina invalīdiem aizsardzību un drošību briesmās, karā un dabas katastrofās. To nosaka Starptautiskie tiesību dokumenti.

12. pants. Vienlīdzīga tiesībspējas atzīšana

1. Dalībvalstis vēlreiz apstiprina, ka invalīdiem ir tiesības tāpat kā visiem citiem cilvēkiem.

2. Dalībvalstis piekrīt, ka invalīdi var pieņemt lēmumus, kā visi citi cilvēki.

3. Dalībvalstis dara visu, lai invalīdiem būtu vajadzīgā palīdzība lēmumu pieņemšanā.

4. Dalībvalstīm jādara viss, lai invalīdi netiktu ļaunprātīgi izmantoti tad, kad kāds cits palīdz pieņemt lēmumus. Tas ir teikts starptautiskos dokumentos.

Ir jāievēro invalīda tiesības, griba un izvēle.

Ir jābūt drošības garantijām.

Nedrīkst ļaunprātīgi izmantot invalīdu uzticību.

Pasākumiem, kas ierobežo invalīdu rīcību, ir jābūt atkarīgiem no invalīda spējām un vajadzībām.

Tādiem pasākumiem ir jābūt pēc iespējas īsāku laiku.

Pasākumus jākontrolē iestādei, kas zina par invalīdu, vai tiesai.

Drošības garantijas ir atkarīgas no tā, cik svarīgs ir pasākums invalīda dzīvē.

5. Dalībvalstis dara visu, lai invalīdiem būtu tiesības uz īpašumu un savu naudu.

Lai invalīdi varētu dabūt kredītu.

Dalībvalstis nodrošina, ka invalīdiem nelikumīgi neatņem īpašumu.

13. pants. Tiesas pieejamība

1. Dalībvalstis dara visu, lai invalīdi varētu iet uz tiesu.

Tiesām ir jābūt tādām, lai invalīdi tajās varētu runāt visos tiesas procesos. Arī izmeklēšanas laikā un pirms tiesas.

2. Dalībvalstis dara visu, lai tiesu darbinieki, policisti un cietumu darbinieku tiktu apmācīti par invalīdiem.

14. pants. Personas brīvība un neaizskaramība

1. Dalībvalstis dara visu, lai invalīdi, tāpat kā citi cilvēki:

a) izmanto tiesības, ka cilvēks ir brīvs un nav aizskarams;

b) nevar zaudēt savu brīvību.

Brīvību var atņemt tikai tad, ja ir pārkāpts likums.

Nevar atņemt brīvību tikai tāpēc, ka cilvēks ir invalīds.

2. Ja invalīdam tiek atņemta brīvība, viņam ir tiesības uz garantijām, ko nosaka starptautiskie dokumenti.

Pret invalīdiem ir jāizturas tā, kā ir teikts šajā starptautiskajā līgumā. Jābūt saprātīgiem pielāgojumiem.

15. pants. Tiesības netikt pakļautam spīdzināšanai vai nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās un sodīšanas veidiem

1. Nevienam nedrīkst spīdzināt, mocīt, pazemot un sodīt.

Bez cilvēka paša brīvas atļaujas ar cilvēku nedrīkst veikt medicīniskus un zinātniskus eksperimentus.

2. Dalībvalstis veic dažādus pasākumus, lai nepieļautu invalīdu, tāpat kā visu citu cilvēku spīdzināšanu, mocīšanu, pazemošanu un sodīšanu.

16. pants. Tiesības netikt pakļautam ekspluatācijai, vardarbībai un ļaunprātīgai izmantošanai

1. Dalībvalstis dara visu, lai invalīdi mājās un ārpus tām netiktu ekspluatēti. Lai pret invalīdiem neizturētos vardarbīgi.

Lai invalīdus ļaunprātīgi neizmanto.

Nedrīkst ļaunprātīgi izmantot arī dzimuma dēļ.

2. Dalībvalstis dara visu, lai novērstu visa veida ekspluatāciju, vardarbību un ļaunprātīgu izmantošanu.

Dalībvalstis palīdz invalīdiem, ņemot vērā invalīdu dzimumu un vecumu.

Dalībvalstis palīdz un atbalsta invalīdu ģimenes un aprūpētājus.

Dalībvalstis stāsta un apmāca invalīdus un viņu ģimenes

kā izvairīties no ekspluatācijas, vardarbības un ļaunprātīgas izmantošanas.

Kā to atpazīt un ziņot par ekspluatāciju, vardarbību un ļaunprātīgu izmantošanu.

Dalībvalstis nodrošina, ka tiek ņemts vērā invalīda vecums, dzimums un invaliditāte.

3. Dalībvalstis kontrolē, lai nebūtu ekspluatācijas, vardarbības un ļaunprātīgas izmantošanas. To kontrolē neatkarīgas iestādes. Iestādes kontrolē invalīdiem paredzētos atvieglojumus un programmas.

4. Ja invalīds ir ticis ekspluatēts, cietis no vardarbības vai ļaunprātīgi izmantots, tad dalībvalstis dara visu, lai invalīdi atveseļotos.

Atveseļošanās un rehabilitācija notiek tur, kur invalīdam ir vislabāk. Kur viņš var būt patstāvīgs. Kur viņu ciena un ņem vērā viņa vajadzības, dzimumu, vecumu un invaliditāti.

5. Dalībvalstis pieņem tādus likumus, lai tiktu atklāti visi gadījumi, kad invalīdi tiek ekspluatēti, vardarbīgi un ļaunprātīgi izmantoti. Lai visi gadījumi tiktu izmeklēti un vainīgie atrasti.

Pieņem arī tādus likumus, kas aizsargā sievietes un bērnus invalīdus.

17. pants. Personas integritātes aizsardzība

Katram invalīdam ir tiesības būt tādām, kāds viņš ir.

18. pants. Pārvietošanās un pilsonības brīvība

1. Dalībvalstis piekrīt, ka invalīdi var brīvi pārvietoties.

Var dzīvot, kur viņiem patīk.

Invalīdi var izvēlēties pilsonību, tāpat kā citi cilvēki.

Dalībvalstis nodrošina, ka:

a) invalīdiem ir tiesības iegūt pilsonību.

Viņi var mainīt pilsonību.

Pilsonību nevar atņemt vienkārši tāpat vai tāpēc, ka cilvēks ir invalīds;

b) invalīdiem nevar atņemt iespēju saņemt, paturēt vai izmantot savu pasi tikai tāpēc, ka cilvēks ir invalīds.

Invalīdiem nevar radīt šķēršļus, lai varētu brīvi pārvietoties.

c) invalīdi var brīvi izbraukt no savas valsts. Invalīdi var izbraukt no visām valstīm;

d) invalīdiem netiek atņemtas tiesības atgriezties atpakaļ savā valstī tāpat vien vai tāpēc, ka viņi ir invalīdi.

2. Bērnus invalīdus jāreģistrē tūlīt pēc dzimšanas. Bērniem invalīdiem ir tiesības uz vārdu. Viņiem ir tiesības uz pilsonību. Viņiem ir tiesības zināt par saviem vecākiem un saņemt viņu rūpes, ja tas ir iespējams.

19. pants. Patstāvīgs dzīvesveids un iekļaušana sabiedrībā

Šī līguma dalībvalstis piekrīt, ka visiem invalīdiem ir vienādas tiesības dzīvot sabiedrībā, tāpat kā citiem cilvēkiem.

Dalībvalstis palīdz invalīdiem izmantot šīs tiesības, lai viņi iekļaujas un piedalās sabiedrības dzīvē.

Dalībvalstis nodrošina, ka:

a) invalīdi var izvēlēties kur dzīvot un ar ko dzīvot, tāpat kā citi cilvēki. Invalīdiem nevar likt dzīvot kādā noteiktā vietā;

b) invalīdi var saņemt dažādus pakalpojumus mājās un dzīvesvietā. Var saņemt atbalsta pakalpojumus un personisko palīdzību, lai dzīvotu sabiedrībā. Lai nebūtu izolēti un nošķirti;

c) sociāliem pakalpojumiem, kas ir domāti visiem cilvēkiem, ir jābūt tādiem, lai tos varētu izmantot arī invalīdi. Pakalpojumiem jābūt tādiem, kādi ir vajadzīgi invalīdiem.

20. pants. Individuālā pārvietošanās

Dalībvalstis gādā, lai invalīdi var pārvietoties paši, cik vien iespējami patstāvīgi.

Dalībvalstis gādā, lai:

a) invalīdiem būtu vieglāk pārvietoties tur, kur viņi grib un kad viņi grib. Lai tas nemaksā dārgi;

b) palīdzētu invalīdiem saņemt labus pārvietošanās

palīg līdzekļus, ierīces un tehniku. Lai varētu saņemt palīgu un atbalsta personu pakalpojumus. Lai tas nemaksā dārgi;

- c) iemācītu invalīdus kā pārvietoties.
Apmācītu speciālistus, kas strādā ar invalīdiem;
- d) uzņēmumi, kas ražo pārvietošanās palīgīdzekļus, ierīces un tehnikas, ņemtu vērā invalīdu vajadzības.

21. pants. Vārda un uzskatu brīvība un pieeja informācijai

Dalībvalstis nodrošina invalīdiem iespēju runāt un domāt brīvi.

Invalīdi var meklēt, saņemt un izplatīt informāciju tāpat kā citi cilvēki.

Informācijai jābūt saprotamai.

Invalīdi var izmantot tos saziņas veidus, ko nosaka šī starptautiskā līguma 2. pants.

Valstis nodrošina, ka:

- a) katram invalīdam ir jāsaņem informācija sev saprotama veidā. Informāciju jāsaņem laikā.
Par to nav jāmaksā;
- b) valsts organizētos pasākumos invalīdi var izvēlēties sev piemērotāko saziņas veidu.
Var izvēlēties zīmju valodu, neredzīgo rakstu.
Var lietot citus komunikācijas veidus;
- c) pateikt tiem, kas sniedz pakalpojumus sabiedrībai, ka informāciju jāsniedz invalīdiem saprotamā veidā.
Arī internetam jābūt saprotamam;
- d) ka informācija televīzijas, radio un citos raidījumos ir pieejama invalīdiem.
Arī internetam ir jābūt saprotamam invalīdiem;
- e) zīmju valoda attīstās un to var lietot.

22. pants. Privātās dzīves neaizskaramība

1. Invalīda privāto dzīvi nedrīkst traucēt.

Nedrīkst traucēt invalīdu ģimenes dzīvi.

Nedrīkst lasīt invalīdu vēstules.

Nedrīkst slikti runāt par invalīdu.

Nedrīkst aizskart invalīda godu un cieņu.

Invalīdiem ir tiesības, ka viņus aizsargā pret tādiem traucējumiem.

2. Personīgu informāciju par invalīdu nedrīkst stāstīt citiem.

Nedrīkst stāstīt par invalīda veselību.

Nedrīkst stāstīt par atveseļošanās pasākumiem.

Šādu informāciju nevar stāstīt ne par vienu cilvēku.

23. pants. Cieņa pret dzīvesvietu un ģimeni

1. Dalībvalstis veic visu, lai invalīdiem būtu tiesības uz ģimenes dzīvi, tāpat kā visiem cilvēkiem.

Lai invalīdi var būt vecāki, tāpat kā visi cilvēki.

Dalībvalstis nodrošina, ka:

- a) pilngadīgi invalīdi pēc savas gribas var precēties un veidot ģimeni. Ja abi piekrīt;
- b) invalīdi paši lemj, kad viņi grib bērnus un cik daudz bērnus viņi grib audzināt. Invalīdam ir tiesības saņemt informāciju un izglītību saprotamā veidā par ģimenes plānošanu.
Invalīdiem ir jāsaņem līdzekļi ģimenes plānošanai;
- c) invalīdiem nedrīkst atņemt spējas dzemdēt bērnus.

2. Dalībvalstis nodrošina invalīdam tiesības uz pasākumiem, kas nodrošina ģimenes apstākļus.

Šādi pasākumi ir, ka kāds cits rūpējas par bērnu vai bērnu audzina citi vecāki.

Vienmēr ir svarīgi, lai bērnam būtu vislabāk.

Dalībvalstīm ir jāpalīdz invalīdiem audzināt bērnus.

3. Bērnam invalīdam ir tiesības dzīvot ģimenē tāpat kā citiem bērniem.

Bērnus invalīdus nedrīkst pamest, slēpt vai atdot citiem.

Tāpēc dalībvalstis apsola rūpēties par ģimenēm, kurās ir bērni invalīdi.

4. Dalībvalstis gādā, lai bērnu vecākiem neatņem, ja vecāki to negrib.

Bērnu vacākiem var atņemt tikai tad, ja par to lemj tiesa.

Nedrīkst atņemt bērnus tāpēc, ka vecāki ir invalīdi.

5. Ja bērna invalīda ģimene nevar par bērnu rūpēties, to var darīt radnieki. Ja to nevar darīt radnieki, tad par bērnu invalīdu var rūpēties citi cilvēki. Par bērnu invalīdu jā rūpējas tā, kā to darītu ģimenē.

24. pants. Izglītība

1. Invalīdiem ir tiesības uz izglītību. Invalīdiem ir jābūt iespējām mācīties dažādās skolās.

Invalīdiem ir jābūt iespējai mācīties visu mūžu.

Lai invalīdi, tāpat kā citi cilvēki, var:

- a) pilnveidoties kā personība.
Lai var apzināties savu vērtību.
Lai cienītu cilvēktiesības un pamatbrīvības.
Lai pateiktu, ka visi cilvēki ir dažādi.
- b) var attīstīt radošās spējas un talantus.
Lai attīstītu garīgās un fiziskās spējas pilnībā;
- c) piedalīties brīvas sabiedrības dzīvē.

2. Dalībvalstis nodrošina, ka:

- a) bērnus invalīdus neizslēdz no vispārējām skolām.
Visiem bērniem invalīdiem ir tiesības saņemt vidējo izglītību bez maksas.
- b) invalīdiem ir jāsaņem laba izglītība tuvu dzīvesvietai;
- c) vide tiek pielāgota atbilstoši invalīdu vajadzībām;
- d) invalīdi saņem atbalstu, lai viņi varētu mācīties skolā kopā ar citiem bērniem;
- e) ir pieejami labi atbalsta pasākumi, lai varētu labi mācīties. Lai attīstītos iemaņas un prasmes. Lai var dzīvot sabiedrībā.

3. Dalībvalstis palīdz invalīdiem attīstīt prasmes un sociālās iemaņas.

Lai invalīdi var mācīties un būt sabiedrībā kopā ar visiem.

Tāpēc dalībvalstis dara:

- a) palīdz mācīties neredzīgo rakstu, alternatīvo rakstu un citus saziņas veidus.
Palīdz iemācīties, kā nokļūt vajadzīgā vietā.
Sniedz atbalstu līdzcilvēkiem.
Sniedz atbalstu darbaudzinātājiem;
- b) palīdz iemācīties zīmju valodu nedzirdīgiem cilvēkiem;
- c) nodrošina, ka cilvēki, kuri neredz un nedzird, var mācīties sev vissaprotamākā veidā.
Viņiem ir jā mācās tur, kur viņiem ir vislabāk.
Lai viņi vislabāk iemācītos un attīstītos.

4. Dalībvalstīm ir jāpieņem tādus skolotājus, kuri saprot neredzīgiem un nedzirdīgiem cilvēkiem vajadzīgās valodas.

Dalībvalstīm ir jāapmāca skolotājus, kas māca un atbalsta invalīdus.

Skolotāji var būt invalīdi.

Skolotājiem ir jāzina viss par invalīdiem.

Par alternatīvo komunikāciju.

Jāmāca, kā izmantot materiālus, lai labi palīdzētu invalīdiem.

5. Dalībvalstis nodrošina, ka invalīdi var iegūt visa veida izglītību.

Vide ir jāpielāgo atbilstoši invalīdu vajadzībām.

25. pants. Veselība

Dalībvalstis piekrīt, ka visiem invalīdiem ir tiesības saņemt vislabāko veselības aprūpi. Tiesības uz labu veselības aprūpi ir visiem, neatkarīgi no dzimuma.

Veselības aprūpes pakalpojumiem jāietver arī veselības atjaunošanas pasākumi.

Dalībvalstis īpaši:

- a) nodrošina invalīdiem tādu pašu labu veselības aprūpi bez maksas, kā citiem cilvēkiem.
Invalīdiem ir jāsaņem veselības aprūpes pakalpojumi arī jomās, kas attiecas uz cilvēku seksuālo dzīvi un bērnu radīšanu.
Veselības aprūpei ir jābūt saskaņā ar valstī noteiktajām programmām;
- b) nodrošina tos veselības aprūpes pakalpojumus, kas ir vajadzīgi invalīdam viņa invaliditātes dēļ.
Pakalpojumi jāsaņem pēc iespējas ātrāk.

Pakalpojumiem ir jābūt tādiem, lai mazinātu invaliditātes smagumu.

Pakalpojumi jānodrošina īpaši bērniem un veciem cilvēkiem;

- c) nodrošina, ka ārsts ir pieejams tuvu dzīves vietai. Arī laukos;
- d) invalīdiem ir jāsaņem tikpat labi pakalpojumi un ārstēšana, kā citiem cilvēkiem. Ārstiem ir jāizprot un jāciens invalīdi. Jāciens viņu patstāvība un viņu vajadzības;
- e) aizliedz diskriminēt invalīdus veselības un dzīvības apdrošināšanā, ja to nosaka likums. Apdrošināšanai jābūt taisnīgai un saprātīgai;
- f) nedrīkst atteikt veselības aprūpi vai pakalpojumu tāpēc, ka ir invalīds.

Nedrīkst atteikties dot pārtiku vai šķidrumu tāpēc, ka ir invalīds.

26. pants. Adaptācija un rehabilitācija

1. Dalībvalstis dara visu, lai invalīdi var palikt patstāvīgi, cik vien tas ir iespējams. Lai invalīdi var saglabāt fiziskās, garīgās un sociālās spējas.

Lai invalīdi var saglabāt spēju strādāt.

Lai var iekļauties sabiedrībā.

Lai var piedalīties sabiedrības dzīvē kopā ar citiem.

Tāpēc dalībvalstis veido dažādas programmas un pakalpojumus.

Svarīgas ir veselības aizsardzības programmas.

Svarīgas ir nodarbinātības programmas.

Svarīgas ir izglītības programmas.

Svarīgas ir sociālo pakalpojumu programmas.

Valstis nodrošina, ka pakalpojumi šajās programmās:

- a) sāktos ātri. Lai tie būtu tādi, kādus katram invalīdam vajag. Dažādiem speciālistiem ir jānosaka invalīda vajadzības un tas, ko viņš var;
- b) ļautu invalīdam visur būt kopā ar citiem. Lai tie ir pieejami invalīdam viņu dzīves vietā. Arī laukos.

2. Dalībvalstis gādā, lai cilvēki, kas strādā ar invalīdiem, mācītos par invalīdiem.

3. Dalībvalstis gādā, lai invalīdiem ir pieejami palīglīdzekļi.

Tas vajadzīgs, lai invalīdiem būtu vieglāk dzīvot.

Lai invalīdi tās var lietot.

27. pants. Darbs un nodarbinātība

1. Dalībvalstis piekrīt, ka invalīdiem ir tādas pašas tiesības uz darbu, kā citiem cilvēkiem. Tas nozīmē, ka ar savu darbu viņi nopelna naudu iztikai.

Darbu invalīds brīvi izvēlās vai brīvi piekrīt to darīt.

Darbam jābūt kopā ar citiem cilvēkiem, kas nav invalīdi.

Darbam jāveicina invalīda iespējas dzīvot sabiedrībā.

Darba vietai ir jābūt pieejamai invalīdiem.

Dalībvalstis nodrošina un atbalsta invalīda tiesības uz darbu.

Arī tiem invalīdiem, kas kļuvuši par invalīdiem darbā.

Dalībvalstis pieņem likumus, lai:

- a) aizliegtu diskrimināciju darbā tāpēc, ka cilvēks ir invalīds. Nedrīkst diskriminēt pieņemot darbā un ierādot darbu. Invalīdiem ir tiesības saglabāt darbu un veidot karjeru. Invalīdu darba apstākļiem jābūt labiem un drošiem;
- b) aizsargātu invalīdu tiesības uz taisnīgu un labu darbu, tāpat kā citiem cilvēkiem. Lai invalīdiem ir vienlīdzīgas iespējas. Lai invalīdiem ir vienāda alga par vienādu darbu. Lai ir droši un veselīgi darba apstākļi. Lai pasargā no uzmākšanās darba vietā. Lai aizsargātu invalīdus, ja kāds uzmācas darba vietā;
- c) nodrošināt, ka invalīdi var lietot savas darba tiesības. Nodrošināt, ka invalīdi var būt arodbiedrības biedri tāpat, kā citi darbinieki;
- d) nodrošināt, ka invalīdi var piedalīties prasmju attīstīšanā un arodapmācībā.

- Invalidi var izmantot darbā iekārtošanas dienestus un tālākizglītību;
- e) lai invalidi var atrast darbu un veidot karjeru darbā. Lai invalīdiem palīdz atrast darbu, saglabāt darbu un atsākt darbu no jauna;
- f) lai palīdzētu invalīdam strādāt vienam pašam, strādāt kooperatīvā un veidot pašam savu uzņēmumu;
- g) lai invalidi var strādāt valsts iestādēs;
- h) lai palīdzētu invalīdiem strādāt privātos uzņēmumos.
Lai veicinātu to, ka invalidi strādā privātos uzņēmumos;
- i) nodrošinātu, ka invalīdu darba vietas tiek pielāgotas invalīda vajadzībām.
Pielāgošanai jābūt tādai, kas nav ļoti dārga;
- j) palīdzēt invalīdiem strādāt atvērtajā darba tirgū;
- k) veidotu dažādas programmas, lai invalīdi var saglabāt darbu.
Lai invalīdi var atsākt darbu.

2. Dalībvalstis nodrošina, ka invalīdus nedrīkst izmantot.
Invalīdus jāsargā no piespiedu vai obligātā darba.

28. pants. Pienācīgs dzīves līmenis un sociālā aizsardzība

1. Dalībvalstis atzīst, ka invalīdiem ir tiesības uz atbilstošu dzīves līmeni sev un saviem ģimenes locekļiem.
Atbilstošs līmenis nozīmē labu pārtiku, apģērbu un mājokli.
Atbilstošs līmenis nozīmē iespēju uzlabot dzīves apstākļus.

Dalībvalstis nodrošina, ka šīs tiesības invalīdi var īstenot tāpat kā citi cilvēki.

2. Dalībvalstis atzīst, ka invalīdiem ir tiesības uz sociālo aizsardzību.

Dalībvalstis veic pasākumus, lai:

- a) invalīdiem būtu pieejams tīrs ūdens.
Lai invalīdiem būtu pieejami viņiem vajadzīgie pakalpojumi.
Lai invalīdiem būtu vajadzīgās ierīces.
Lai invalīdi saņemtu vajadzīgo palīdzību;
- b) invalīdi var izmantot sociālās aizsardzības programmas.
Arī nabadzības samazināšanas programmas.

Svarīgi šādas programmas ir sievietēm invalīdēm un meitenēm invalīdēm.

Arī veciem cilvēkiem, kuri ir invalīdi;

- c) nabadzīgi invalīdi un viņu ģimenes saņemtu valsts palīdzību.
Lai valsts segtu ar invaliditāti saistītos izdevumus.
Lai valsts segtu arī tādus izdevumus, kas attiecas uz apmācību, konsultācijām un citiem pakalpojumiem;
- d) invalīdi var dabūt mājokli, ko paredz valsts mājokļu programmas;
- e) invalīdiem būtu pensijas vai pabalsti.

29. pants. Līdzdalība politiskajā un sabiedriskajā dzīvē

Dalībvalstis dara visu, lai invalīdiem būtu politiskās tiesības.

Dalībvalstis dara visu, lai invalīdi var izmantot politiskās tiesības.

Dalībvalstis apņemas:

- a) darīt tā, lai invalīdi varētu balsot.
Lai invalīdus var ievēlēt.

Tāpēc valstis :

- i) nodrošina, ka balsošana ir vienkārša.
Balsošanas materiāli ir viegli saprotami.
Balsošanas vieta ir pieejama;
- ii) aizsargā invalīdus, lai viņus neiebaidītu. Lai invalīdi varētu tikt arī ievēlēti. Lai varētu pildīt amata pienākumus. Ja vajadzīgs, lai invalīdiem būtu nepieciešamais atbalsts;
- iii) nodrošina visu, lai invalīds var vēlēties pats, tā kā to grib.

Ja invalīds pieprasa, tad jāļauj viņam saņemt palīdzību no cita cilvēka.

Invalīds palīgu izvēlas pats;

- b) dara visu, lai valsts iestādes ir pieejamas invalīdiem.

Lai invalīdi varētu piedalīties valsts pārvaldē, valsts nodrošina:

- i) ka invalīdi var darboties sabiedriskās organizācijās. Invalīdi var darboties politiskās partijās;
- ii) invalīdu organizāciju izveidi, lai invalīdi pārstāvētu savas intereses.

30.pants. Līdzdalība kultūras dzīvē, atpūta, brīvā laika pavadīšana un sports

1. Dalībvalstis atzīst invalīdu tiesības piedalīties kultūras dzīvē.

Dalībvalstis dara visu, lai:

- a) kultūras materiāli ir pieejami invalīdiem saprotamā veidā;
- b) televīzijas programmas ir pieejamas. Lai filmas ir pieejamas invalīdiem saprotamā veidā. Lai teātris un citi kultūras pasākumi ir pieejami invalīdiem saprotamā veidā;
- c) lai visas kultūras pasākumu vietas ir pieejamas invalīdiem. Kultūras pasākumu vietas ir teātri, muzeji, kinoteātri, bibliotēkas un tūrisma objekti. Dalībvalstīm jādara viss, lai arī lielākie kultūras pieminekļi būtu pieejami invalīdiem.

2. Dalībvalstis dara visu, lai invalīdi varētu attīstīties radoši.

Lai invalīdi var izmantot savas radošās iespējas savā labā un sabiedrības labā.

3. Dalībvalstis dara visu, lai nebūtu šķēršļu invalīdiem izmantot kultūras materiālus.

4. Invalīdiem ir tiesības lietot zīmju vai citu valodu, tāpat kā citiem cilvēkiem citas valodas.

5. Lai invalīdi varētu atpūties un sportot tāpat kā visi, dalībvalstis dara visu:

- a) lai invalīdi varētu piedalīties dažādos sporta pasākumos;
- b) lai invalīdi varētu organizēt un piedalīties savos sporta un atpūtas pasākumos. Tāpēc valstis nodrošina arī vajadzīgo apmācību;
- c) lai sporta, atpūtas un tūrisma objekti ir pieejami invalīdiem;
- d) lai bērni invalīdi var piedalīties visos pasākumos, arī skolas sistēmas ietvaros;
- e) lai invalīdi var izmantot to cilvēku pakalpojumus, kas organizē atpūtas un sporta pasākumus.

31. pants. Statistika un datu vākšana

1. Dalībvalstis apņemas vākt vajadzīgo informāciju.

Informācijas vākšanas un glabāšanas procesā ir:

- a) jāievēro tiesību akti par datu aizsardzību, lai nodrošinātu to, ka neviens nevar uzzināt informāciju par konkrētu cilvēku. Jāievēro tiesību akti par invalīdu privātās dzīves neaizskaramību;
- b) jāievēro ētikas principi statistikas datu vākšanā un izmantošanā.

2. Informāciju apkopo un izmanto, lai palīdzētu īstenot dalībvalstu saistības.

Informāciju izmanto, lai uzzinātu, kas traucē invalīdiem īstenot savas tiesības.

3. Dalībvalstis uzņemas atbildību par statistikas datu izplatīšanu.

Dalībvalstis nodrošina, ka invalīdi un citi cilvēki var izmantot datus.

32. pants. Starptautiskā sadarbība

1. Dalībvalstis atzīst, ka ir svarīgi sadarboties.

Sadarbība starp valstīm var panākt to, ka tiek īstenots šī starptautiskā līguma mērķis un uzdevumi.

Sadarboties var ar dažādām starptautiskajām un reģionālajām organizācijām un pilsonisko sabiedrību.

Ir svarīgi sadarboties ar invalīdu organizācijām.

Sadarbības pasākumu mērķi ir:

- a) veicināt invalīdu integrāciju;
- b) veicināt un sekmēt esošās iespējas. Veicināt informācijas, pieredzes, apmācības programmu un labas prakses apmaiņu;
- c) veicināt sadarbību pētniecības jomā. Veicināt zinātnes sasniegumu pieejamību;
- d) ja vajag, sniegt tehnisko un materiālo palīdzību;

2. Katrai valstij tāpat ir jāpilda šajā līgumā noteiktie pienākumi.

33.pants. Īstenošana un pārraudzība valstu līmenī

1. Dalībvalstīm jāizveido institūcijas, kas nodarbojas ar jautājumiem saistībā ar šī starptautiskā līguma īstenošanu. Dalībvalstīm ir jādomā par to, lai izveidotu tādu kārtību, lai būtu vieglāk īstenot šo līgumu dažādās jomās un dažādos līmeņos.

2. Dalībvalstīm ir jāizveido tāda sistēma, kas varētu veicināt, aizsargāt un pārraudzīt kā tiek īstenots šis starptautiskais līgums.

3. Pārraudzības procesā pilnībā iesaistās un piedalās visa sabiedrība, jo īpaši invalīdi un tos pārstāvošās organizācijas.

34. pants. Personu ar invaliditāti tiesību komiteja

1. Tiek nodibināta Invalīdu tiesību komiteja.

Komiteja, kura veic tālāk noteiktos uzdevumus.

2. Šī starptautiskā likuma spēkā stāšanās laikā Komitejā ir 12 eksperti.

Kad dalībvalstu skaits palielināsies par 16 dalībvalstīm, tad Komitejas locekļu skaits palielinās par 6 locekļiem.

Kad dalībvalstu skaits ir sasniedzis maksimālo skaitu, tad Komitejā ir 18 locekļi.

3. Komitejas locekļi darbojas kā privātas personas.

Viņiem ir augstas morālās īpašības.

Viņiem ir atzīta kompetence un pieredze. Ieceļot savus kandidātus, dalībvalstis tiek aicinātas ņemt vērā invalīdu domas.

4. Komitejas locekļus ievēl dalībvalstis.

Ievēlot locekļus jāņem vērā dažādi nosacījumi.

Nosacījumi var būt dažādi. Lai Komitejas locekļi būtu gan sievietes, gan vīrieši.

Lai viņi pārstāvētu dažādas pasaules zemes.

Lai Komitejas locekļi būtu arī invalīdi.

5. Komitejas locekļus ievēl aizklātā balsojumā.

Balso konferences laikā.

Sarakstā iekļauj tos cilvēkus, kurus izvirza dalībvalstis.

Sarakstus sagatavo konferences sanāksmēs.

Komisijā ievēl tos cilvēkus, kuri saņem vislielāko skaitu balsu.

6. Pirmās vēlēšanas notiek pēc 6 mēnešiem, kad spēkā stājas šis starptautiskais līgums.

Pirms vēlēšanām Apvienoto Nāciju Organizācijas vadītājs nosūta dalībvalstīm vēstuli.

Vēstuli nosūta vismaz 4 mēnešus pirms vēlēšanu dienas.

Ar vēstuli dalībvalstis aicina nosaukt tos cilvēkus, kuri varētu būt Komitejas locekļi.

Cilvēku vārdi un uzvārdi jāiesniedz 2 mēnešu laikā. Pēc tam vadītājs sagatavo sarakstu.

Sarakstā cilvēkus ieraksta alfabētiskā kārtībā. Norāda arī dalībvalsti, kas konkrēto cilvēku izvirzīja.

Sarakstu iesniedz dalībvalstīm.

7. Komitejas locekļus ievēl uz 4 gadiem.

Viņus var vēlreiz ievēlēt vienu reizi.

Pirmajās vēlēšanās ievēlētie 6 locekļi beidz strādāt pēc 2 gadiem.

Uzreiz pēc pirmajām vēlēšanām konferences sanāksmes priekšsēdētājs šo 6 locekļu vārdus izvēlas lozējot.

8. Sešu papildu locekļu ievēlēšana Komitejā notiek parastajā vēlēšanu kārtībā.

9. Ja kāds Komitejas loceklis nomirst vai nevar kaut kāda iemesla dēļ strādāt Komitejā, dalībvalsts, kura viņu bija izvirzījusi, uz atlikušo laiku ieceļ citu ekspertu.

Arī otram ekspertam ir jāatbilst ekspertam noteiktajām prasībām.

10. Komiteja pieņem savus noteikumus kā strādāt.

11. Apvienoto Nāciju Organizācijas vadītājs nodrošina visu, lai Komiteja var strādāt. Apvienoto Nāciju Organizācijas vadītājs sasauc Komitejas pirmo sanākumi.

12. Komitejas locekļi saņem atalgojumu no Apvienoto Nāciju Organizācijas līdzekļiem. Algu saņem saskaņā ar noteikumiem. Nosakot algu ņem vērā Komitejas pienākumu svarīgumu.

13. Komitejas locekļiem ir tiesības uz noteiktajiem ekspertu atvieglojumiem, privilēģijām. Komitejas locekļi ir neaizskarami. To nosaka starptautiski likumi par Apvienoto Nāciju Organizācijas privilēģijām un neaizskaramību.

35. pants. Dalībvalstu ziņojumi

1. Katra dalībvalsts Apvienoto Nāciju Organizācijas vadītājam iesniedz ziņojumu.

Vadītājs ziņojumu tālāk nodod Komitejai.

Ziņojumā jānorāda pasākumi, ko valsts ir darījusi, lai īstenotu šo starptautisko līgumu.

Ziņojumā jānorāda pasākumi par 2 gadiem pēc tam, kad šis likums stājās spēkā dalībvalstī.

2. Pēc tam dalībvalstis ziņojumus iesniedz vienu reizi četros gados. Komiteja var pieprasīt iesniegt ziņojumu arī ātrāk.

3. Komiteja nosaka, kas ir jāraksta ziņojumā.

4. Ziņojumos nav jāraksta viena un tā pati informācija.

Ziņojumi jāgatavo atklāti un pārredzamā veidā.

Ziņojuma gatavošanā jāiesaista invalīdi.

5. Ziņojumos var norādīt to, kas traucē pildīt šajā starptautiskajā līgumā noteikto.

36. pants. Ziņojumu izskatīšana

1. Katru ziņojumu izskata Komiteja.

Komiteja ierosina ieteikumus un priekšlikumus.

Komiteja tos iesniedz dalībvalstij. Dalībvalsts var atbildēt Komitejai.

Dalībvalsts var nosūtīt jebkādu informāciju.

Komiteja dalībvalstīm var pieprasīt arī sīkāku informāciju.

2. Ja dalībvalsts neiesniedz ziņojumu laikā, Komiteja var paziņot dalībvalstij par nepieciešamību veikt pārbaudi. Pārbaudi var veikt pēc tam, ja dalībvalsts 3 mēnešu laikā neiesniedz ziņojumu.

Komisija var pārbaudīt pēc pieejamas ticamas informācijas.

Komiteja aicina attiecīgo dalībvalsti piedalīties šādā pārbaudē.

Ja dalībvalsts iesniedz ziņojumu, tad Komiteja izskata ziņojumu.

3. Apvienoto Nāciju Organizācijas vadītājs dara tā, lai ar ziņojumiem var iepazīties visas dalībvalstis.

4. Dalībvalstis nodrošina, ka ar ziņojumu var iepazīties sabiedrība.

Dalībvalstis nodrošina arī to, ka sabiedrība uzzina par Komitejas ieteikumiem un priekšlikumiem.

5. Komiteja var nosūtīt dalībvalstu ziņojumus Apvienoto Nāciju Organizācijas specializētām iestādēm, fondiem un programmām, kā arī citām kompetentām iestādēm.

To dara tāpēc, lai pievērstu uzmanību tajos izteiktajiem tehnisko konsultāciju vai palīdzības lūgumiem.

37. pants. Sadarbība starp dalībvalstīm un Komiteju

1. Katra dalībvalsts sadarbojas ar Komiteju.

Dalībvalstis palīdz Komitejas locekļiem pildīt viņu pienākumus.

2. Komiteja jāvelta pienācīga uzmanība tam, lai var pastiprināt valstu resursus šī starptautiskā likuma īstenošanai.

Komitejai jāpalīdz veidot sadarbību starp valstīm.

38. pants. Komitejas attiecības ar citām institūcijām

Lai īstenotu šo līgumu un veicinātu to, ka valstis savstarpēji sadarbojas:

- a) Apvienoto Nāciju Organizācijas iestādes var piedalīties to jautājumu izskatīšanā, par kuriem tās atbild. Komiteja var uzaicināt iestādes sniegt eksperta konsultācijas. Komiteja var uzaicināt Apvienoto Nāciju Organizācijas iestādes iesniegt ziņojumus;
- b) Komiteja var konsultēties ar citām iestādēm, kas izveidotas ar starptautiskajiem cilvēktiesību līgumiem.

Tas vajadzīgs tāpēc, lai ziņojumos neatkārtotos viena un tā pati informācija.

39. pants. Komitejas ziņojums

Par savu darbu Komiteja ziņo Ģenerālajai Asamblejai. Komiteja ziņo arī Ekonomikas un sociālo lietu padomei.

Komiteja ziņo vienu reizi 2 gados.

Komiteja var pateikt, ko vajag darīt.

Informāciju Komiteja ņem no dalībvalstu ziņojumiem.

Komiteja savu ziņojumu sniedz kopā ar dalībvalstu komentāriem, ja tādi ir.

40. pants. Dalībvalstu konference

1. Dalībvalstis regulāri tiekas konferencē.

Konferencē runā par visiem jautājumiem, kas attiecas uz šī starptautiskā līguma īstenošanu.

2. Pirmo konferenci sasauc ne vēlāk, kā 6 mēnešus pēc tam, kad starptautiskais līgums stājas spēkā.

Konferenci sasauc Apvienoto Nāciju Organizācijas vadītājs.

Pēc tam konferences sasauc ik pēc 2 gadiem.

Konferenci var sasaukt arī pēc dalībvalstu lēmuma.

41. pants. Depozitārs

Šī starptautiskā likuma dokumenti glabājas pie Apvienoto Nāciju Organizācijas vadītāja.

42. pants. Parakstīšana

Šo starptautisko līgumu var parakstīt visas valsts.

Līgumu var parakstīt arī reģionālās integrācijas organizācijas.

Līgumu parakstīt var Apvienoto Nāciju Organizācijas Galvenajā mītnē Ņujorkā.

Līgumu var parakstīt no 2007. gada 30. marta.

43. pants. Piekrišana saistībām

Valstis, kuras ir parakstījušas šo starptautisko līgumu, piekrīt pildīt šo līgumu.

Arī reģionālās integrācijas organizācijas oficiāli apstiprina, ka pildīs šo līgumu.

Līgumam var pievienoties arī tās valstis, kas nav parakstījušas šo starptautisko likumu.

44. pants. Reģionālās integrācijas organizācijas

1. "Reģionālās integrācijas organizācija" nozīmē organizāciju, kuru ir izveidojušas valstis kādā noteiktā pasaules vietā.

Tā ir organizācija, kurai valstis ir nodevušas atbildību par šī starptautiskā līguma ievērošanu.

Organizācijai ir jānorāda tie līguma jautājumi, par kuriem tā atbild.

Ja kaut kas mainās, tad ir jāinformē Apvienoto Nāciju Organizācijas vadītājs.

2. Uz šādām organizācijām vārdi "dalībvalsts" attiecas uz tiem jautājumiem, par kuriem organizācija atbild.

3. 45. panta 1. punkta un 47. panta 2. un 3. punkta vajadzībām dokumentus, ko apstiprinājusi reģionālās integrācijas organizācija, neņem vērā.

4. Reģionālās integrācijas organizācijas var balsot konferencē to valstu vietā, kas šo organizāciju ir izveidojušas.

Balsu skaits tad ir vienāds ar to dalībvalstu skaitu, kuras ievēro šo starptautisko līgumu.

Šāda organizācija nebalso, ja kāda tās dalībvalsts pati balso.

Ja dalībvalsts nebalso, tad balso organizācija.

45. pants. Stāšanās spēkā

1. Šis starptautiskais līgums stājas spēkā 30 dienā pēc tam, kad to ir piekritušas pildīt 20 valstis.
2. Pēc tam līgums citās valstīs stājas spēkā pēc 30 dienām, kad valstis apņemas pildīt šo starptautisko līgumu un iesniedz pievienošanās dokumentu.

46. pants. Atrunas

1. Nav atļautas atrunas, kas neatbilst šī starptautiskā līguma mērķim un uzdevumiem.
2. Atrunas var atsaukt jebkurā laikā.

47. pants. Grozījumi

1. Ikviena dalībvalsts var ierosināt grozījumus un tos iesniegt Apvienoto Nāciju Organizācijas vadītājam. Vadītājs informē citas dalībvalstis. Vadītājs lūdz paziņot vai citas valstis grib lemt par grozījumiem. Ja 4 mēnešu laikā vismaz 1/3 dalībvalstu to grib darīt, tad vadītājs sasauk konferenci. Grozījumus jāatbalsta vismaz 2/3 no tām valstīm, kas piedalās konferencē un balso. Tad vadītājs grozījumus iesniedz Ģenerālajai Asamblejai apstiprināšanai. Pēc tam visas dalībvalstis pieņem grozījumus.
2. Grozījumi stājas spēkā trīsdesmitajā dienā pēc tam, kad 2/3 valstu apstiprina, ka atzīst grozījumus. Valstu skaitu rēķina no tā valstu skaita, kas bija grozījumu pieņemšanas dienā. Pēc tam ikvienā dalībvalstī grozījums stājas spēkā trīsdesmitajā dienā pēc tam, kad valsts ir iesniegusi savu pieņemšanas dokumentu. Grozījumi ir jāievēro tikai tām dalībvalstīm, kuras tos ir pieņēmušas.
3. Ja grozījumi attiecas uz 34., 38., 39. un 40. pantu un dalībvalstis visas pieņem grozījumus, tad grozījumi stājas spēkā visās valstīs. Grozījumi stājas spēkā trīsdesmitajā dienā pēc tam, kad 2/3 valstu apstiprina, ka atzīst grozījumus.

48. pants. Denonsēšana

- Dalībvalsts var pieņemt lēmumu nepildīt šo starptautisko līgumu. Tad dalībvalsts iesniedz rakstisku paziņojumu Apvienoto Nāciju Organizācijas vadītājam. 1 gadu pēc tam šo starptautisko līgumu var nepildīt.

49. pants. Pieejams formāts

Šī starptautiskā līguma tekstam ir jābūt pieejamam saprotamā veidā.

50. pants. Autentiskie teksti

- Šī starptautiskā līguma teksts ir arābu, angļu, franču, krievu, ķīniešu un spāņu valodā. Šajās valodās līguma teksti ir vienādi. To apliecinot, valstu pārstāvji ir parakstījuši šo starptautisko līgumu. Tiesības parakstīt ir devušas valstu valdības.

Starptautiskā līguma par invalīdu tiesībām protokols

Šī protokola dalībvalstis ir vienojušās par turpmāko:

1. pants

1. Dalībvalsts atzīst, ka Invalīdu komiteja var saņemt un izskatīt sūdzības.

Sūdzību var iesniegt cilvēks vai cilvēku grupa.

Sūdzību var iesniegt tad, ja cilvēks uzskata, ka ir cietis no tā, ka dalībvalsts pārkāpj starptautisko līgumu.

2. Komiteja nepieņem sūdzību, ja dalībvalsts nav parakstījusi šo protokolu.

2. pants

Komiteja nepieņem sūdzību, ja:

a) tās iesniedzējs nav zināms;

b) sūdzas nepamatoti vai iesniedz vienu sūdzību pēc otras;

c) Komiteja jautājumu jau ir vienreiz izskatījusi vai to izskata cita iestāde;

d) cilvēks nav izmantojis visus pieejamos tiesiskās aizsardzības līdzekļus savā valstī.

Tas neattiecas uz gadījumiem, kad sūdzība savā valstī tiek izskatīta ļoti ilgi.

Tas attiecas arī uz tiem gadījumiem, kad ir mazticams, ka sūdzības izskatīšanai būs reāli rezultāti;

e) uzreiz var redzēt, ka sūdzība ir nepareiza vai tajā nav visa vajadzīgā informācija;

f) sūdzība attiecas uz faktiem, kas ir notikuši pirms šī protokola stāšanās spēkā dalībvalstī.

Sūdzību var pieņemt, ja vien šie fakti ir turpinājušies pēc protokola spēkā stāšanās.

3. pants

Komiteja informē dalībvalsti par saņemtajām sūdzībām.

Komiteja nenorāda, kas ir iesniedzis sūdzību.

Dalībvalsts iesniedz Komitejai rakstiskus paskaidrojumus.

Dalībvalsts var informēt, ko valsts ir darījusi, lai novērstu radušos situāciju.

Dalībvalsts iesniedz paskaidrojumu sešu mēnešu laikā.

4. pants

1. Komiteja jebkurā laikā var lūgt dalībvalsti steidzami veikt pasākumus.

Pasākumiem ir jābūt tādiem, lai cilvēks neciestu vēl vairāk.

2. Ja Komiteja lūdz dalībvalsti veikt steidzamus pasākumus, tad tas neietekmē Komitejas turpmāko lēmumu.

5. pants

Sūdzības Komiteja izskata slēgtās sanāksmēs.

Pēc tam Komiteja nosūta dalībvalstij un iesniedzējam savus ierosinājumus.

Komiteja var nosūtīt arī ieteikumus, ja tādi ir.

6. pants

1. Komiteja var uzaicināt dalībvalsti sadarboties.

Komiteja to dara tad, ja saņem informāciju, ka dalībvalsts nopietni vai ilgi pārkāpj invalīdu tiesības.

Komiteja kopā ar dalībvalsti pārbauda iesniegto informāciju.

Dalībvalsts sniedz savu skaidrojumu par attiecīgo informāciju.

2. Komiteja izvērtē pieejamo informāciju.

Komiteja domā arī par to, kādu informāciju varētu iesniegt dalībvalsts.

Tad Komiteja izraugās vienu vai vairākus savus locekļus, kuri veiks izmeklēšanu.

Komitejas locekļi steidzami ziņos Komitejai.

Ja to vajag, Komitejas locekļi var apmeklēt dalībvalsti.

Apmeklēt dalībvalsti var tad, ja dalībvalsts piekrīt.

3. Pēc izmeklēšanas Komiteja iegūtos rezultātus nosūta dalībvalstij.

Komiteja var nosūtīt arī komentārus un ieteikumus, ja tādi ir.

4. Dalībvalsts iesniedz savu atbildi Komitejai.
Atbildi iesniedz sešu mēnešu laikā.

5. Izmeklēšanu veic slepeni.
Izmeklēšanas laika dalībvalsti aicina sadarboties.

7. pants

1. Komiteja var lūgt dalībvalsti iekļaut ziņojumā informāciju par to, kas ir darīts pēc izmeklēšanas.

2. Ja vajag, Komiteja var lūgt dalībvalsti iesniegt informāciju par to, kas ir darīts pēc izmeklēšanas.
To var lūgt arī pēc sešu mēnešu perioda.

8. pants

Parakstot protokolu, dalībvalsts var pateikt, ka tā negrib,
lai Komiteja veiktu izmeklēšanu, kas paredzēta 6. un 7. pantā.

9. pants

Protokolu glabā Apvienoto Nāciju Organizācijas vadītājs.

10. pants

Protokolu var parakstīt visas dalībvalstis un ciešāk reģionālās integrācijas organizācijas.

Protokolu var parakstīt Apvienoto Nāciju Organizācijas Galvenajā mītnē Ņujorkā.

Protokolu var parakstīt no 2007. gada 30. marta.

11. pants

Protokolu apstiprina tās valstis, kas ir parakstījušas vai pievienojušās starptautiskajam likumam par invalīdu tiesībām.

Arī reģionālās integrācijas organizācijas oficiāli apstiprina, ka pildīs šo protokolu.

Protokolam var pievienoties arī tās valstis vai reģionālās integrācijas organizācijas, kas nav parakstījušas šo protokolu.

12. pants

1. "Reģionālās integrācijas organizācija" nozīmē organizāciju, kuru ir izveidojušas valstis kādā noteiktā pasaules vietā.

Tā ir organizācija, kurai valstis ir nodevušas atbildību par starptautiskā līguma un šī protokola ievērošanu.

Organizācijai ir jānorāda tie līguma un protokola jautājumi, par kuriem tā atbild.

Ja kaut kas mainās, tad ir jāinformē Apvienoto Nāciju Organizācijas vadītājs.

2. Uz šādām organizācijām vārds "dalībvalsts" attiecas uz tiem jautājumiem, par kuriem organizācija atbild.

3. Šī protokola 13. panta 1. punkta un 15. panta 2. punkta vajadzībām dokumentus, ko apstiprinājusi reģionālās integrācijas organizācija, neņem vērā.

4. Reģionālās integrācijas organizācijas var balsot sanāsmē to valstu vietā, kas šo organizāciju ir izveidojušas.

Balsu skaits tad ir vienāds ar to dalībvalstu skaitu, kuras ievēro šo protokolu.

Šāda organizācija nebalso, ja kāda tās dalībvalsts pati balso.

Ja dalībvalsts nebalso, tad balso organizācija.

13. pants

1. Protokols stājas spēkā pēc tam, kad spēkā ir stājies starptautiskais līgums.

Protokols stājas spēkā trīsdesmitajā dienā pēc tam, kad ir iesniegti 10 dokumenti par protokola pildīšanu.

2. Pēc tam protokols citās valstīs stājas spēkā pēc 30 dienām, kad valstis apņemas pildīt šo protokolu un iesniedz dokumentu par to.

14. pants

1. Nav atļautas atrunas, kas neatbilst protokola mērķim un uzdevumiem.

2. Atrunas var atsaukt jebkurā laikā.

15. pants

1. Ikviena dalībvalsts var ierosināt grozījumus un tos iesniegt Apvienoto Nāciju Organizācijas vadītājam. Vadītājs informē citas dalībvalstis.

Vadītājs lūdz paziņot vai citas valstis grib sasaukt sanāksmi un lemt par grozījumiem.

Ja 4 mēnešu laikā vismaz 1/3 dalībvalstu to grib darīt, tad vadītājs sasauca sanāksmi.

Grozījumus jāatbalsta vismaz 2/3 no tām valstīm, kas piedalās sanāksmē un balso.

Tad vadītājs grozījumus iesniedz Ģenerālajai Asamblejai apstiprināšanai.

Pēc tam visas dalībvalstis pieņem grozījumus.

2. Grozījumi stājas spēkā trīsdesmitajā dienā pēc tam, kad 2/3 valstu apstiprina, ka atzīst grozījumus.

Valstu skaitu rēķina no tā valstu skaita, kas bija grozījumu pieņemšanas dienā.

Pēc tam ikvienā dalībvalstī grozījums stājas spēkā trīsdesmitajā dienā pēc tam, kad valsts ir iesniegusi savu pieņemšanas dokumentu.

Grozījumi ir jāievēro tikai tām dalībvalstīm, kuras tos ir pieņēmušas.

16. pants

Dalībvalsts var pieņemt lēmumu nepildīt šo protokolu.

Tad dalībvalsts iesniedz rakstisku paziņojumu Apvienoto Nāciju Organizācijas vadītājam.

1 gadu pēc tam protokolu var nepildīt.

17. pants

Šī protokola tekstam ir jābūt pieejamam saprotamā veidā.

18. pants

Šī protokola teksts ir arābu, angļu, franču, krievu, ķīniešu un spāņu valodā. Šajās valodās protokola teksti ir vienādi.

To apliecinot, valstu pārstāvji ir parakstījuši šo protokolu.

Tiesības parakstīt ir devušas valstu valdības.

Atbalsti eL Vē

Atbalsti ir stiprs, aicinošs vārds ar vairākām spēcīgām nozīmēm. Vokatīvā tas aicina atbalstīt. To var lietot arī lūguma formā, ja tāda vajadzība rodas. Lietvārds daudzskaitļa formā norāda uz daudziem atbalstiem, kas palīdz stutēt labu ideju un ieceri. Atbalsti.lv ir vieta gan konstruktīvam un konkrētam priekšlikumam, gan lūgumam, gan aicinājumam.

Sabiedriskā līguma pamats ir indivīda apņemšanās upurēt (ziedot, atdot, piešķirt) daļu savas brīvības valstij, lai pretī saņemtu drošību. Situācijā, kad sabiedriskais līgums sāk arvien vairāk darboties vienā virzienā, proti, jāupurē arvien vairāk, bet pretī tiek dota nevis drošība, bet gan arvien pieaugoša nedrošība, ir kā nekad svarīgi sekot līdzi, lai valstij atdotā brīvības daļa tiktu izmantota visefektīvākajā veidā.

Sabiedriskā līguma modernāka versija nozīmē arī indivīda atbalstu indivīdam, un tā kļūst īpaši svarīga sociālas nestabilitātes apstākļos. Loģika ir vienkārša – no valsts atbalsts pienākas un no tā nav jāatsakās, taču solidaritāte ir tāds spēks, kas spēj panākt lielāku atdevi arī no valsts puses.

Upurēšana jeb indivīda un valsts sadarbība var būt efektīva, ja indivīds precīzi zina, ko dod un tam ir iespējams caurskatāmi kontrolēt, kā dotais tiek izmantots. Mūsdienīgā politiskā sistēmā sadarbību regulē likumdošana un tas ir gluži normāli. Pats princips gandrīz vienmēr ir darbojies. Vālais posms ir izrādījusies sadarbība likumdošanas veidošanā, īstenošanā un uzraudzībā.

Atbalsti eL Vē ir vieta ierosinājumiem, priekšlikumiem, aicinājumiem kā uzlabot indivīdu sadarbību un indivīda un valsts sadarbību. Šeit var ziedot konstruktīvas, uz attīstību vērstas idejas un priekšlikumus. Uzskatiet to par progresīvu ideju banku, ja vēlaties. Šīs bankas pamatkapitāls ir idejas, ko radām un panākumu garants ir kompetenta iniciatīva. Svarīgi, ka šī ideju banka var palīdzēt labāk darboties mūsu galvenajam partnerim sabiedriskajā līgumā – valstij.

Atbalstīsim tos, kuriem atbalsts nepieciešams un atcerēsimies, ka jebkura darbība sākas ar ideju.

Noderīgi resursi

www.apeirons.lv

Invalīdu un viņu draugu apvienība „Apeirons”

www.atbalsti.lv

Interneta mājas lapa par un ap ANO konvenciju par invalīdu tiesībām

www.videspieejamiba.lv

Vienīgais Interneta resurss, kurā ir atspoguļota visa informācija par pieejamības nodrošināšanu cilvēkiem ar dažāda veida invaliditāti.

www.varcentrs.lv

Interneta resurss cilvēkiem ar invaliditāti darba meklētājiem, kā arī darba devējiem, kuri vēlas pieņemt darbā cilvēkus ar invaliditāti

<http://redzigaismu.lv>

Liepājas Neredzīgo biedrība

<http://www.saule-rb.lv>

Organizācija cilvēkiem ar intelektuālās attīstības traucējumiem „Saule”

<http://www.lnbc.lv>

Latvijas Neredzīgo biedrība

<http://www.lns.lv>

Latvijas Nedzirdīgo savienība

<http://www.odinvita.lv>
Daugavpils sociālo NVO portāls

<http://www.humanrights.org.lv>
Cilvēktiesību centrs

<http://www.zelda.org.lv>
Resursu centrs cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem

<http://www.lps.lv>
Latvijas Pašvaldību savienība

<http://www.nvo.lv>
Latvijas Pilsoniskā alianse

www.un.org/disabilities
ANO mājas lapa par cilvēku ar invaliditāti tiesībām un cieņu

www.ohchr.org
ANO cilvēktiesību komisāra birojs

<http://www.sustento.lv>
Latvijas cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācija „Sustento”